

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fiskerne og byen

Bagenkop, et fiskerleje gennem 100 år

Fiskerne og byen

Bagenkop - et fiskerleje gennem 100 år

© Fiskeri- og Søfartsmuseet
Saltvandsakvariet, Esbjerg
ISBN: 87-87453-15-0

Udgiver og ekspedition:
Fiskerimuseets forlag.
Tarpbagevej, 6710 Esbjerg V.
Tlf. (05) 15 06 66

Tryk: Arnold Thomsens bogtrykkeri, Esbjerg
Fotos: Thomas Højrup og Eske Wohlfahrt har
optaget de fotografier hvor intet andet er
anført.
Forside: Ejvind Egmosse bøder trawlet med sin kut-
ter i baggrunden. August 1983.

Fiskeri- og Søfartsmuseets maritime skrifter:
Nr. 1 »En Fanødrengs erindringer«
Nr. 2 »Smakkejoller og smakkefolk«
Nr. 3 »Planmæssig ankomst« (Dampskibe I)
Nr. 4 »Krydstoldvæsenet«
Nr. 5 »Fra Vejle Fjord over Verdenshavene«
Nr. 6 »Lokalt initiativ« (Dampskibe II)
Nr. 7 »Fiskerlejet Bagenkop gennem 100 år«

Tak til bagenkopperne, der beredvilligt åbnede
hjem og kuttere for »de to museumfolk i hav-
hesti«, og som med deres store hjælpsomhed har
gjort arbejdet med bogen til en fornøjelse.

Indholdsfortegnelse

Indledning	s. 5
I. Fiskeriet omkring år 1900	s. 7
Sildefiskeri med drivgarn	
Afsætning	
Årets gang	
Fiskeri og lokalsamfund	
II. Fra drivgarn til trawl - fiskeriets udvikling 1900-1945	s. 21
Motorens indførelse, tiden 1900-1914	
1. verdenskrig	
Mellemkrigstiden	
2. verdenskrig	
Fiskeriets udvikling og livet i byen	
III. Fiskeriet efter 2. verdenskrig	s. 39
Torskefiskeri med trawl	
Fiskeri med garn og kroge	
Bundgarnsfiskeri	
Afsætning	
Fiskeri og lokalsamfund	
Afslutning	s. 65
Noter	
Litteratur	

Eske Wohlfahrt

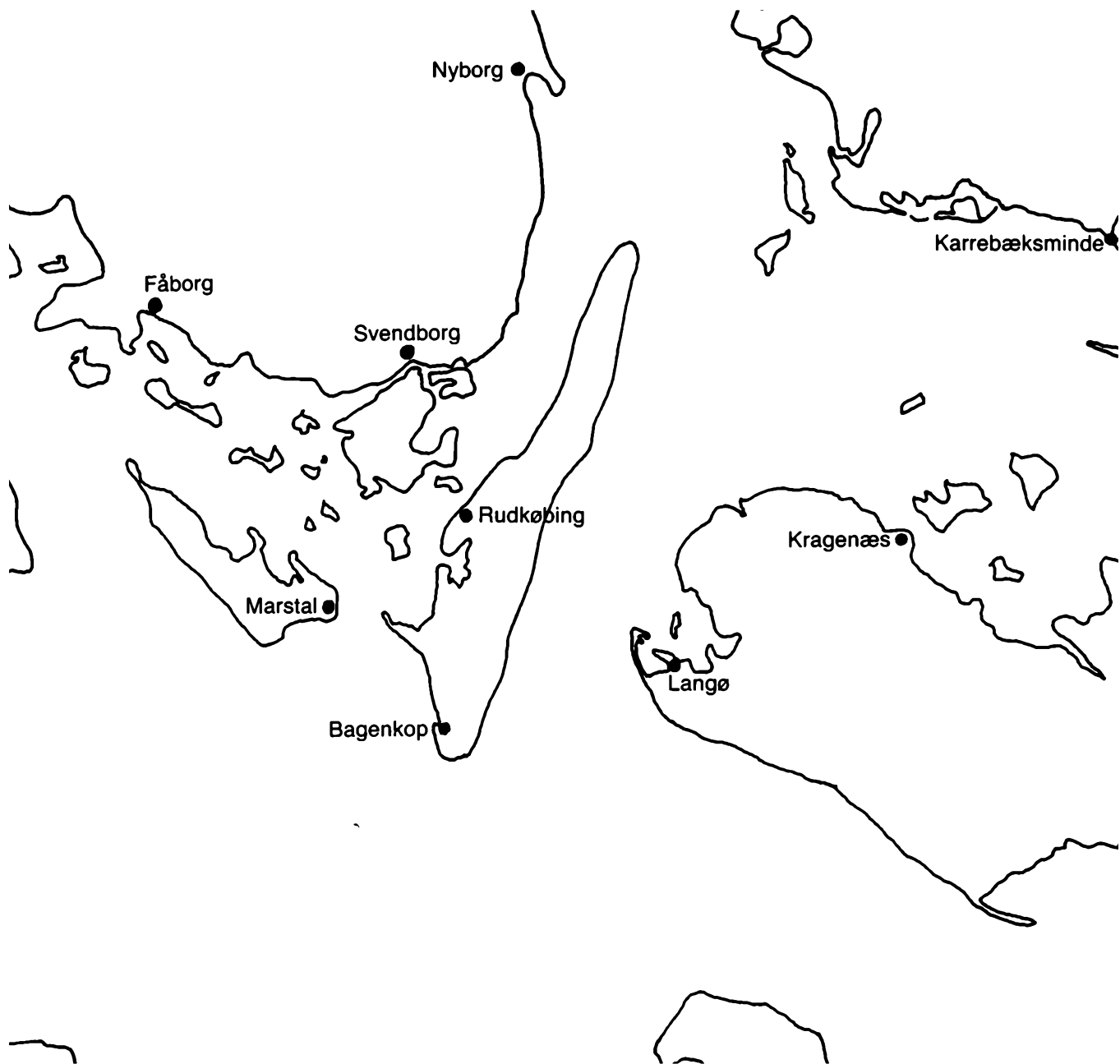
Fiskerne og byen

Bagenkop - et fiskerleje gennem 100 år

Fiskeri- og Søfartsmuseets maritime skrifter nr. 7

Fiskeri- og Søfartsmuseet
Saltvandsakvariet. Esbjerg

Udsigt over Bagenkop fra »Klinten«, efterår 1984. Foto: Svend-Erik Pryds.

Indledning

I sommeren 1975 deltog jeg for Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg i en registrering af drivvods fiskeri i den sydlige del af de indre danske farvande. Undersøgelsesholdet sejlede fra havn til havn for at indsamle genstande til museet, fotografere og optegne. Med udgangspunkt i Præstø bevægede vi os via Bøgestrømmen vestpå gennem Storstrømmen og Smålandsfarvandet mod det Sydfynske Øhav. Vi besøgte det ene lille fiskerleje efter det andet: Kalvehave, Karrebæksminde, Guldborgsund, Kragenæs og Langø - allesammen pladser med ganske få kuttere og som regel ældre fiskere, der kunne fortælle om

hvorledes fiskeriet de sidste mange år havde været i stadig tilbagegang. De kunne berette om hvordan de unge enten var flyttet til steder med bedre fiskeri eller helt havde opgivet fiskeri og var gået i land. Vi følte os i stigende grad som »museumsfolk«, der dokumenterede resterne af et hensygnende erhverv. På den baggrund var det derfor en oplevelse at komme til Bagenkop.

Allerede ved Langelands sydspids mødtes vi af fire-fem moderne glasfiber-garnjoller på vej ud for at røgte, og dette første indtryk af et levende fiskeri bestyrkedes da vi kom fri af klinterne og fik frit udsyn

over Bagenkop. Bag molerne sås en skov af master, over dem hævede et højt isværkstårn sig, og bagved igen lå så byens tætte bebyggelse. Efter at være sejlet gennem havnehullet kunne vi vælge mellem flere bassiner. Det vestre var tydeligvis et lossebassin. Det var her isværket lå, det var flankeret af salgsforeningsbygninger, og på kajerne stod stabler af fiskekasser. Foruden et par trawlere, der tilsyneladende var ved at blive losset, lå der nogle kuttere fortøjet ved den nordlige kaj. I det mellemste bassin lå trawlerne på deres faste pladser, svinebundet mellem kajen og pæle i vandet. I den ene ende af bassinet et slæbested med bedding, og langs den anden kaj vældig aktivitet omkring nogle mindre garnbåde af den type vi allerede havde mødt ude ved sydspidsen.

Det østre bassin var det største af de tre. Her lå færre kuttere, men til gengæld vrimlede det med lystsejlere, de fleste med tysk flag. På det yderste af den lange østkaj var kieler-færgens leje, og indenfor på havnepladsen kunne vi se en rød toldbygning med fladt tag. Vi fortøjede og gik i land for at se på byen.

Nærmest havnen lå dels de nævnte salgsforeningsbygninger, isværket, en filéfabrik, en smedje og et bådebyggeri, dels en tæt bebyggelse af redskabshuse og -skure med mørke krogede gyder imellem. Byens centrale del bestod af en samling beboelseshuse fra århundredets begyndelse og iblandt enkelte tidligere husmandssteder med et par udlænger. Desuden en Brugs, en købmandsbutik, et »Tatol«, en bankfilial og Bagenkop Kros store røde bygning. I byens udkanter, mod syd og ud mod øst ad landevejen til Rudkøbing lå mindre kvarterer med nyere villaer og parcelhuse fra de seneste år med bl.a. en farvehandel og en bager. Jernbanestationen var nedlagt, der var nu indrettet postkontor, og herfra udgik Bagenkops rutebilforbindelse med omverdenen - en halv snes daglige dobbeltture til Rudkøbing 25 kilometer mod nord.

I betragtning af havnens betydelige omfang virkede byens ringe størrelse og dens indbyggertal på godt

700 ganske overraskende. Vi havde forventet noget mere. Det var et lille samfund med et tilsyneladende stort og blomstrende fiskeri, og det vakte naturligvis vor interesse på baggrund af de andre pladser vi havde besøgt. Hvorfor var Bagenkop så aktivt og levende et sted? Hvad var forudsætningen for dette fiskeri?

Bogen forsøger at give et svar på disse spørgsmål. Det sker ud fra en antagelse af at den nuværende situation ikke alene kan forstås i relation til samtidige forhold og betingelser. Perspektivet må strækkes bagud i tid, Bagenkops karakteristika som fiskerihavn må ses på baggrund af byens særlige historiske forudsætninger. Det er således hensigten at bidrage til en forklaring på Bagenkoppernes erhvervstilpasning gennem en beskrivelse af 1900-årenes fiskeri set i forhold til den lokale levevis. Hvorledes har man i tidens løb reageret under indtryk af skiftende ydre vilkår? Hvilke faktorer har været af betydning når fiskerne har tilpasset sig ændrede forhold?

Men bogens beskrivelser er samtidig mål i sig selv for så vidt som de føjer ny viden til et kun lidet belyst stykke nyere kulturhistorie: Fiskeriet i de indre farvande. Medens der efterhånden er udført flere etnologiske undersøgelser af fiskeriet fra den jyske vestkyst, er vort kendskab til forholdene i Kattegat, bæltterne og Østersøen stadigvæk meget ringe.¹⁾ Bogen skulle gerne bøde på denne mangel, samtidig med at den gennem en detaljeret redegørelse for fiskeriet fra en konkret plads antyder en række sammenhænge, som må formodes også at have haft betydning for fiskeriets udvikling i andre indenskærs havne.

Bogen bygger især på feltarbejds materiale i form af interviews og observationer udført af min tidligere studiekammerat, Thomas Højrup, og mig selv. Fra august til oktober 1975 og igen fra oktober 1976 til januar 1977 boede vi ombord i en kutter i Bagenkop havn. Gennem de gode venner vi fik under disse ophold og ved jævnlige, korte besøg, har vi fulgt udviklingen i byen frem til idag.²⁾

I. Fiskeriet omkring år 1900

Bagenkop har sandsynligvis sin oprindelse i middelalderligt sildefiskeri, og i renæssancen synes pladsen sammen med det nærliggende, men nu forsvundne Sandhagen, at have haft betydning som et af Østersøens handelscentre. I midten af 1600-årene var denne rolle imidlertid udspillet, og byen bestod da kun af nogle få familier. I tiden frem til midten af 1800-årene steg indbyggertallet dog jævnt, således at det i 1850 var på 158. Næringslivet baserede sig dels på fiskeri - især efterårets sildefiskeri - dels på jordbrug, men også på nogen søfart og handel. Allerede omkring 1810 havde man bygget et par broer ud i vigen ved Bagenkop, og i 1858 anlagdes en egentlig havn, mere til gavn for bøndernes udskibning af landbrugsprodukter end af hensyn til byens fiskeri.¹⁾ Fra ca. 1850 til ind i det første årti af 1900-årene oplevede Bagenkop, i lighed med de fleste andre byer, en meget betydelig befolkningstilvækst - en tilvækst, der må ses i sammenhæng med denne periodes almindelige befolkningsforøgelse og den store afvandring fra land til by, der særligt kendetegnede årene efter 1870. Mellem 1850 og 1901 næsten tredobledes Bagenkops indbyggertal - fra 158 til 463 personer,²⁾ og da Bagenkop på landsiden lå klemmt inde mellem store gods- og hovedgårdsjorder var det umuligt for den stigende befolkning alene at ernære sig ved landbrug. Derfor fremstod en øget udnyttelse af havets frit tilgængelige ressourcer som disse menneskers eneste alternativ til fraflytning og dermed en tilværelse enten som industriarbejdere i byen eller emigranter i Amerika. De blev således fiskere, primært sildefiskere.

Fra havnen omkring århundredskiftet. Det Kgl. Biblioteks Billedsamling.

Sildefiskeri med drivgarn

Økologisk grundlag

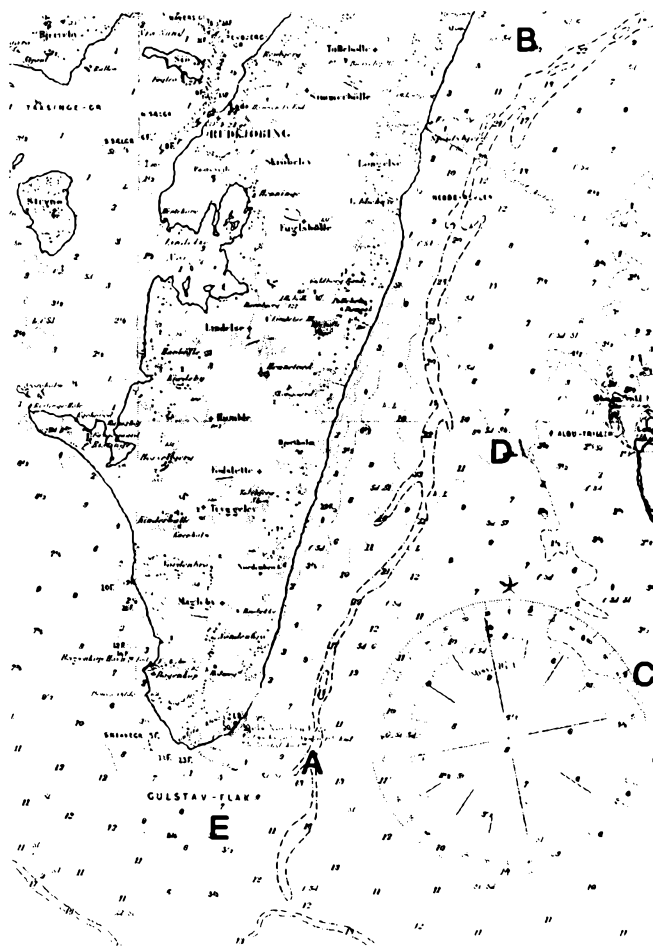
Hvert år i september og oktober måneder var Langelandsbæltet fyldt med sildestimer, der var trukket sydpå gennem Storebælt for at gyde i den sydlige del af Langelandsbæltet og den vestlige Østersø. Men lige så pludseligt silden kom, lige så hurtigt forsvandt den atter sidst på efteråret.

Om foråret gydede »vårsild«, som dog på grund af deres relativt lavere fedtindhold ikke var genstand for så stort et fiskeri som »høstsilden«. Men udenfor disse to perioder var der så godt som ingen sild i vandene omkring Bagenkop, og sildefiskeriet var derfor et udpræget sæsonfiskeri.

Drivgarn

Fiskeriet foregik om natten når sildestimerne var trukket helt op i de øverste vandmasser. Man plejede at binde 27, 29 eller 31 garn a godt 40 meters længde sammen i én lang lænke, hvis ene ende blev fortøjet til bådens stævn. En sådan garnlænke kunne altså være en god kilometer lang, så det gjaldt om at de enkelte både på forhånd sikrede sig at der var rigelig plads at drive på så man undgik at ramme land eller hinanden i løbet af natten. Alligevel skete der jævnligt sammenstød, fordi nogen ikke tog tilpas hensyn, de afsatte ikke rimeligt »længderum«, kaldte man det. Og det fik de pågældende syndere så forklaret med store bogstaver næste morgen på havnen når bådene kom i land.

Medens fiskerne tidligere selv bandt bussen, selve garnvæggen, var man i 1880-erne begyndt at kunne købe færdige, fabriksfremstillede bomuldsnet til godt 10 kr. pr. stk. Selvom fremstillingen af nye redskaber dermed var blevet langt mindre arbejdskrævende, var det dog stadigvæk vigtigt at fiskeren havde et stort hushold, der kunne hjælpe med montering af nye og bødning af gamle garn. Også i forbindelse med den regelmæssige vedligeholdelse var det af betydning at kunne trække på et par sønner eller en

Fiskepladserne lå i det sydlige Langelandsbælt således at bådene kunne nå Bagenkop så betids efter nattens fiskeri, at de let fordærlige sildefangster endnu samme dag kunne videresendes til markedet. Kortet angiver nogle af efterårets vigtigste fiskepladser. De ligger alle indenfor en afstand af ca. 15 sømil fra Bagenkop, svarende til mellem tre og seks timers sejlads afhængigt af vind og strøm.

Allerede i august fangedes de første sild på »Dybet« (A). Senere på sæsonen drev man gerne med garnene fra »Dybet« helt »ned forbi Spodsbjerg og Tranekjær« (B). En anden yndet plads var at drive fra »Gottesgabe« (C) og »ned mod ballonen« (D). Hen på efteråret når dagene var korte drev man på »Skåret« (E).

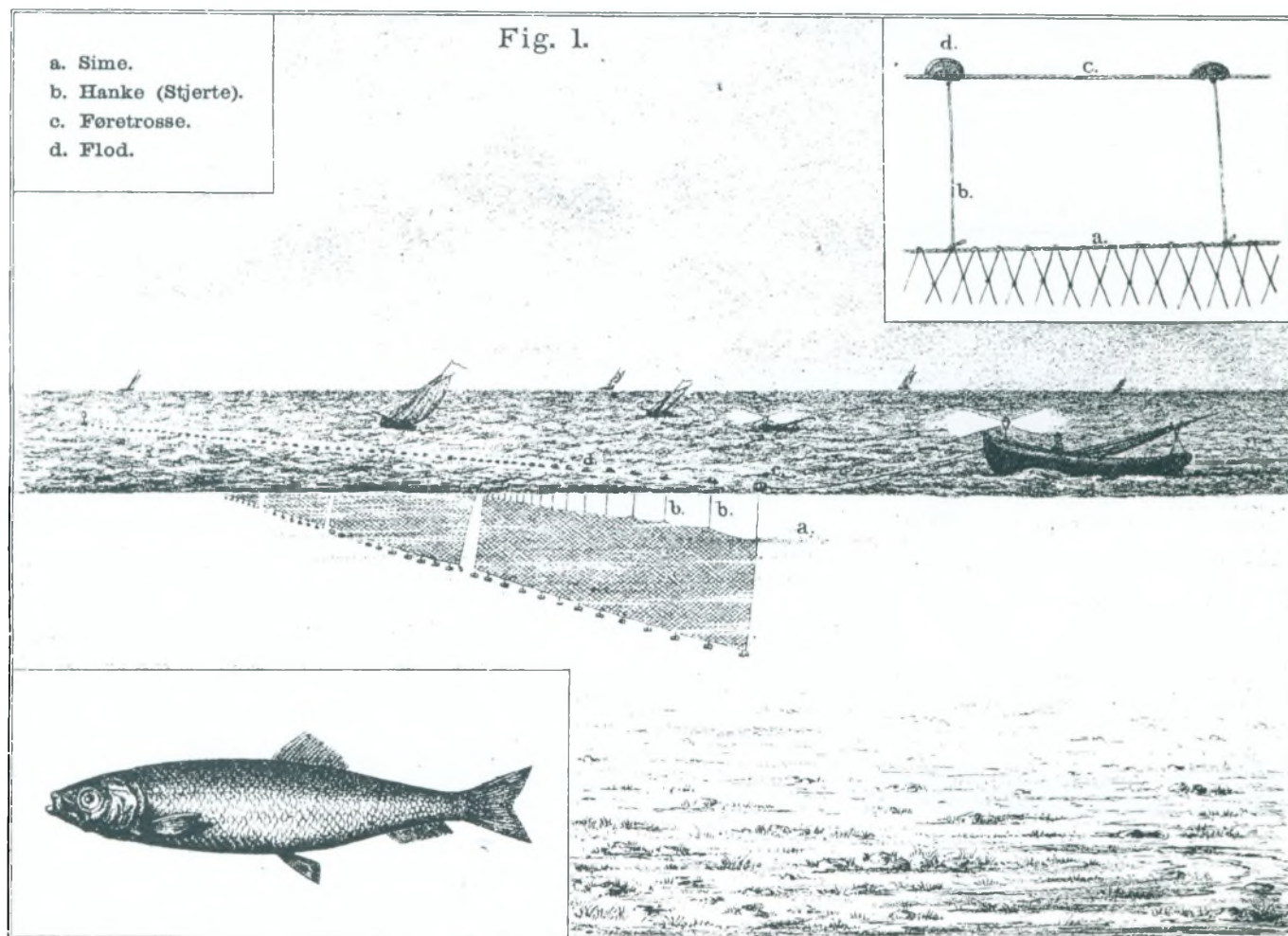
Sildefiskeri ved Kerteminde. Sceneriet kunne lige så vel have været fra det bagenkopske fiskeri i Langelandsbæltet. Garnene, bæltsbådene, ja, selv lanternen til venstre i billedet, brugtes nøjagtigt magen til i Bagenkop. Efter træsnit i Illustreret Tidende af Karel Sedivy.

gammel fader eller svigerfader. For at garnene ikke skulle blive skøre, måtte de nemlig tages på land og tørres helt igennem hver tredje dag. Og med jævne mellemrum skulle de bakes, enten man nu kogte dem med egebark eller det nye »kateku«, der var en væske udvundet af bark og ved fra et sydøstasiatisk træ. Desuden blev de af og til bejdsset med krom- eller kobbersalte.

Bæltsbåde

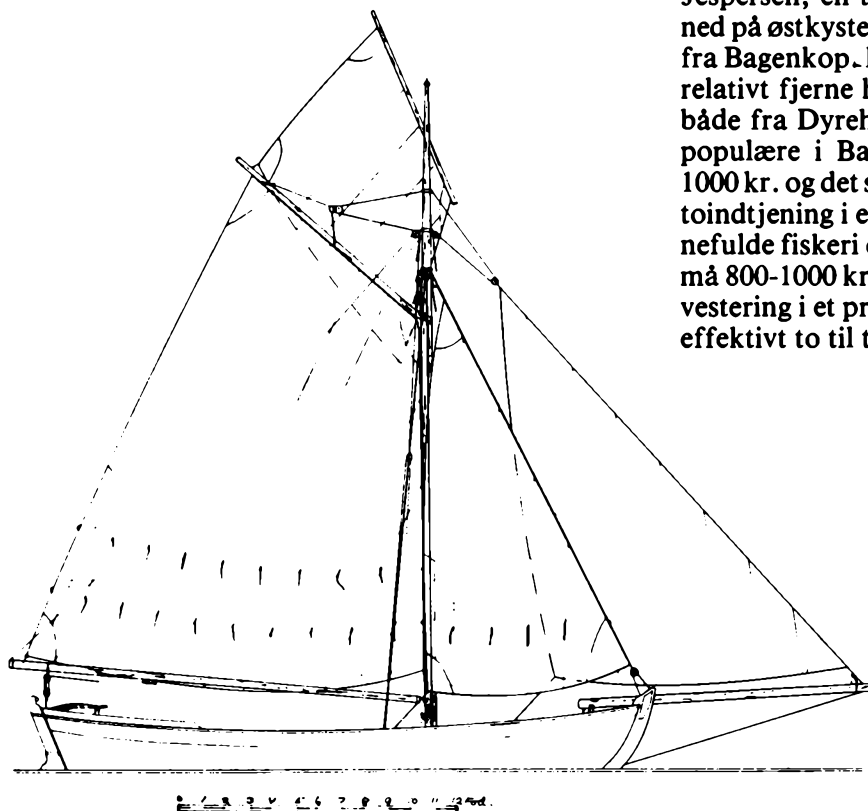
Ligesom drivgarnene var meget specialiserede redskaber, der kun kunne bruges til sildefiskeri, var også bådene helt tilpasset dette fiskeri. De skulle først og fremmest have gode sejlegenskaber og være så sødygtige at de kunne bjærge sig i hårdt vejr når fiskeriet var bedst. Samtidig skulle de have en vis størrelse, dels for at kunne laste de tunge, våde garn tillige med

Tegning af »hankegarn«, den type drivgarn Bagenkopperne brugte til sildefiskeri i Langelandsbæltet. Efter Drechsel 1890. »Garnet nærmest båden kaldes kølgarnet. I dette garn er oversimen [= føretrossen] noget sværere end i de øvrige garn, det er dette garn at båden nærmest hænger i under driften og er således kølen nærmest (heraf navnet). Til dette garn er fastgjort et tov, »drivtovet«, som er et ret svært kokostov da dette har stor fjedreevne, og således ikke river så hårdt i garnene. Længden på drivtovet kan varieres efter vejret. Er der kuling er dette langt, og modsat i fint vejr. Dybden at garnene går i varieres med boyestropperne [= hankene]. Drev man under land eller var det mørke, var de knoppet helt op, men var der vand nok og det tillige var måneskin, var garnene som regel sunket en hel favn«. ³⁾

fangsten, dels for at give plads til mandskabets arbejde med udsætning og indhaling af garnene. Alligevel måtte bådene ikke være større end at de kunne trækkes op til garnene. Bæltsbådene var fartøjer med alle disse kvaliteter. Det var hurtigtsejlende, forholdsvis lette og dog solide, klinkbyggede fyrretræsbåde. De ældste havde hjerteformet, fladt agterspejl og et skarpt undervandsskrog, men de afløstes langsomt mod 1800-årenes slutning af en lidt større spidsgattet type på mellem fire og seks tons og 25-30 fod. Bådene

havde stor sejlføring med gaffel- og topsejl, fok og klyver. Under drivning med garnene blev masten altid lagt ned for at mindske bådens afdrift for vinden og dens bevægelser i søen. Det var både med fuldt dæk, og i forskibet var der et lille lukaf hvor mandskabet kunne hvile sig og varme kaffe. Midtskibs var der en stor og rummelig last uden dam, som regel med fuld inderklædning, til opbevaring af sildegarnene.⁴⁾

Der blev bygget mange joller, men ingen bæltsbåde i Bagenkop. Enkelte bæltsbåde var bygget af Thomas Jespersen, en tidligere sømand, der havde slået sig ned på østkysten, lige syd for Broløkke Skov 5-6 km. fra Bagenkop. Men langt de fleste både blev købt fra relativt fjerne havne eller bådebyggerier, og særligt både fra Dyrehaven og Skabohuse ved Nyborg var populære i Bagenkop. En bæltsbåd kostede 800-1000 kr. og det svarede nogenlunde til en fiskers bruttoindtjening i et godt sildeår. I betragtning af det lunefulde fiskeri og den deraf følgende uvisse indtægt, må 800-1000 kr. siges at være en ganske betydelig investering i et produktionsudstyr, der kun anvendtes effektivt to til tre måneder hvert år.

Bæltsbåd bygget i Nordenhuse nord for Nyborg i 1870. Opmålingstegning af Chr. Nielsen, Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg.

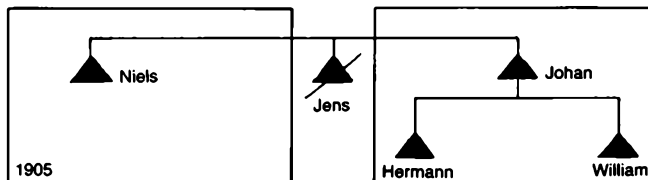
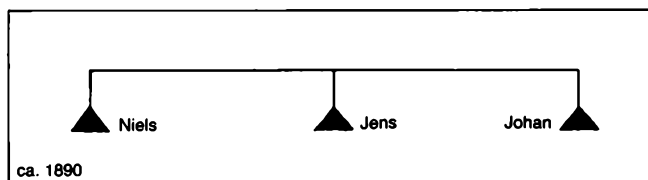
Bådlag

Medens hver enkelt fisker havde sine egne, private garn, var bæltsbåden som regel fælles ejendom. Den repræsenterede så stor en investering at tre eller fire mand gerne slog sig sammen i et bådlag,⁵⁾ for ved fælles indsats at købe og vedligeholde en båd. Langt de fleste fiskere havde en bådpart, og det havde de fået på en af to principielt forskellige måder. En kort gennemgang af to idealtypiske karriereforløb kan illustrere hvorledes.

Efter konfirmationen søgte en dreng gerne at komme til at tjene som medhjælper i et fiskelag, men ofte var der ikke plads til en ekstramand, så derfor kom mange drenge til at tage arbejde som karle på gårde inde i landet. I 15-16 års alderen tog de til Marstal for at få hyre som matroser. Bagenkopperne var velanskrevne og havde et godt ry på Marstalskibe, som ofte ankrede op ud for Bagenkop, dels for at optage ballast, dels for at hente mandskab. Adskillige unge mænd sejlede også med skibe fra Rudkøbing og Hamborg. Enkelte kom hjem hvert år i sildetiden for atter at tage ud at sejle midt på vinteren, andre sejlede i oversøisk fart flere år i træk uden at se deres hjemby. Det er således ganske betegnende når folketællingen i 1890 blandt de fraværende opregner adskillige, der opholder sig midlertidigt i Afrika, Amerika, Ostindien og andre fjerne steder.

Sejltiden varede som regel fire til fem år indtil man skulle møde på session - karakteristisk nok blev Bagenkopperne altid udtaget til Marinen. Efter at have overstået værnepligten skulle en ung mand nu gerne have en god udgangsposition for at købe en bådpart for de penge han havde sparet op på sine forskellige hyrer. Han kunne danne bådlag enten ved at træde ind i et eksisterende lag og købe et af de gamle medlemmer ud og overtage vedkommendes part, eller han kunne etablere et helt nyt lag med nogle jævnaldrende. Men det skulle i alle tilfælde være makkere han kendte godt og stolede på, ofte var det derfor mere eller mindre nære slægtninge eller nogle han havde sejlet sammen med på langfart.

Det var ikke alle bådlag, der havde et økonomisk fundament hidrørende fra søfart. Der var nemlig også den mulighed at en mand begyndte at fiske sammen med sine sønner når de i 16-17 års alderen var blevet så store at de kunne levere fuld arbejdskraft. Dette forudsatte dog at den pågældende fader havde tjent så meget at han nu kunne overtage en bæltsbåd

▲ Mand

● Kvinde

┌───┐ Sæskenderelation

└───┘ Ægteskabsrelation

┌───┐ Forældre-barnrelation

Eksempel på et familiebaseret lag. I nogle familier var der tradition for at sønnerne begyndte at fiske sammen med faderen så snart de var gamle nok. Fx i familien Theodorsen, hvor de tre brødre Niels, Jens og Johan fiskede sammen i deres fælles bæltsbåd fra slutningen af 1880-erne til 1905, da Jens druknede. I stedet for at finde en ny makker til erstatning for den druknede broder, skete der nu det, at Johan dannede et helt nyt lag med sine to sønner, Hermann og William. Den tredje broder, Niels, havde ingen sønner, men da han nu pludselig stod alene, opgav han fiskeriet, købte en kvase og ernærede sig siden ved at sejle fisk fra Bagenkop til Kiel og Eckernförde.

på fuld part, for hans unge sønner havde endnu kun haft ringe mulighed for at spare penge sammen. Sønerne blev således ikke parthavere i båden - bådlaget bestod principielt kun af faderen. Men når fader og sønner havde fisket sammen en årrække kunne der ske et af to: Enten brød en eller begge sønner ud af samarbejdet for at købe egen bæltsbåd og begynde fiskeri med deres egne, nu opvoksede sønner, eller faderen kunne blive for gammel til at fortsætte, så han trak sig tilbage og overlod båden til de to sønner, som så hver fik en halvpart. Sønerne måtte da hyre en trediemand til erstatning for faderens arbejdskraft i fiskelaget.

Familiebaserede lag var - og er til dels endnu - et ganske udbredt fænomen, ikke kun i Danmark og Skandinavien, men omkring hele Nordatlanten. Denne centring omkring familien tolkes gerne økonomisk funktionelt som en yderst hensigtsmæssig måde at oparbejde og vedligeholde en driftskapital på. I et familielag deles overskuddet nemlig ikke ud til flere sider, det samles derimod ét sted til fælles bedste - i familiens skød.⁶⁾ Familielagene kan således opfattes som en tilpasning til et kapitalkrævende fiskeri som netop det bagenkopske sildefiskeri. Men familien var ikke kun en vigtig enhed indenfor fiskeriets økonomiske organisation, også arbejdet var organiseret med udgangspunkt i familien.

Fiskelag

Fiskelaget var oftest sammenfaldende med bådlaget, dvs. at de der fiskede med båden som regel også ejede den.⁷⁾ Selvom lagets medlemmer havde deres egne private garn, plejede man dog at dele fangsten ligeligt mellem sig. Tre mand var imidlertid ikke altid i stand til at klare det tunge arbejde med indhaling af garne-

Såvel mænd som kvinder tog del i arbejdet med at losse fangsterne. Bådene på billedet er ikke bæltsbåde, men de lidt mindre joller, der brugtes sidst på efteråret og om foråret. Foto vist nok fra 1903. Det Kgl. Biblioteks Billedsamling.

ne, så derfor suppleredes fiskelaget gerne med en ekstramand i højsæsonen. Denne mand kunne aflønnes med et fast pengebeløb pr. fisketur, men ofte fiskede han på part, og i så fald bestod aflønningen i fangsten fra garnlænkens sidste garn. Dette bar ligefrem betegnelsen »hyren«. Som regel var det nykonfirmerede drenge og unge mænd, der kom med på sildefiskeri som ekstrahjælp, men hvis fiskeriet gik godt var der ikke arbejdskraft nok i Bagenkop, og så strømmede karle oppe fra landet til for at få en »sildefjans«.

Afpillere

Sildefiskeriet involverede langt flere mennesker end medlemmerne af de enkelte fiskelag. En meget vigtig arbejdsgruppe var således »afpillerne«, de folk, der pillede sildene af garnene så snart bådene kom i havn om morgenen.

Til daglig var det fiskernes koner suppleret med eventuelle andre medlemmer af husholdet, der stod for afpilningen, men når der var godt med sild måtte man hyre ekstra mandskab. Det var vigtigt at få pillet silden hurtigt af, det var ikke et arbejde, der kunne vente eller trækkes i langdrag, for sild er en let fordærvelig vare. Omsorgsfuld behandling og hurtig forsendelse var af største betydning for sildens kvalitet og dermed for den pris den indbragte.

Den fisker, der ofte skulle leje hjælp til afpilningen eller bødearbejdet var ilde stillet i modsætning til ham, der havde en kone, en stor børneflokk og måske et par aftægtsfolk. Adgangen til rigelig og ulønnet arbejdskraft i familien og husholdet gjorde det muligt for fiskeren at få det fulde udbytte af godt fiskeri. Men samtidig betød det også at krisesituationer lettere kunne overvindes, fordi man bedre kunne imødegå tab gennem en øget arbejdsindsats, der ikke samtidig krævede større udgifter. Den familiebase-rede organisationsform var således meget fleksibel og dermed også ud fra et arbejdsmæssigt synspunkt vel tilpasset sildefiskeriets stærkt vekslende krav om indsats af fysisk arbejdskraft.

Afsætning

Det tyske marked

Forudsætningen for det her skildrede fiskeri var de årligt tilbagevendende sildestimer i Langelandsbæltet. Og at Bagenkopperne rådede over en fangstteknologi, en social og økonomisk organisation samt en viden, der gjorde det muligt at udnytte disse stimer. Altsammen havde det dog ikke hjulpet noget, hvis der ikke også havde været et marked, der efterspurgte Bagenkoppernes fangster. Dette marked hed Nordtyskland.

Med sin placering på Langelands sydspids lå Bagenkop særdeles gunstigt for det nordtyske marked. Forsendelsen af sild sinkedes ikke af lang transport idet fangsterne fragtedes direkte til Kiel og Eckernförde tværs over Østersøen i jagter, der hver lastede 3-400 kasser sild. Fiskere længere nordpå i Storebæltsregionen var afhængige af færgeforbindelsen mellem Korsør og Kiel, og Bagenkoppernes sild nåede således gerne frem førend markedet blev overfyldt og priserne faldt. For at drage fuld nytte af denne konkurrencefordel skete det til tider ved særligt godt fiskeri at bæltsbåde fra Bagenkop sejlede direkte fra fiskepladsen til Kiel, men selvom turen over Østersøen kunne gøres på 6-7 timer med god vind, afholdt udsigten til en længere og drøjere sejlads i oprørt sø og med fuld last, de fleste fra selv at fragte fisken til Tyskland.

Som regel købte skipperne på de forskellige jagter silden af fiskerne til en aftalt pris, og det var så op til disse skipper selv at sørge for deres fortjeneste ved at sælge så dyrt som muligt i de tyske havne. Der var i alt godt 10 af disse fragtbåde, der oftest blev sejlet af ældre fiskere, og konkurrencen mellem dem var stor nok til at sikre at de ikke selv fastsatte vilkårligt lave priser på den fisk de købte i Bagenkop.

To mark for en 01 sild regnedes for en god pris, og »hvis en mand så kunne fiske sådan at han havde en 7-800 mark når han var færdig og havde betalt sine regninger - alle regninger dem betalte

Foto af Bagenkop havn med bæltsbåde og joller omkring år 1900. Det Kgl. Biblioteks Billedsamling.

man til efteråret - så kunne han leve vinteren over. Så sad han bare og bødede sine garn og ordnede sine redskaber. Der var ikke ret mange, der fiskede om vinteren i min barndom.«⁸⁾

Byttehandel med bønder

Salg til Tyskland var Bagenkoppernes vigtigste kilde til kontante pengeindkomster. Der afsattes også sild til oplandets bønder, men her indgik den gerne i forskellige former for byttehandler.

Hvis en båd havde mere end 100 ol sild, dvs. over 8.000 stk. satte mandskabet et flag i masten.

»Bønderne ud til kysten kendte godt dette signal med flaget, og det blev snart kendt i oplandet, at nu var der sild, og der blev spundet for, og de kørte nu til Bagenkop, hvor der blev handlet saltsild, der dengang var en stor del af den daglige føde på gårde. Har forstået at det ofte var mere end sild, der blev tinget om, også naturalier som kartofler, korn og grise m.m. (Alle havde

dengang plads til et par grise hjemme som de selv tøjlede op). Der blev også på behørig vis drukket lidkøb. Og det kunne forekomme at en bonde måtte hvile sig lidt, før han kørte hjem. Der var feststemning overalt på havnen sådanne dage, der blev fortalt vovede og ramsalte historier, der blev sunget viser og råbt fra båd til båd. Det fremgik med al tydelighed, hvad dette fiskeri betød for det lille samfund«.⁹⁾

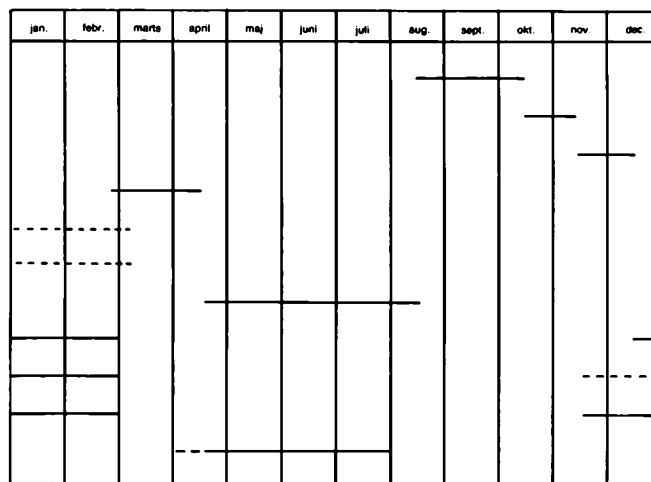
Årets gang

Sildetiden var årets højdepunkt i Bagenkop. Udenfor denne relativt korte periode levede beboerne især af produkter fra deres smålandbrug bestående af et par fedesvin og måske en ko, suppleret med udbyttet fra jagt og forskellige husbehovsfiskerier. Når drivgarnsfiskeriet i Langelandsbæltet begyndte at ebbe ud i midten af oktober, kunne man trække sildesæsonen lidt endnu ved at skifte over til »sætte-

Årscyklus omkring 1900. Diagrammet viser de vigtigste økonomiske aktiviteter fordeling på et år. Stiplet linie angiver at aktiviteten har lejlighedspræg eller kun udføres af nogle få personer.

Drivgarn
 Sættegarn
 Svejegarn
 Torskekroge
 Torskepilk
 Ålestangning
 Rødspættegarn
 Bødning m.m.
 Jagt
 Strandhugst
 Fragtsejlad

garn«, der sattes lige syd og sydvest for Langelands sydspids. Sættegarnene var drivgarn, der forankredes til bunden ved hjælp af dræg.

Bæltsbådene kunne ikke bruges i sættegarnsfiskeriet, de var for store og tunge at trække frem til de faststående garn når disse skulle hales op fra bunden. I stedet anvendtes nogle mindre og lettere både, kaldet »bæltsjoller«, som enten indgik i et bådlags fælles bådbestand, eller ejedes af de enkelte fiskere. To mand var tilstrækkeligt når man brugte sættegarn, så derfor opløstes en del af drivgarnslagene i mindre enheder, eller man dannede helt nye lag eller makkerskaber, ofte skiftende fra år til år.

Hen under jul ebbede aktiviteten på havnen ud. Efter at de sidste sild var forsvundet fra farvandet havde enkelte sat lidt torskekroge, rødspættegarn eller pilket lidt, men de største redskaber var allerede klaret op og stuvet sammen i redskabshusene på havnen. Sildegarnene hang, grundigt renkogte og gennemtørre, hjemme på hanebåndene på lofterne hos de forskellige fiskere.

Vinteren var bødetid, og hele husholdet deltog i arbejdet med at reparere de flænger og huller, der var kommet i garnene i løbet af året. Man monterede også nye redskaber, og mange mænd syede desuden

sejl. Det meste foregik i køkkenet, der til daglig var husets eneste opvarmede rum.

»Der måtte ikke være finere som at vi kunne sidde og bøde garn . . . Vi sad gerne sådan at bordet stod op ad væggen, så havde vi jo et søm ovre bagved som at vi hængte det fast i - rødspættegarnet. Så bødede vi fra den ene side halvvejs op i garnet - når vi så havde bødet det, så vendte vi det om og bødede fra den anden side.«¹⁰⁾

Mulighederne for vinterfiskeri var begrænsede, men i milde vintre satte enkelte fiskere nogle rødspættegarn eller torskekroge, og der kunne som regel også stanges lidt ål fra isen på Kjelds Nor og pilkes en ret torsk udenfor havnen. Det var dog bedre hvis frosten var så hård at isen lå tyk ud i Langelandsbæltet. Så kunne et par mand montere meder under en jolle og trække den med ud på Bæltet hvor de på kort tid kunne pilke et stor antal torsk i den nord-sydgående rende. Men generelt var vinterfiskeriet sløjt, og det hændte at enkelte sejlede til Fåborg eller Lyø for at deltage i det sildefiskeri som særligt i 1890-ernes vintre blomstrede ud for Horne Land.

Om vinteren suppleredes husholdøkonomien ved at børn og unge gik langs strandene og samlede brænd-

sel i form af drivgods og kvas fra hegnene ned til kysten, og de fleste mænd gik på strandjagt flere gange om ugen, enkeltvis eller et par stykker sammen. Det var ganske almindeligt at der på nordgavlen af huse hang i snevejs af alle mulige dykænder. De skabte noget afveksling i den ellers så ensformige kost der mest bestod af salt sild.

Mod slutningen af februar åbnede der sig atter mulighed for at drive et mere intensivt fiskeri. Fra omkring 1. marts begyndte de fleste at drive torskefiskeri med krogliner fra bæltsjollerne. Fiskelagene var ikke nødvendigvis de samme som i efterårets driv- eller sættegarnsfiskeri, det var mere løse og skiftende makkerskaber mellem fra to til fire mand der hver bragte deres krogliner med. Dette fiskeri involverede også fiskernes hushold for så vidt det påhvilede koner og børn at oprede en del af linerne og stikke agn i form af sildestykker på krogene. Hvis der var godt med vårsild i farvandene var der altid nogen der fiskede dem i sættegarn, men i midten og slutningen af april skiftede man gerne over til garnfiskeri efter rødspætter - ligeledes fra bæltsjollerne og med skiftende makkere.

Mange fortsatte dette fiskeri indtil efteråret, men fangsterne var kun ringe midt på sommeren, og nogle brugte i stedet sommerhalvåret til at tjene penge ved fragtsejlad med bæltsbådene, der ellers bare lå ubrugte hen udenfor sildetiden. Indtil jernbanen mellem Rudkøbing og Bagenkop blev etableret i 1911 udskibedes mange landbrugsprodukter fra Sydlangeland over Bagenkop havn, og bæltsbåde sejlede således korn til Svendborg og returnerede til Bagenkop med kul. Andre bæltsbåde fungerede som stenfiskere, og store mængder sten fra Langelandskysten sejlede i 1890-erne til Lolland hvor de brugtes til dige- og vejbyggeri. Bæltsbåde fragtede også mursten og andre byggematerialer fra Egersund til Sydlangeland.

Mod slutningen af juli og i begyndelsen af august samledes alle bådene atter i Bagenkop. De slidplanke der var blevet monteret på bådernes lønninger og

dæk for at beskytte mod overlast fra de forskellige fragter, blev nu fjernet og eventuelle skader udbedret, således at garnene ikke kunne hænge i nogen steder i den kommende sildesæson.

Udlosning af landbrugsprodukter på Bagenkop havn omkring århundredskiftet. Det Kgl. Biblioteks Billedsamling.

Foto af Bagenkop havn omkring år 1900. Det Kgl. Biblioteks Billedsamling.

Fiskeri og lokalsamfund

Bagenkopperne og bønderne

Selvom Bagenkoppernes arbejdsår adskilte sig markant fra de omkringboende bønders, var der endnu ved århundredskiftet visse berøringsflader mellem fiskerne og bønderne. For nok var fiskeriet hovednæringen, men mange familier havde endnu en smule landbrug, og også gennem fragtsejlads med landbrugsprodukter, fik fiskerne et indblik i bøndernes verden.

Mange fiskere var i deres ungdom blevet fortrolige med landbrug, for dels stammede godt ¼ af Bagenkops indbyggere fra sydlangelandske landsogne, dels kom adskillige fiskersønner og -døtre ud at tjene på en gård i nogle år efter konfirmationen. Og omvendt havde bønderne også en vis føling med fiskeriet. De kom jævnligt på havnen for at få udskibet deres va-

rer, og om efteråret strømmede de til for at udveksle landbrugsprodukter med sild. Mange af dem havde desuden i ungdomsårene deltaget aktivt i drivgarnsfiskeriet som ekstrahjælp.

På trods af disse kontakter gik der dog en tydelig grænse mellem Bagenkop og oplandet. Det var ikke blot et skel mellem to forskellige erhverv, men i lige så høj grad en grænse mellem to kulturelle verdener - en grænse der i Bagenkoppernes bevidsthed markerede sig rent fysisk i landskabet: Mod syd afgrænsedes byen af et langt stendige, »skolegærdet«, mod øst af »Hans Eriksens Banke« hvor man hentede ballaststen til jagterne, og mod nord af engene i det afvandede Magleby Nor. Indenfor lå Bagenkop, og udenfor boede bønderne som man ikke regnede for meget. »Bønderne sad lunt indendøre, medens fiskerne kun-

ne dø af sult i isvintre«, mente man i Bagenkop. Denne skarpe formulering af forskellen mellem Bagenkopperne og oplandets beboere dækkede til en vis grad over økonomiske realiteter fordi en fejlslagen sildesæson faktisk kunne medføre sult i Bagenkop i den følgende vinter, men samtidig antydes det også at bønderne var ligeglade med fiskernes skæbne - at bønderne bare hyttede deres eget uden tanke på andre.

Denne mistro overfor bønderne må givetvis også ses i lyset af at mange af de mennesker, der i denne periode strømmede til Bagenkop følte sig udstødt af deres egne. Det var jordløse. De kom til Bagenkop ikke af lyst, men af nød, fordi der ikke var plads til dem i landbruget.

At bønderne skulle være meget egoistiske og lidet hjælpsomme, var en dybt rodfæstet opfattelse i Bagenkop. I 1850-erne havde et konsortium, primært bestående af Langelandske bønder, gennemtruffet en udtørring af Magleby Nor under stærk protest fra Bagenkopperne. Siden blev der rejst en mindesten over foregangsmændene i projektet i Magleby, og denne sten så Bagenkopperne som en hån imod dem. De mente at der retteligt burde have stået en skamstøtte, og de lærte de børn altid at tisse op ad stenen når de kom forbi. Foto: Svend-Erik Pryds.

Bagenkopperne var altså i opposition til bønderne. De følte sig som fiskere og ikke som bønder, og hvad der foregik på den anden side »Hans Eriksens Banke« fulgte de ikke meget med i. Deres tanker og forestillinger gik i en anden retning - ud mod vandet.

Bagenkoppernes »verden«

For Bagenkopperne var det vigtigt med et præcist kendskab til gode fiskepladser - at vide hvor der med det givne vind og vejr ville være mulighed for det bedste fiskeri. I sildetiden havde alle mere eller mindre en fornemmelse af hvor der til enhver tid ville være godt at drive med garnene, så derfor gjaldt det om at komme først og sikre sig den bedste plads før andre fik givet garn ud der. Kapsejlad fra Bagenkop sønden om landet var hyppigt forekommende, og i den forbindelse var det ikke blot vigtigt at båden var en god sejler, men også at besætningen virkelig forstod at sejle den og vidste nøjagtigt hvor tæt der kunne skæres ind under Langelands sydspids uden fare for at gå på nogle af de grunde der findes her. Det var også af betydning med et indgående kendskab til Langelandsbæltets strømforhold, at man fx allerede på afstand på søernes udseende kunne bedømme hvilken vej strømmen løb og dermed afgøre hvilken retning garnene ville komme til at drive i. Udover sejlkundskab og kendskab til farvandet, var også erfaringer med hensyn til hvor dybt eller højt sildestimerne gik i vandet ved forskellige vejrforhold en nødvendig kundskab. Garnene kunne indstilles til at gå mere eller mindre dybt under overfladen, og fiskelagets viden om, og evne til at udnytte redskabets muligheder, var kritiske faktorer, der influerede på fangstens størrelse.

Alt dette var vigtigere og mere interessant for en Bagenkopper end at følge med i kornets vækst og køernes trivsel. Men udover disse groft skitserede forskelle i forestillingsverden, adskilte Bagenkop sig også fra det øvrige Sydlangeland ved en grundlæggende anden stemning af usikkerhed og manglende kontrol over fremtiden. For fiskere har ikke samme mulighe-

der som bønder for at bestemme udbyttes størrelse gennem gødskning og såning. Fiskeri var - og er - en anderledes uvis næring. Og ikke mindst sildefiskeri.¹¹⁾

Selvom der nok kunne opstilles visse retningslinier for hvornår og i hvilket vejr der skulle være mulighed for gode fangster, kunne man aldrig vide sig sikker på forhånd. Fiskeriet kunne trods alle formodninger være ringe flere nætter i træk, for så atter pludselig at blive godt.

Sild er en stimefisk, og det medførte at enkelte både kunne få fulde garn, medens andre, der havde drevet lige ved siden af, så godt som ingen sild fangede. Det var et meget uberegneligt fiskeri hvor held var mindst lige så afgørende som fiskernes individuelle dygtighed. Man kunne ikke forklare den skiftende fangstlykke. Og dog!

Der var visse ting, der bragte uheld, fx skulle man afholde sig fra at fløjte ombord, og man måtte aldrig bruge et lige antal garn i garnlænken. Kvinder måtte ikke gerne komme ombord i bådene, og de måtte slet ikke komme i berøring med garnene før en fisketur. Skete det alligevel kunne den pågældende fisker være helt sikker på dårlig fangst.

»Det var noget nær en katastrofe, at møde en gammel kone, når man kørte over med sine redskaber eller tog på fiskeri. Så sent som efteråret 1972, da jeg selv kørte mine garn over (på havnen), kom en elskelig gammel dame, 82-årige Elna Theodorsen ud fra min nabo, men trak sig skyndsomt tilbage med bemærkningen: »Bevar mig vel, hvor var det godt jeg så hvad han kom med«.«¹²⁾

Skete det at en mands garn fiskede dårligt gennem længere tid, kunne forklaringen muligvis være at de var forheksede.

»Der var en skrædder i byen som man var overbevist om kunne lidt mere end godt var. Min oldefar, Hans Kristian Pryds, havde et efterår næsten ingen sild fået. Da kom de ind Mikkelsnat også med sorte garn (ingen sild) og omtalte skrædder kom smilende og

fidel ud ad fjellebroen og sagde: »Nåh, fik I heller ikke sejl i nåt, Håns Kresjan«. Men det skulle han ikke have gjort, da de var overbevist om at han havde læst over deres garn. Den gamle sprang ind på broen med støvler og olietøj på og snerrede, kan du så holde din kæft, din f.... h... osv., og gav den arme mand en skrækkelig medfart. Det siges at dette hjalp og de fiskede helt godt resten af efteråret.«¹³⁾

Tysk påvirkning

Fiskernes hverdag adskilte sig imidlertid ikke blot fra de omkringboende bønders i kraft af en erhvervs-mæssig forskel og de dertil hørende forskelle i interesser og forestillinger, men også som følge af Bagenkops tætte kontakter til Nordtyskland. Størstedelen af efterårets sildefangster sejlede som nævnt til Kiel og Eckernförde, og med tilbage bragte jagterne forskelligt husgeråd, tøj, sko, glasvarer, jagtgeværer og ammunition, tobak, nordlandsakvavit etc. Når der skulle være bryllup fik skipperne lange indkøbslister med, og i Bagenkop brugtes både tyske mark og danske kroner. Det tyske influerede også sprogbrugen, fx i en vending som »und denn skal vi . . .«, og i hyppig brug af glosen »ungefær«. Enkelte fiskere havde tillige tyske koner.

Fiskerne havde en klar fornemmelse af at det betalte sig at stå på god fod med de tyske fiskegrosserer, der købte deres fangster. »Det skete om sommeren at disse herrer kom på besøg i Bagenkop, og de blev modtaget med stor gæstfrihed og ståhej. Det var store dage, og noget der blev talt længe om.«¹⁴⁾

Allerede disse spredte træk antyder at fiskernes verden var en anden end bøndernes. Der synes at have hersket et vist erindringsfællesskab i byen, en følelse af fælles identitet, ikke mindst markeret ved holdningen til oplandets bønder. Det er forhold der bliver tydeligere i løbet af 1900-årene - forhold der stadig øver deres indflydelse på livet i Bagenkop. Men inden temaet atter tages op, følger nu i kapitel 2 en beskrivelse af hovedlinierne i den udvikling der leder fra det her skildrede sæsonprægede fiskeri frem til vore dages helårsfiskeri.

II. Fra drivgarn til trawl fiskeriets udvikling 1900-1945

Bagenkop by set fra »Klinten« i 1902 eller 1903 med et af de allernyeste huse i forgrunden. Det Kgl. Biblioteks Billedsamling.

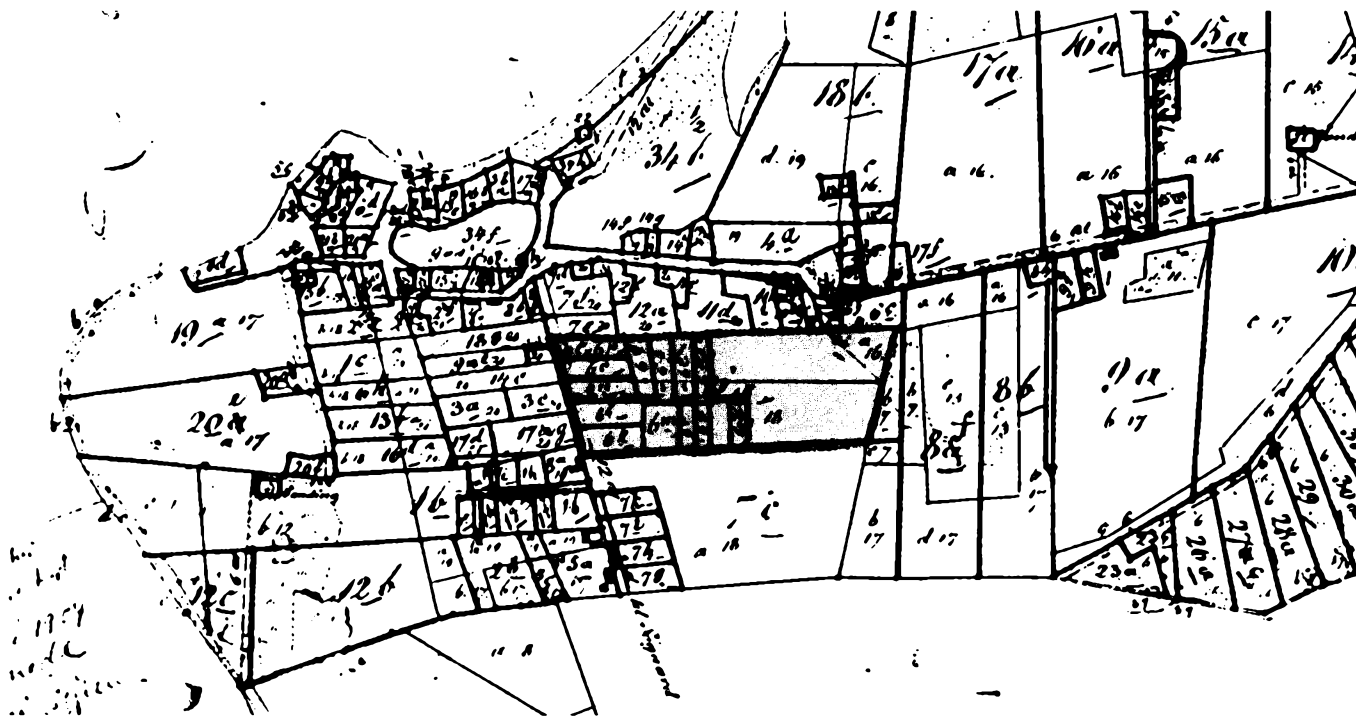
Bagenkops indbyggertal havde som nævnt været jævnt stigende fra midten af 1800-årene, og i 1901 boede der i alt 463 mennesker i byen. Men stigningen tog nu yderligere fart indtil den kulminerede ved begyndelsen af 1. verdenskrig med tæt ved 750 personer. Siden har indbyggertallet ligget nogenlunde konstant på omkring 700, og først indenfor den sidste snes år har det udvist en lille stigning.¹⁾

Godt ¼ af den store befolkningstilvækst lige efter århundredskiftet skyldtes udensogns tilflyttere, og i blandt de mange nye beboere var der som noget nyt adskillige personer fra forskellige købstæder med kortere eller længere uddannelser. Folketællingen

erhvervsopgivelser afspejler nye eksistensmuligheder i Bagenkop. Der nævnes bl.a. en handelsmand, en strandkontrollør, et par købmænd, en bager, en manufakturhandler og en rebslager.

Den snedker og de to tømrermestre som også omtales, må formodes at have været travlt beskæftiget, for det nybyggeri, der allerede var begyndt i 1890-erne, blev ikke mindre i tiden frem til 1. verdenskrig. Medens der i 1901 var 89 huse og husmandssteder, var tallet i 1911 steget til 161, og dette byggeri satte i høj grad sit præg på byens udseende. Fra at have været et samfund bestående af en samling husmandssteder, forvandlede Bagenkop på kort tid

Matrikelkort over Bagenkop by 1904.

Familien og slægten var vigtige sociale enheder i Bagenkop. De var basis for rekruttering til båd- og fiskelag, det var fiskernes koner, der pillede sild af og familiens yngste og ældste, der hjalp med bødning og montering af redskaber. Mod slutningen af 1800-årene begyndte familie og slægt også at markere sig i det fysiske landskab. Nu blev det i stigende grad muligt for en familie at leve af de pengeindtægter som fiskeriet gav, så derfor mistede fiskernes små støttelandbrug efterhånden deres betydning. Med det voksende indbyggertal var der til gengæld god brug for byggegrunde, og i mange tilfælde byggede sønner og svigersønner på familiens gamle jordlod. Fx var der ingen af Chr. Pryds' fem sønner og tre svigersønner, der i 1898 havde lyst til at overtage driften af »Pryds-toften«, der er gråtonet på kortet. De benyttede i stedet jorden som byggegrunde til deres nye huse. På den måde udviklede der sig omkring og lige efter århundredskiftet hele små slægtskvarterer i byen. Ikke blot arbejdede familie- og slægtsmedlemmer ofte sammen på vandet - de boede altså også tæt sammen på landjorden.

Reproduceret med tilladelse fra Matrikeldirektoratet

til en by af nye tætliggende huse. Det var synet af dette nye Bagenkop der mødte Achton Friis da han i 1920-erne besøgte Sydlangeland, og det svarede ikke ganske til hans opfattelse af et kønt fiskerleje:

»Bagenkop by er med undtagelse af 3-4 gamle gårde og huse helt ny og skrækindjagende, en mængde bygninger er af hvidgrå cementsten med skrigende anilinrøde tagsten.«²⁾

Denne bebyggelse fra før 1. verdenskrig præger endnu i dag byen, for ligesom indbyggertallet længe var nogenlunde konstant, var det også meget få nye beboelseshuse der kom til, førend man begyndte at bygge nyt i byens udkanter i midten af 1960-erne. I takt med det hastigt voksende indbyggertal umiddelbart efter århundredskiftet, var også trafikken på havnen stærkt stigende. I 1890 havde der været »65

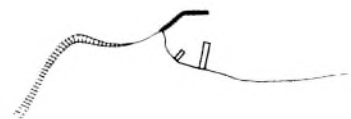
Færgen til Kiel fotograferet i 1913 i Bagenkop havn. Det Kgl. Biblioteks Billedsamling.

større og mindre fartøjer« hjemmehørende i Bagenkop, men dette tal var allerede i 1908 steget til omkring det dobbelte.³⁾ Selvom havneanlægget fra 1858 var blevet udvidet og forbedret noget i 1899, blev det snart nødvendigt med mere plads, og i 1911 kunne man indvie et helt nyt bassin øst for det gamle. Samme år begyndte Sydfynske Dampskibsselskab en fast daglig rutetrafik mellem Bagenkop og Kiel, især til gavn for de langlandske mejeriers store flødeeksport. Samtidig med oprettelsen af dampskibsforbindelsen åbnede »Langelandsbanen« mellem Rudkøbing og Bagenkop, og sporene førtes helt om på havnen så der opnåedes hurtig forbindelse med kielerdamperen. Allerede i 1914 måtte man imidlertid opgive dampskibsforbindelsen til Kiel, og den kom aldrig igang igen efter krigen.⁴⁾ Først i 1965 etableredes der en ny bilfærgerute mellem Bagenkop og Kiel, ved den lejlighed fik havnen et nyt stort tredje bassin, og dermed gav man den det udseende den har i dag.

Ca. 1810

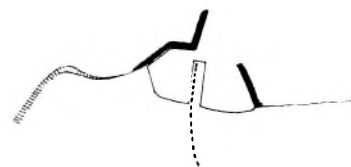
1858

1899

1911

1965

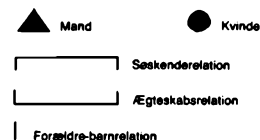
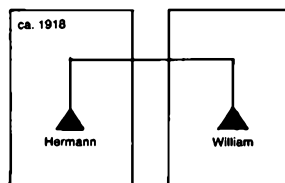
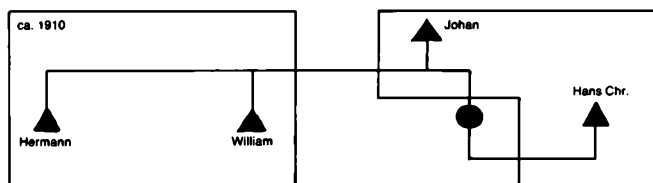
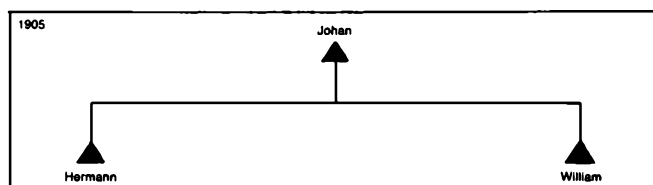
Fem stadier i udbygningen af Bagenkop havn. Ligesom mange andre havne, blev også Bagenkop havn anlagt og udbygget i slutningen af 1800-årene. Men ligesom de fleste andre steder var det heller ikke i Bagenkop fiskernes tarv, der udløste havnebyggeriet. Det var derimod gerne landbrugets ønske om udskibning, der gav stødet til anlæggelse af en egentlig havn. Fx Voerså og Aså på Vendsyssels østkyst, Klintholm havn på Møn anlagt af Klintholm Gods og godset Broholms udskibningsbro, Lundeborg på Østfyn. Jvf. iøvrigt Blegvad II, 1946-48, s. 83 ff. om danske fiskerihavnes historie.

Motorens indførelse tiden 1900-1914

Motorjoller

Bådmotorens fremkomst står som en central, teknologisk forudsætning for den udvikling af fiskeriet der er foregået i 1900-årene op til i dag. Den første motor introduceredes i Bagenkops fiskeri i 1902 da en bundgarnsfisker købte en ny jolle med en 3 HK »Bdr. Henriksen«-motor. Denne motor var genstand for stor interesse blandt fiskerne, men der viste sig snart så mange problemer med at få den til at fungere, at den først to år senere fik efterfølgere. I foråret 1904 købte så Niels Theodorsen en ny 23 fods jolle med en 4 HK »Rudkøbing«-motor, og da denne motor viste sig at være meget driftssikker, købte endnu nogle fiskere senere på året nye motorjoller. Disse joller blev i modsætning til bundgarnsjollen fra 1902 sat ind i rødspætte- og sildefiskeri, og at dømme efter deres hastigt stigende antal må der have hersket almindelig enighed om motorjollernes overlegenhed i forhold til sejlådene. Medens der i 1904 var 5 motorbåde, var der allerede i 1907: 22, og dette tal var i 1914 steget til ikke mindre end 40.⁵⁾ I 1913 var det kommet så vidt at man måtte opgive den traditionelle, årlige kapsejlad for bæltsbåde ud for Bagenkop havn på grund af manglende tilslutning, og i stedet for første gang arrangere kapsejlad for motorbåde.

Størsteparten af de nye motorjoller var bygget hos Carl Jensen i Nyborg og enkelte hos en bådebygger på Thurø. I forhold til bæltsbådene var disse joller dels noget mindre, dels - af hensyn til motoren - så meget fyldigere at de kun var mådelige sejlere. De første joller var åbne både på 23 til 25 fod, men efter ca. 1910 begyndte man at lægge dæk i dem, og ved 1. verdenskrigs udbrud havde enkelte også fået lukket styrehus.

I forrige kapitel nævntes et eksempel på et lag, Johan Theodorsen med sine to sønner Hermann og William. Disse tre solgte deres bæltsbåd omkring 1910, hvorefter de to brødre i fællesskab købte en ny motorjolle, medens faderen istedet for fandt sammen med en af sine svigersønner, Hans Christian Petersen, som han så købte motorjolle med. Brødrene, William og Hermann, blev imidlertid ikke længe sammen. Efter nogle års forløb havde de tjent så meget ved deres fiskeri, at den ene kunne købe den anden ud, således at de hver kunne få deres egen jolle. Af det oprindelige store familielag var der i løbet af en halv snes år dannet to enmandslag foruden det partslag der bestod af faderen og svigersønnen.

Bådlag

I slutningen af 1800-tallet var det, som tidligere bemærket, gerne således at flere mænd i fællesskab ejede en bæltsbåd og at hver mand desuden havde sin private bæltsjolle. Muligvis var der allerede i de sidste år frem til omlægningen til motoriseret fiskeri en tendens mod stadig mindre bådlag, men det er i hvert

fald tydeligt at de store lag nu afløstes af små lag bestående af én eller to mand. Det synes at have været ganske almindeligt at man gik to sammen for at købe den første jolle, for så efter et par år at skilles og købe hver sin. Det var ofte to brødre, men det kunne også være et par fætre, svogre eller måske bare et par naboer. Selvom lagene blev mindre med overgangen til motorjoller, brød man altså ikke med det gamle princip om slægten som et vigtigt udgangspunkt for lag-sammensætningen.

Det kan undre at man i så høj grad gik bort fra fælles-eje af bådene på et tidspunkt hvor indførelse af ny teknologi umiddelbart kunne synes at kræve større investeringer og dermed øget behov for sameje. Det vil imidlertid nok være rimeligt primært at henvise til en øget velstand blandt fiskerne i Bagenkop. Tiden fra århundredskiftet og frem til 1. verdenskrig var præget af gode sildeår og høje priser på det tyske marked. Samtidig blev der i denne periode et stigende marked for torsk og især rødspætter. Også for disse to fiskearter blev Tyskland det store marked, og i Kiel var prisen lige før verdenskrigen 1 krone for en snes rødspætter. Overgangen til motoriseret fiskeri skete således i en tid hvor stigende pengeindkomster satte deres præg på Bagenkoppernes økonomi. Man var ikke længere totalt afhængig af et godt sildefiskeri om efteråret, og indtægterne var nu noget jævner fordelt over hele året.

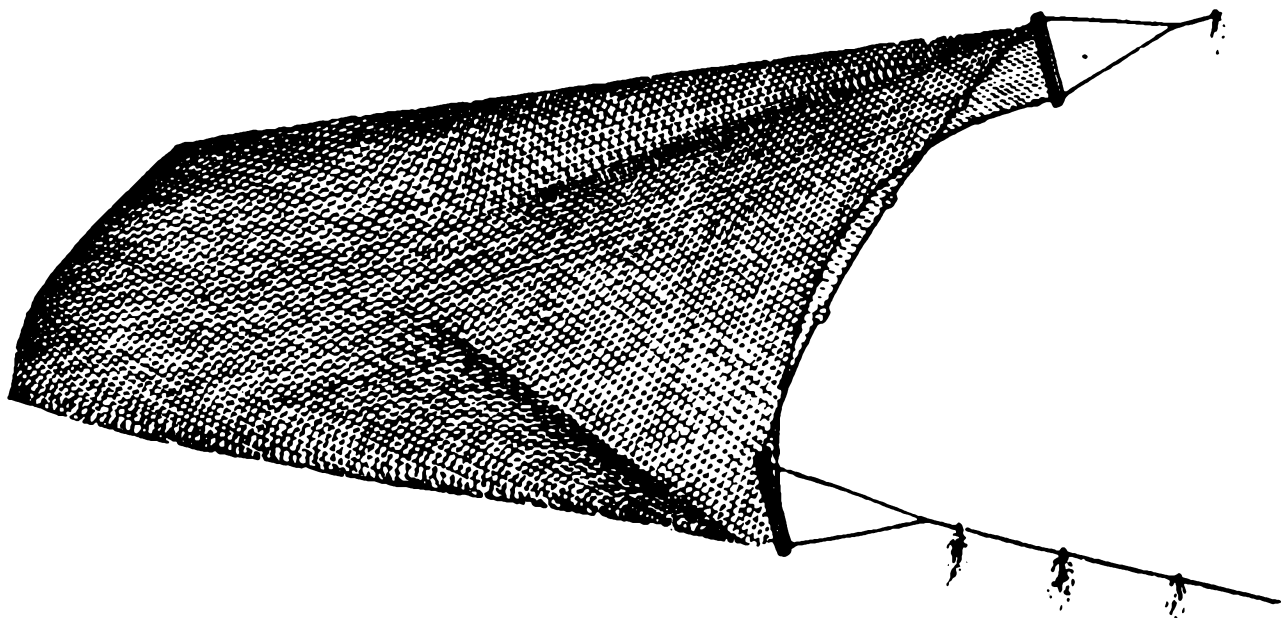
De gode sildeår og en øget pengeøkonomi har nok været af betydning for opløsningen af de gamle båd-lag og overgangen til en- og tomandsejede joller efter motorens fremkomst. Men dertil kommer yderligere at investeringen i en ny motorjolle ikke behøvede at være så byrdefuld som man måske kunne tro. Bæltsbådene repræsenterede stadigvæk ganske store værdier, ja værdien af en gammel bæltsbåd kunne ligefrem opveje prisen på en ny motorjolle, som fx da Lars Peter Jacobsen i 1907 kunne bytte sin privatejede 27 fods bæltsbåd lige over med en ny 25 fods motorjolle. Bæltsbåden var forinden blevet vurderet til

600 kroner. Kun i undtagelsestilfælde installerede man motor i en bæltsbåd, idet man mente at fremdrivningen af så stor og tung en bådtype krævede større motorer end man på det tidspunkt rådede over. At bæltsbådene på trods af deres uegnethed til motorer alligevel kunne sælges til så høj en pris, skyldes at de stadigvæk fandt vid anvendelse som fragtbåde. Adskillige bæltsbåde synes netop med dette formål for øje at være blevet forlænget nogle fod i denne periode.

Som et yderligere moment til forståelse af overgangen til mindre fælleseje, skal det også tages i betragtning at motorjollerne var lidet specialiserede fiskefartøjer i modsætning til bæltsbådene, der var decidede drivgarnsbåde og kun fandt effektiv anvendelse i nogle få efterårsmåneder. Motorjollerne kunne bruges til alt slags fiskeri hele året, så hvor fiskerne eller lagene tidligere måtte have såvel bæltsbåde som -joller, kunne man nu nøjes med én bådtype. Motorjollerne var i denne forstand meget alsidige fartøjer, og de havde yderligere den fordel at de muliggjorde et helt nyt fiskeri, nemlig rødspættefiskeri med skovlvod. Dette fiskeri krævede ikke så stort et fiskelag som drivgarnsfiskeri med bæltsbådene.

Skovlvod

Umiddelbart efter århundredskiftet var skovlvod genstand for megen opmærksomhed og ivrige diskussioner blandt fiskere i de indre danske farvande, således som det fx fremgår af talrige indlæg i Dansk Fiskeritidende, men hvorledes kendskabet til dette nye redskab blev formidlet til Bagenkop, er der ikke længere nogen, der husker. Den unge fisker, Henry Theodorsen, var en af de første til at eksperimentere med det, og allerede i sommeren 1908 var der flere joller, der trak vod efter rødspætter i vandet vest for havnen. Og i somrene 1910-14 drev Bagenkopperne skovlvodsfiskeri i det mellemste Storebælt. Med baskishavn i Korsør trak de vod i Halskovrenden fra sidst på foråret til sildetidens begyndelse. Dette fiskeri krævede to mand, og fiskelagene på en motorjolle

Tegning af skovlvod fra begyndelsen af 1930-erne. Det adskiller sig fra nutidens trawl ved at mangle »arme« og ved at være forsynet med »kalv«, der forhindrer fisken i at svømme ud igen. Men ligesom trawlet spiles også voddet ved hjælp af lodretstillede skovle. Sammenlign med principtegningen af et trawl på side 40. Tegning efter Mortensen & Strubberg 1935.

bestod derfor gerne af skipperen og en bedstemand der fik 25% af det totale udbytte. I de tilfælde hvor to mand ejede jollen i fællesskab udgjordes fiskelaget så af disse to. Kun når jollerne brugtes til sildefiskeri med drivgarn, var der brug for ekstra arbejdskraft, og fiskelaget udvidedes da gerne med en dreng eller tredjemand på fast hyre, det vil sige at denne uanset fangstens størrelse fik et fast dagligt pengebeløb. Helt frem til ca. 1930 var mange af disse tredjemænd karle fra gårdene inde i land.

Årets gang

Introduktionen af motorjoller og skovlvod ændrede ikke med ét slag den vante årscyklus. Der skete i begyndelsen blot det at skovlvodsfiskeri nu fremstod som alternativ til sommerens forholdsvis sløje garnfiskeri efter rødspætter. Sildedrivgarnsfiskeriet var stadigvæk det vigtigste fiskeri - den største kilde til kontante pengeindkomster. Med overgangen til motorjoller og salget af bæltsbådene, havde man imidlertid afskåret sig fra muligheden af at bruge sommerhalvåret til at sejle fragter. Motorjollerne var for små og egnede sig kun til fiskeri, og det er troligt at mange der tidligere brugte deres bæltsbåde til fragtsejlads, nu begyndte at drive fiskeri også i sommerperioden. Selvom overgangen til motorjoller nok muliggjorde et intensivere sommerfiskeri, indskrænkede jollerne altså også samtidig Bagenkoppernes aktivitetsmuligheder. De blev i højere grad end tidligere henvist til at ernære sig alene ved fiskeri, men samtidig betød høje fiskepriser at de også fik bedre muligheder for at leve af det.

Årscyklus omkring 1910.

Sildegarn
Torskekroge
Rødspættegarn
Skovlvod

jan.	febr.	marts	april	maj	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.
		—	—					—	—	—	
		—	—								
			—	—	—	—	—				
			—	—	—	—	—				

1. verdenskrig

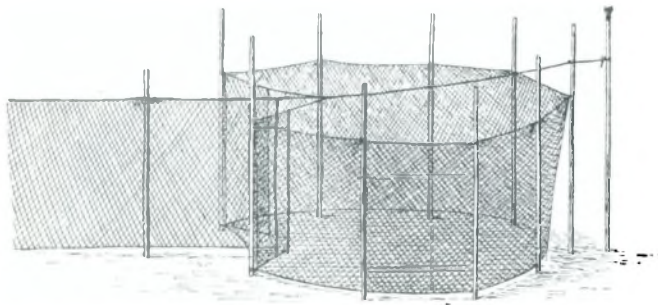
Minefare og brændstofmangel

1. verdenskrigs udbrud i 1914 ændrede på flere måder situationen for fiskerne i Bagenkop. Tidligt den femte august om morgenen udlagde tyske marinefartøjer en bred minespærring tværs over det sydlige Langelandsbælt fra Kjelds Nor Fyr på Langeland over til Albuen Fyr på Lolland, og dermed ødelagdes pludselig et af Bagenkoppernes vigtigste fiskevande.⁶⁾ Såvel efterårets sildefiskeri med drivgarn som sommerhalvårets rødspættefiskeri med sættegarn måtte opgives, og for så vidt der overhovedet fiskedes i Langelandsbæltet skete det nu kun helt tæt inde under kysten med faststående redskaber.

Et stort område syd og sydvest for Langelands sydspids forblev imidlertid minefrit gennem hele krigen, et område der netop bød på flere gode skovlvodspladser. Dette relativt ufarlige farvand - man frygtede altid løsrevne, drivende miner - syntes i begyndelsen af krigen at skulle give Bagenkopperne en mulighed for at kompensere for det tabte garnfiskeri i Bæltet gennem et intensiveret skovlvodsfiskeri. Medens der i 1914 var i alt 30 skovlvod i byen var der det dob-

belte antal ved krigens slutning.⁷⁾ At man i Bagenkop med dette fiskevand var langt gunstigere stillet end så mange andre fiskere antydes af det store antal fremmede både som under krigen holdt til i Bagenkop. Der lå kuttere fra Lohals, Taars, Onsevig, Lundeborg, Korsør osv. i Bagenkop havn. Det var fiskere der på grund af mineudlægninger mere eller mindre var blevet berøvet deres traditionelle fiskepladser og som nu søgte til Bagenkop, ikke blot for at trække vod efter rødspætter i sommerperioden, men også for at sætte sildegarn forår og efterår. I tiden 1914 til 1918 var der godt 50 fremmede både i Bagenkop i årligt gennemsnit.

Selvom krigen således i første omgang begunstigede skovlvodsfiskeri, betød rationeringen af petroleum dog snart at der kun kunne skaffes små mængder brændstof til bådene og at dette fiskeri dermed måtte begrænses betydeligt. I stedet for rødspættefiskeri med garn og skovlvod begyndte mange nu at sætte krogliner efter torske, og for yderligere at spare på brændstoffet riggede man gerne sejl på motorjollerne, ligesom to fiskelag ofte gik sammen på én båd og lod den anden båd blive i havn.

Sildebundgarn uden »kalv« og »arme«.

De første bundgarn blev taget i brug i Bagenkop omkring 1890. Først et par år før 1. verdenskrig fik man bundgarn med »kalv«, således at silden ikke kunne svømme ud igen. Frem til 1914 var der to eller tre lag a tre mand, der fiskede høstsild udelukkende i bundgarn. Dette fiskeri forblev relativt ugeneret af minerne, og med bortfaldet af drivgarnsfiskeri, fremstod bundgarn nu som et attraktivt alternativ. Med krigens komme opstod der derfor nye bundgarnslag, og i tiden 1914-18 var der i alt 8 eller 9. Tegning efter Mortensen & Strubberg 1935.

Afsætning

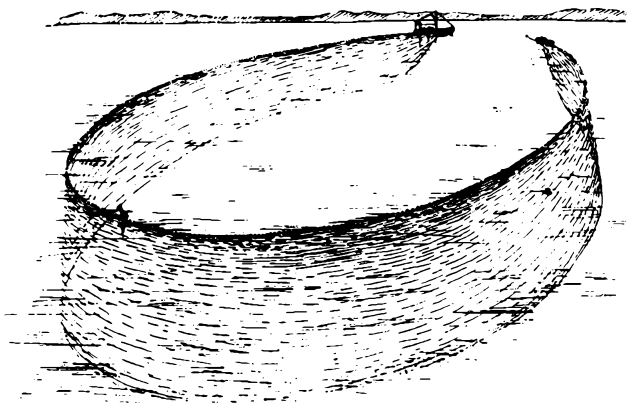
Selvom 1. verdenskrigs mineringer og mangel på brændstof gav problemer, bød krigen alligevel på gyldne år for fiskeriet. Det krigsførende Tyskland var et stort umætteligt marked, og selvom England protesterede, standsede det neutrale Danmark ikke eksporten sydpå. Bagenkopperne nød godt af uhørt høje priser på Kiels fisketorv, og i et forsøg på at udnytte mulighederne fuldt ud tog 15 af Bagenkops i alt godt 70 fiskere i foråret 1917 initiativ til oprettelse af en kooperativ salgforening med en fastansat bestyrer.⁸⁾ De ubegrænsede afsætningsmuligheder medførte endvidere at man aktivt søgte at finde nye muligheder til erstatning for det fiskeri man havde måttet opgive.

Snurpenot

Fra bundgarnsfiskerne udsprang initiativet til et helt nyt fiskeri i Bagenkop, nemlig sildefiskeri med snurpenot som netop på den tid forsøgt fra flere af de indre farvandes fiskerihavne. Sidst på sommeren 1914 blev der dannet fem notlag hvert med deltagelse af syv til otte personer. Lagene byggedes op omkring de allerede eksisterende bundgarnslag idet hvert af disse gamle lag nu udvidedes med henblik på den ganske betydelige investering i not og båd. Det er muligvis et tilfælde at introduktionen af not skete i det første krigsår, men en forbindelse mellem krigen og fiskernes interesse for dette nye redskab virker dog sandsynlig for så vidt som vanskelighederne med at drive det gængse fiskeri, kombineret med gode fiskepriser, kan have været motivationen til at satse på noget helt nyt.

Så vidt vides var det bundgarnsfiskeren Lars Peter Jacobsen der som den første begyndte at tale om notfiskeri i Bagenkop. Han havde selv lært det at kende hos nogle fiskere i Nyborg, men da lagene blev dannet var det imidlertid fra Sverige man hentede ekspertise. Fire lag købte således svenske notbåde, efter datidens målestod store kuttere på godt 40 fod og alle med kraftige 16 HK motorer. Desuden fik et par af lagene en svensker med som hjælp på de første fiske-ture. Udover investering i båd og not samt evt. betaling af hyren til den svenske fisker, bekostede hvert lag opførelsen af et nyt redskabshus til noten på havnen. Alt i alt beløb et notlags samlede investering sig til ca. 10.000 kr., og det deltes ligeligt mellem parthaverne.

Farvandene omkring Sydlangeland viste sig imidlertid uegnede til dette fiskeri. Notlagene forsøgte sig i stedet i Lunkebugten ved Tåsinge og i Odense Fjord, ja, så langt væk som til Limfjorden kom Bagenkopperne med deres noter. Med så fjerne fiskepladser kunne fiskeriet ikke svare sig. Allerede i 1916 blev de tre svenske notbåde solgt igen, og året efter blev også

Skitsetegning af en snurpenot.

*Man fandt som regel sildestimen ved hjælp af en kobberlodline. Det krævede stor erfaring at mærke de svage ryk i linen når silde-
ne stødte imod den, og de svenskere, der deltog i Bagenkops not-
fiskeri var da også tilkaldt netop for at instruere i brug af lodli-
nen. Når en stime var lokaliseret sejlede noten ud omkring den,
snøredes sammen i underliget og haledes langsomt op til båden.
For at stimen ikke skulle undslippe inden man nåede helt rundt
med noten brugte man at pulse, slå i vandet, med en lang stand
forsynet med en blikdunk i den ene ende.
Tegning efter Mortensen & Strubberg 1935.*

de to sidste både udbudt til salg. Notlagene opløstes, og dette stort anlagte og kostbare forsøg med snurpenot endte således som en fiasko.

Mellemløstiden

Svigtende marked og ringe fiskeri

Tysklands sammenbrud i efteråret 1918 og den derpå følgende inflation betød et alvorligt tilbageslag for Bagenkops økonomi. Den traditionelle eksport af fisk fra Bagenkop til Kiel gik næsten helt i stå lige i

begyndelsen af 1920-erne, og Bagenkop, der altid havde nydt godt af sit nære naboskab med Tyskland forvandlede nu til en meget afsidesliggende fiskerihavn med yderst dårlige afsætningsmuligheder.

Men ikke nok med at det tyske marked således svigtede. Også det vigtige efterårsfiskeri efter sild slog helt fejl. Fra 1918 og frem til 1923 var der næsten ingen sildestimer i Langelandsbæltet, og endnu står disse fem år i levende erindring hos de ældre fiskere som »de år da silden forsvandt komplet«.

Årets gang

Nogle af de lag som under krigen med så stort held havde fanget sild i bundgarn, skiftede nu over til ålebundgarn. Mange opgav helt efterårets sildefiskeri i Bæltet og søgte i stedet til havne med givtigere fiske-
muligheder. I 1919 sejlede nogle således på sildefis-
keri ved Sjællands Odde, andre til Øresund, og i de
følgende fire-fem efterår blev Køge Bugt og Øresund
et yndet fiskevand for en halv snes både fra Bagen-
kop.

Ikke kun dette at der var flere sild i Øresund, også de gode afsætningsmuligheder i København, lokkede. Bagenkopperne holdt til i Københavns Fiskerihavn og Slusehavnen, og efter en nats fiskeri sejlede de selv direkte ind til Gl. Strand og solgte silden til fiske-
handlerne dér. Når der først på sæsonen fiskedes i
selve Sundet var det med drivgarn, medens man sene-
re på efteråret brugte faststående sættegarn i Køge
Bugt.

Det var imidlertid ikke kun svigtende sildefiskeri der tvang Bagenkopperne væk hjemmefra. Sommerens rødspættefiskeri var heller ikke givtigt i disse år, og selvom man med indsættelsen af et par kvaser mellem Bagenkop og København delvist havde løst problemerne omkring afsætningen, sejlede nogle hver sommer i efterkrigsårene over til Lolland, hvor de lå og trak vod i Fehmarnbælt med basishavn i Rødbyhavn. Andre sejlede til Køge Bugt og det sydlige Øresund for at fange rødspætter i garn. Her var

Årscyklus omkring 1920.

	Sildegarn
Hjemligt fiskeri	Torskøkroge
	Rødspættegarn
	Skovlvod
Fremmedfiskeri	Sildegarn
	Rødspættegarn
	Skovlvod

jan.	febr.	marts	april	maj	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.
								-----	-----		

			-----	-----	-----	-----	-----		-----		
								-----	-----		
					-----	-----	-----				
								-----	-----		

basishavnen som regel Bøgeskov på Stevn, hvorfra fiskerne selv sejlede fangsten til København for at sælge den.

Vinteren var stadigvæk en stille tid hvor der kun blev fisket lidt og hvor de fleste sad hjemme og bødede gamle eller monterede nye garn eller vod. Men så snart det med udgangen af februar blev lidt mildere i vejret begyndte man gerne at sætte krogliner efter torsk i vandet vest og sydvest for havnen. Som agn brugtes udskårne sild eller sandorm gravet i Ristingebugten. Krogfiskeriet varede fra ca. 1. marts til 15. april hvor det afløstes af garn- eller skovlvodsfiskeri efter rødspætter.

Nye hjemlige fiskepladser

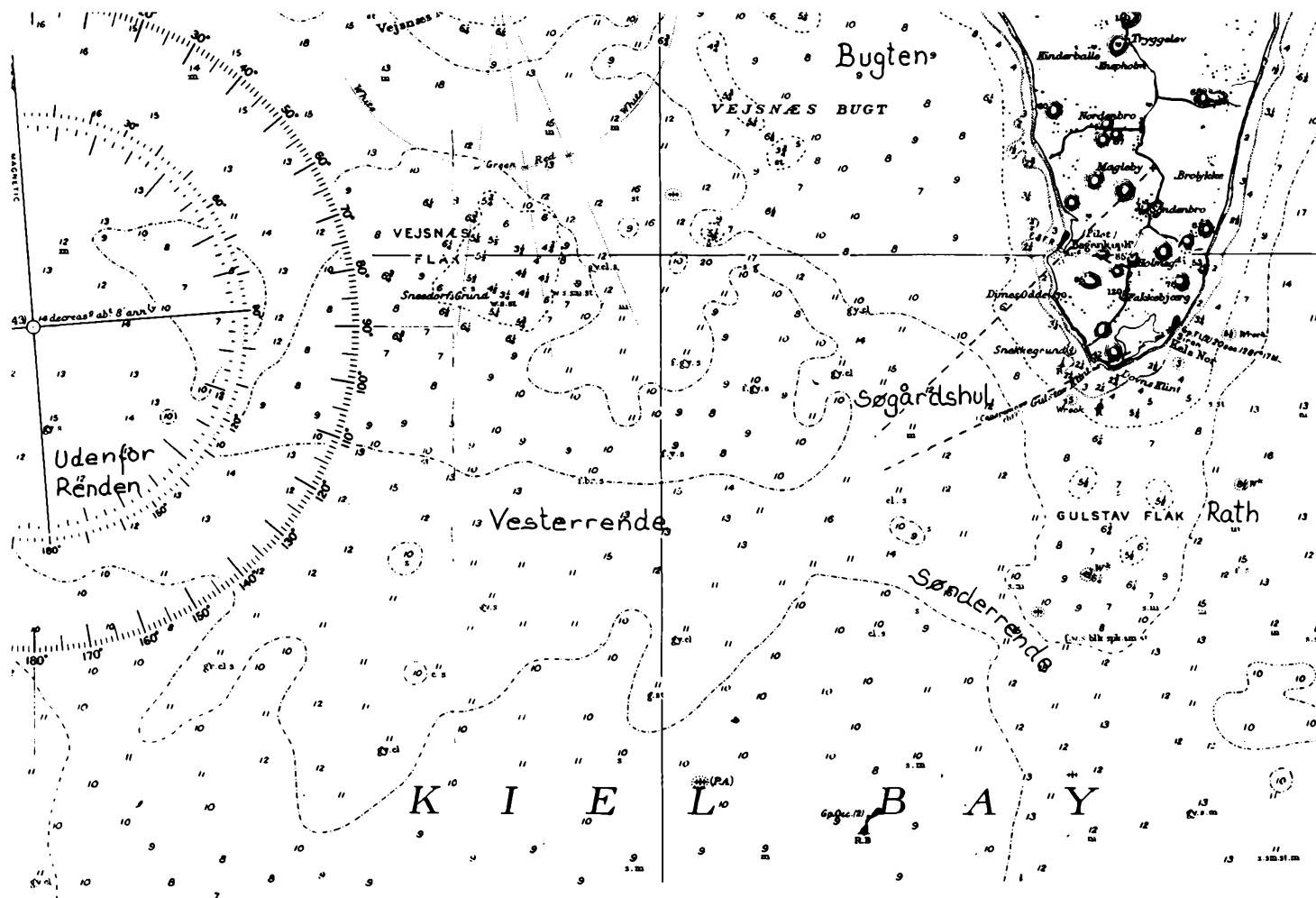
Fra 1923 begyndte det hjemlige fiskeri at blive bedre, så nu fik Bagenkopperne atter mulighed for at være mere hjemme. Ikke alene vendte efterårssilden tilbage, men Tyskland var nu også kommet så meget på fode, at det kunne betale sig at sejle fisk til markedet i Kiel igen. Samtidig åbnede der sig stadig bedre muligheder for skovlvodsfiskeri efterhånden som man fandt frem til nye fiskepladser i den vestlige Østersø. Skovlvodsfiskeriet krævede jævn bund, og da de gamle garnfiskepladser sjældent var særlig velegnede foregik der en ivrig udforskning af bundforholde-

ne i jagten på gode vodpladser. Fiskeriet koncentreredes til områderne syd og sydvest for Langelands sydspids, men med de vanskelige bundforhold der er her, kunne det let koste mange revne vodposer, inden man efter utallige forsøg endelig fandt et godt fiskested. Fandt en fisker så en rende hvor der kunne trækkes vod, forsøgte han så længe som muligt at holde det hemmeligt, så han i kraft af sin eneret på pladsen kunne sikre sig desto større fangster. Men det varede sjældent længe før andre også fandt ud af det, og efterhånden som de forskellige pladser blev kendt fik de gerne ganske fantasifulde navne.

»De eneste gamle pladser er dem i »Bugten« og så »Rath«. Der var nogen der slæbte der allerede i 1908. Så så vi tyskerne lå ved »Hullet« og der ud ad. Det var i 1911, og fra da af slæbte vi på »Sydvest«. Herman Theodorsen og August Hansen var de første og siden kom alle vi andre. Den første i »Vesterrenden« var Jørgen Johansen. Han var da ca. 50 år, men i det hele taget en driftig mand. Det var i 1919«. ⁹⁾

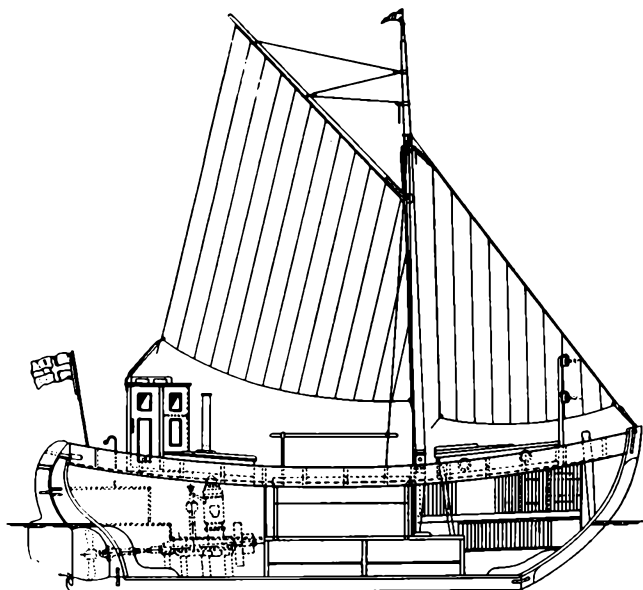
Farvandet omkring Langelands sydspids udviklede sig i Bagenkoppernes bevidsthed til et kompliceret sæt af mere eller mindre sammenhængende vodpladser, der kunne lokaliseres dels ved pejlinger til land, dels ved hjælp af en lodline.

Skovlods-fiskeriet krævede, som her antydtes, en meget mere detaljeret viden om bundforholdene end det tidligere så altafgørende drivgarnsfiskeri. Men til gengæld stod fangstens størrelse også i et mere direkte forhold til omfanget af denne viden. Medens held var en meget vigtig faktor for udfaldet af drivgarnsfiskeriet, fremstod individuel kundskab og dygtighed nu i højere grad som bestemmende for et godt resultat i skovlods-fiskeriet.

Kort over skovlodspladser. Fra »Søgårdshullet« hvor man i en pejling til land skulle have Kjelds Nor Fyr overet med Dovns Klint kunne der slæbes mod sydøst i »Søderrenden«, som fandtes med lodlinen. Der kunne også slæbes fra »Søgårdshullet« mod vest i »Vesterrenden« eller »Vesterover«, der ligeledes fandtes med lodlinen, og videre over »Hjørnet« og »De søndre Sten« til »Det ydre Dyb« og helt frem til »Uden for Renden«. Når blot man holdt 14½ favne hele tiden var der intet at frygte, men det gjaldt om at holde så nær kanten som muligt.

Skovlvodsfartøj fra Storebælt fra 1929 på ca. 10 Brt. Allerede før 1. verdenskrig havde de fleste både fået dæk og enkelte også styrehus, og efter krigen talte man ikke længere om motorjoller, men om kuttere. Med det hyppige fremmedfiskeri efter 1918 blev det almindeligt med et lille lukaf med et par køjer og en kabys. I 1920-erne bestod en stor del af Bagenkops kutterflåde af både bygget på Agersø. De var af hensyn til rødspættefiskeriet forsynet med dam midtskibs og havde en længde af 27-30 fod. Motorstørrelsen lå omkring 1920 på et gennemsnit af godt 8 HK, men udviklingen af motorer gik stærkt i disse år. I midten af 1920-erne havde mange kuttere fået de meget populære 12-18 HK »Danmark« glødehovedmotorer fra motorfabrikken i Rudkøbing, og dermed kunne de nu trække lidt større skovlvod. Tegning efter Mortensen & Strubberg 1935.

Trawl

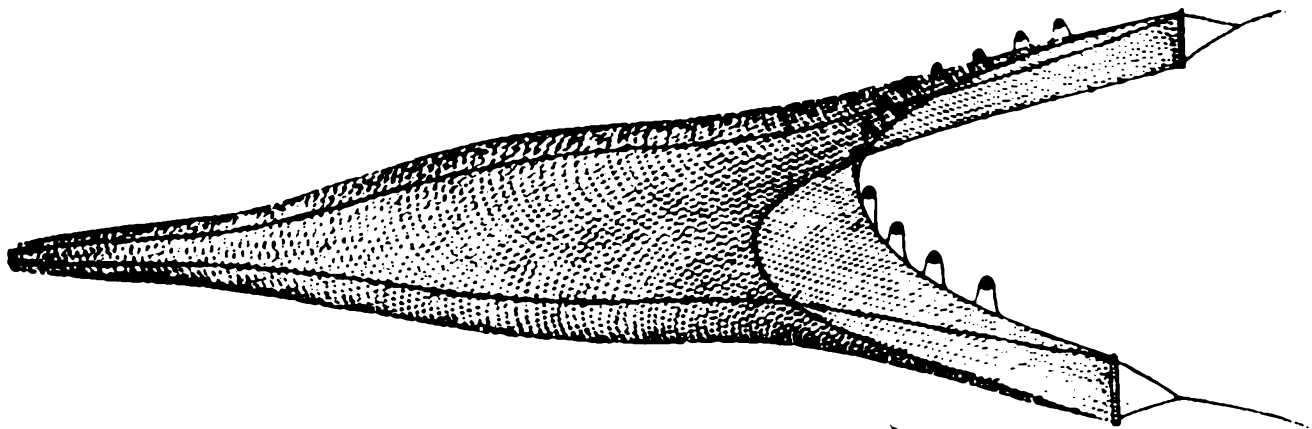
I 1925 eller 26 var en fisker fra Bagenkop på Bornholm, og da han kom hjem igen medbragte han et nyt redskab, som Bornholmerne havde lært at bruge af tyskerne. Redskabet var et trawl, og det fangede 25-30% flere torsk end et skovlvod. Der var stor interesse for dette redskab i Bagenkop, idet man primært opfattede det som et godt alternativ til vinterens og det tidlige forårs krogfiskeri. Nogle fiskere gik straks i gang med at kopiere trawlet fra Bornholm, men allerede i 1927 kunne man købe trawl fra netfabrikken »Helsingør«, siden også fra »Korsør«, og de fleste valgte snart at købe dem færdige frem for at binde dem selv.

Trawlet var imidlertid så stort et redskab at kutterne havde svært ved at trække det gennem vandet med tilstrækkelig fart, så derfor installerede flere i slutningen af 1920-erne nye 20 HK »Tuxham« eller »Lysakil« glødehovedmotorer i deres både, og det hjalp. Samtidig begyndte de første wirespil at dukke op, og dermed kunne det hårde arbejde med indhaling af voddet eller trawlet foretages maskinelt. Med disse forbedringer viste trawlfiskeri sig hurtigt så effektivt, at der omkring 1930 kun var nogle få ældre fiskere som fortsat brugte torskekroge i stedet for trawl om vinteren.

Båd- og fiskelag

Hvilke forudsætninger og muligheder en ung mand havde i slutningen af 1920-erne for at etablere sig som selvstændig trawlfisker, kan illustreres ved nogle af hovedpunkterne i Chr. Pryds' livsløb:

Chr. blev født i 1904 som søn af en fisker i Bagenkop. Da han var fire år drukkede faderen, og i hele sin barndom hjalp han, tillige med sine 7 søskende, moderen med at bøde garn og klare redskaber op for fiskerne. Da han blev lidt ældre og kom i skole tjente han desuden lidt penge som kok ombord på »St. Pauli«, hans bedstefaders jagt, der var hjemmehørende i Bagenkop. Inden Chr. efter 7 års skolegang blev konfirmeret, havde han fået søfartsbog. Efter konfirma-

Tegning af trawl fra begyndelsen af 1930-erne. Det trawl Bagenkopperne fik fra Bornholm mindede i sit princip meget om et skovlvod, men i modsætning til voddet var det forsynet med en lang »arm« eller lodretstående garnvæg på hver side af posens munding, således at fisken lettere blev ledt ind i redskabet. Hver arm var tre favne lang, og overligets totale længde var 7 favne. I stedet for korkflod var trawlet monteret med luftfyldte glaskugler i overliget, og når det slæbtes over bunden rakte det adskilligt højere op i vandet end de gængse vodtyper. Det var denne egenkab der gjorde trawlet til et godt torskeredskab. Tegning efter Mortensen & Strubberg 1935.

tionen i 1918 kom han på fiskeri med sildegarn ved Sjællands Odde sammen med sine to ældre brødre, der i fællesskab havde en 28 fods kutter med en 7 HK motor. Siden kom Chr. med forskellige andre Bagenkop-kuttere og stiftede herved bekendtskab ikke blot med hjemligt skovlvods- og drivgarnsfiskeri, men også med garnfiskeri i det sydlige Kattegat og i Øresund. I 1922, i en alder af 18 år, fik han hyre på en Marstal-skonnert i oversøisk fart, og i de næste fire år sejlede han nu på langfart med forskellige skibe. Den første hyre var på 45 kr. om måneden, men den næste var allerede steget til det dobbelte. 1926-27 aftjente Chr. sin værnepligt ved Marinen, og da han vendte hjem til Bagenkop i august 1927 købte han en kutter fra Agersø for de penge han havde sparet op ved de forskellige hyrer han havde haft, dels på Mar-

stal-skonnerterne, dels i fiskeriet. Han kunne dog ikke betale de 7.400 kr. som båden skulle koste kontant, men blev hjulpet ved et fiskeribanklån.

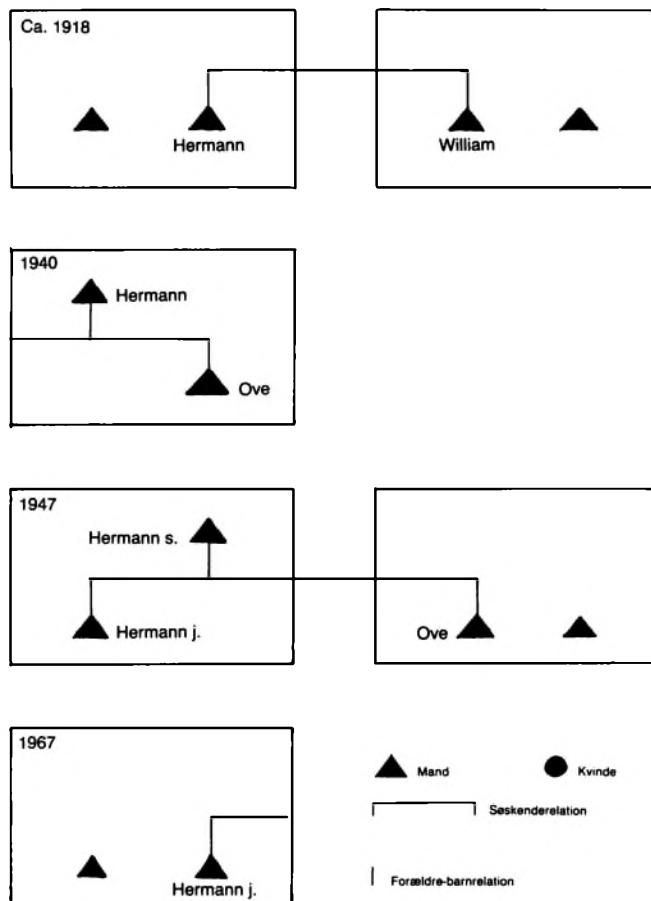
Chr. Pryds og hans jævnaldrende var de sidste der kom på langfart fra Marstal inden sejlskibstiden sluttede. De lidt yngre fiskere i Bagenkop har ikke haft denne mulighed for at samle startkapital i deres ungdom, de var henvist til udelukkende at oparbejde den ved hyrer i fiskeriet.

Det er ganske karakteristisk at Chr. Pryds begyndte sin fiskerkarriere som deltager i sine brødres fiske-lag. Når en dreng fik sin første hyre var det nemlig gerne hos folk der kendte ham godt og som dels kunne give ham den første viden om de forskellige fiskepladser, dels var indstillet på at bære over med ham når søsyge gjorde ham uarbejdsdygtig. Nu havde Chr. Pryds ingen fader, men ellers sås det ofte at en dreng begyndte at fiske med sin fader, måske først som trediemand i 14-15 års alderen og derefter som bedstemand. Ved at hyre sin søn eller broder som makker, kunne man samtidig opnå at få en solidarisk makker, der for familiesammenholdets skyld kunne forventes ikke at kræve større part eller forlade båden hvis fiskeriet skulle komme til at gå sløjt. Familierekutteringen gav således en vis sikkerhed for et stabilt samarbejde også i mere kritiske perioder.

Foran Kiels Fisketorv. Chr. Pryds med makker fotograferet engang i begyndelsen af 1930-erne.

Selvom fader/søn, bror/bror eller onkel/nevø fiskelag var meget almindelige, kunne en families cyklus og ægteskabsforhold godt være sådan at en skipper blev nødt til at antage en helt fremmed bedstemand. Det blev fx tilfældet for Chr. Pryds, der hyrede en ældre fisker da han begyndte fiskeriet med sin nyhvervede kutter i 1927.

Det tidligere nævnte fiskelag (s. 24) er et blandt flere eksempler på familierekruttering. Efter at de to brødre, Hermann og William Theodorsen ved 1. verdenskrigs slutning havde fået hver sin båd, hyrede de skiftende makkere som bedstemænd. William havde ingen sønner, men Hermann havde to, og i 1940 kom Hermanns yngste søn, Ove, der dengang var 15 år, med sin fader på fiskeri. Efter 7 års forløb havde Ove sparet så meget op at han kunne købe egen kutter, og i hans sted fik faderen nu sin yngste søn med som også hed Hermann. Hermann senior og Hermann junior fiskede sammen fra 1947 til 1967 da den gamle døde og den unge Hermann arvede båden. Siden da har denne hyret skiftende bedstemænd.

Årscyklus i 1930-erne.

		sildegarn
		torskekroge
hjemligt fiskeri		rødspættegarn
		skovlvod
		trawl (torsk)
		sildetrawl
fremmed-fiskeri		sildegarn
		skovlvod

jan.	febr.	marts	april	maj	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.

Krisetider

Afmatningen i hele den vesterlandske økonomi i begyndelsen af 1930-erne kunne ikke undgå også at influere Bagenkop. Fiskepriserne sank alvorligt, og afsætningsvanskeligheder blev et hovedproblem helt frem til 1940. Rødspætter holdt nogenlunde prisen, men torsk var i perioder usælgelig så man måtte til tider smide selv store torsk på 8-9 pund ud.

Bagenkopperne forsøgte at imødegå problemerne på to måder, dels ved at skabe en effektivere salgsorganisation, dels ved at fiske endnu mere. Stadig flere fiskere sluttede sig til den salgsforening, der var blevet oprettet allerede i 1917. Andre begyndte at losse hos den tidligere fisker, Thorvald Larsen, der sammen med sin tyskfødte hustru havde oprettet en ny, konkurrerende fiskeeksportvirksomhed. Kiel og Eckernförde var fortsat de største markeder, men Thorvald Larsens kvase fragtede også mange levende torsk og rødspætter til firmaet N. Christensen i København. Men priserne var alligevel så ringe at man ofte lige så godt kunne forsøge at sælge fangsterne lokalt på Sydlangeland. 1930-erne var derfor de omvarende og -cyklende fiskehandlers storhedstid.

Muligheden for at påvirke den pris man fik for fangsterne var trods alt kun lille. Derfor forsøgte man at forøge fangsterne. 1930-erne blev således en tid hvor Bagenkopperne intensiverede fiskeriet især gennem en videreudvikling og effektivisering af trawl- og

vodredskaberne. Bl.a. blev skovlvoddene forsynet med »arme« så de derved fik samme form som trawlene, og betegnelsen »vod« gled efterhånden helt ud til fordel for »trawl«. Men i bestræbelserne på at øge fangsterne optog man også helt nye fiskerier og redskaber. Efter inspiration fra Tyskland, begyndte flere at fange brislinger i meget fintmaskede trawl eller sild i nogle lidt større trawl, der blev trukket som »tvillinge-trawl« mellem to kuttere. Enkelte udviklede et helt særligt og meget givtigt fiskeri med ålevod, et fiskeri der kunne drives hele sommerhalvåret som alternativ til rødspættefiskeriet.

2. verdenskrig

»Der var ikke mange penge at tjene i fiskeriet lige før krigen, men under krigen kom der et stort opsving lige fra krigens første år. Selvom der var rationering af olie, var der alligevel godt fiskeri. Og det skyldtes at priserne steg. Alt blev sejlet til Tyskland. Vi fik 60 øre for torsken, og vi var kun vant til at få 15-20 øre«. ¹⁰⁾

Med de stærkt forhøjede priser og Tyskland som et stort, umætteligt marked, mindede situationen under 2. verdenskrig om forholdene under krigen fra 1914-18. Indtjeningen var usædvanligt god og det også selvom man nu, som under den første krig, generedes af brændstofrationering og ikke mindst af

Klintholm havn en efterårsdag i begyndelsen af 1940-erne.

»Grunden til at vi tog til Klintholm var at der var flere sild. Mange flere! Fx i 1942, da var havnen fuldstændigt lukket med fartøjer. Der kunne ikke være flere. Man kunne gå fra den ene side af havnen til den anden over bådene. Der var mange sild. Der var skibe fra Skælskør, Korsør, Vordingborg, Lohals og mange andre pladser. Også inde fra Øresund, fra Sletten fx. Det var stort set alle fiskere fra Bagenkop, der tog til Klintholm, ikke bare unge, der gik hårdt til den, men også ældre på 50 år.«¹¹⁾

mineudlægninger. Tyskerne havde nemlig straks ved krigens udbrud i september 1939 udkastet miner i internationalt farvand flere steder i den vestlige Østersø, og det begrænsede i høj grad Bagenkoppernes frie fiskemuligheder. Senere spærrede Danmark hele den sydlige del af Langelandsbæltet med miner, men allerede i slutningen af september havde en snes både forladt Bagenkop på grund af minefaren for at deltage i sildefiskeri fra Nordsjællandske havne.

Gennem alle krigsårene var det yderst sjældent at hele kutterflåden var samlet i Bagenkop, selvom adskillige dog på trods af minerne fortsatte med at drive vinterens trawlfiskeri efter torsk samt forårets og forsommerens rødspættefiskeri med skovlvod i hjemlige farvande. Det viste sig tilmed at man med

nogen forsigtighed godt kunne fange sild i sættegarn nær Bagenkop, men sildefiskeriet var som nævnt blevet stadig ringere gennem 1930-erne. Da der så i begyndelsen af 1940-erne viste sig store sildestimer i farvandet syd for Møn, rygtedes det hurtigt, og Klintholm blev basishavn for et stort sildefiskeri, hovedsageligt med drivgarn. Når Bagenkopperne lå i Klintholm boede de ombord i kutterne, og ofte var de hjemmefra i månedsvis. Det viste sig nemlig at der også var bedre rødspættefiskeri ved Klintholm end ved Sydlangeland, så derfor sejlede mange dertil allerede midt på sommeren for at fiske rødspætter med skovlvod.

Fiskeriets udvikling og livet i Bagenkop

Siden århundredskiftet havde livet i Bagenkop på mange måder ændret sig i takt med den ovenfor skitserede udvikling i fiskeriet. Fiskeriets teknologiske, og dertil knyttede økonomiske og sociale forandringer, havde sat deres spor i Bagenkoppernes dagligdag.

Først og fremmest kan man notere at årsrytmen var blevet en anden. Medens fiskeriet ved århundredets begyndelse var koncentreret omkring efterårets korte sildeperiode, medførte overgangen til skovlvod og trawl et jævner fordelt fiskeri over hele året. Dermed blev indtjeningen også mere stabil, og man var ikke længere så fuldstændigt afhængig af udfaldet af nogle få måneders intensive arbejde. Samtidig med omlægningen til helårsfiskeri fik man mulighed for at opgive de bierhverv som tidligere udgjorde et nødvendigt supplement til fiskeriet. Selvom mange helt frem til omkring 1950 havde en fedegrís gående i udhuset i haven, var langt de fleste dog ophørt med at drive egentligt landbrug allerede ved århundredets begyndelse. Også de traditionelle vinteraktiviteter som jagt og strandhugst havde efterhånden udspillet deres rolle, når man da lige ser bort fra nogle af de sidste år af 2. verdenskrig hvor brændselsmangel fik

mange børn og unge til atter at indsamle drivtømmer langs strandene. Bagenkopperne var således blevet heltidsfiskere i det omhandlede tidsrum, man levede nu helt og holdent af indtægter fra fiskeriet.

Parallelt med denne udvikling var der sket en ændring af arbejdsdelingen indenfor de enkelte hushold, idet kvinder, børn og gamle i vid udstrækning havde mistet deres tilknytning til fiskeriet. De havde tidligere været af betydning som afpillere i sildefiskeriet, de havde udført bødearbejde samt opredning af rødspættegarn og torskekroge, men med garn- og krogfiskeriets tilbagegang var de i stigende grad blevet »overflødige«. Skovlvods- og trawlfiskeri fordrerede kun mændenes egen arbejdskraft. De kunne relativt hurtigt selv losse deres fangst ved at tømme fiskene fra kutterens dam over i et af salgsforeningernes hyttefade. Desuden krævede skovlvod og trawl så godt som ingen opredning i land, og bødearbejdet var minimalt i forhold til garn. Hvis posen var revet skulle den naturligvis bødes, men det kunne gerne klares ved et par timers arbejde på havnen eller i redskabshuset. Der skete således i denne periode en tydelig adskillelse mellem mandens og kvindens verden, og fiskernes koner kom sjældnere og sjældnere på havnen.

Kvindernes frigørelse fra fiskeriet i forbindelse med mangelen på andre erhvervs muligheder, fik til følge at de nu blev hjemmegående husmødre. Deres ansvarsområde blev hjemmet og boligindretningen, og på dette felt kunne man nu begynde at foretage ændringer. Med det aftagende garnfiskeri mistede køkkenet efterhånden sin funktion som bødestue, sømeme i vægge og karme blev trukket ud, der blev malet, og alt grovere arbejde blev henlagt til udhuset eller havnens redskabsskure. Køkkenet blev helliget madlavningen, og selvom det fortsat fungerede som husets centrale samlingssted var det trods alt ikke længere det eneste rum med mulighed for opvarmning. I årene efter 1. verdenskrig blev det nemlig almindeligt med en brændeovn i stuen - en varmekilde der dog kun sjældent benyttedes fordi man opfattede

stuen som et fint rum, der kun skulle tages i anvendelse ved højtider. Dette med ikke at bruge stuen til hverdag holdt sig meget længe, og det er først med installation af centralvarme og køb af fjernsyn at man siden slutningen af 1950-erne langsomt har forvandlet den fine stue til en egentlig dagligstue.

Sideløbende med fiskeriets udvikling skete der således visse ændringer indenfor de enkelte hushold. Her er fremhævet arbejdsdelingen, forholdet mand/hustru og boligindretningen, men man kunne også nævne et område som børnenes socialisering. I de første årtier af 1900-årene blev alle drenge som regel fiskere ligesom deres fædre. De blev sat til at hjælpe fra de var helt små og blev således oplært lige fra barns ben. Efter introduktionen af skovlvod og trawl havde drengene ikke nødvendigvis nogen forbindelse med fiskeriet de første mange år af deres liv, deres erhvervs kulturelle prægning blev således ringere og deres livsforløb dermed mindre forudsigeligt. Det blev i højere grad et spørgsmål om individuelle interesser når de i 15-16 års alderen skulle til at afgøre om de ville begynde som tredjemand på en trawler fremfor måske at tage en læreplads eller en anden længere uddannelse udenfor Bagenkop.

De fleste af de berøringsflader Bagenkopperne ved århundredets begyndelse havde haft med oplandets bønder, var efterhånden faldet væk. Fiskersønner og -døtre kom ikke længere ud at tjene hos bønderne, ligesom bondekarle heller ikke siden slutningen af 1920-erne havde deltaget i fiskeriet. Med stagnationen i byens indbyggertal var også slægtsforbindelserne mellem Bagenkop og oplandet langsomt blevet færre. De kontakter fiskerne tidligere havde haft med sydlangelandske bønder i kraft af havnens betydning som udskibningssted, var ligeledes stærkt aftaget efter at først jernbanen og siden 1926 også færgeforbindelsen mellem Rudkøbing og Svendborg, havde overtaget størsteparten af den langelandske eksport af landbrugsprodukter.¹²⁾

Dette mindskede samkvem mellem Bagenkop og oplandet hindrede dog ikke at der fremdeles herskede et

stærkt modsætningsforhold mellem fiskere og bønder. Bagenkoppernes gamle uvilje mod gårdmændene fik endda yderligere næring da den fra slutningen af 1920-erne tillige formuleredes som en forskel i politisk tilhørsforhold. Bønderne var fra gammel tid venstrefolk, medens Bagenkopperne aldrig havde stået samlet omkring nogen fælles politisk overbevisning. Men nu blev fiskerne radikale ligesom mange andre små, selvstændige erhvervsdrivende, der sympatiserede med den radikale bevægelses socialliberalistiske ideer. I Bagenkop opfattede man sig derfor ikke blot som fiskere overfor bønder, men også som radikale kontra venstrefolk, og på denne måde styrkedes Bagenkoppernes følelse af en egen identitet.

Medens distancen mellem Bagenkop og oplandet altså øgedes, fik man til gengæld flere søværts kontaktflader. Bagenkoppere fiskede som nævnt i lange perioder fra forskellige Øresundshavne, fra Klintholm og i Storebælt, ligesom fremmede fiskere ofte benyttede Bagenkop som basishavn. Det er svært at vurdere betydningen af dette øgede samkvem med andre fiskere, men det må formodes at have befordret en hurtigere antagelse af tekniske nyheder, jævnfør Bagenkoppernes forsøg med snurpenot, introduktionen af trawl og 1930-ernes mange forsøg med forskellige vodtyper. Imidlertid synes noget af den reservation og afstandtagen som kendetegnede forholdet mellem Bagenkop og oplandet også til en vis grad at have præget Bagenkoppernes relationer til andre fiskere. I fremmede havne holdt de sig gerne for sig selv, deres kuttere lå altid samlet i et hjørne af havnen, og i Nexø på Bornholm, hvorfra Bagenkopperne fiskede efter 2. verdenskrig, undrer ældre fiskere sig stadig over disse »mærkelige folk fra Bagenkop«, der altid var så utilnærmelige.

Selvom kontakterne med fremmede fiskere og andre havne her kun er lidet belyst, får man dog alt i alt indtryk af at Bagenkop var et ganske lukket og selvtilstrækkeligt samfund. Hvordan det har påvirket fiskeriet og livet i byen vil bl.a. blive taget op til diskussion i næste kapitel.

III. Fiskeriet efter 2. verdenskrig

De gode priser der havde været på fisk fra 1940 til 1945 holdt sig nogenlunde efter krigen, så derfor skete der en relativt hurtig udskiftning af gamle både med nye og større kuttere med kraftigere motorer i slutningen af 1940-erne og begyndelsen af 1950-erne. Men tiden efter 1945 blev alligevel præget af meget fremmedfiskeri. I slutningen af 1940-erne tog mange Bagenkoppere således til Bornholm for at trawle torsk, og fra 1948 var der hvert efterår nogle, der benyttede Gilleleje som basishavn for trawlfiskeri efter jomfruhummer. Også til Skagen, Thyborøn, Hvide Sande og Esbjerg kom der Bagenkoppere i efterkrigstiden.

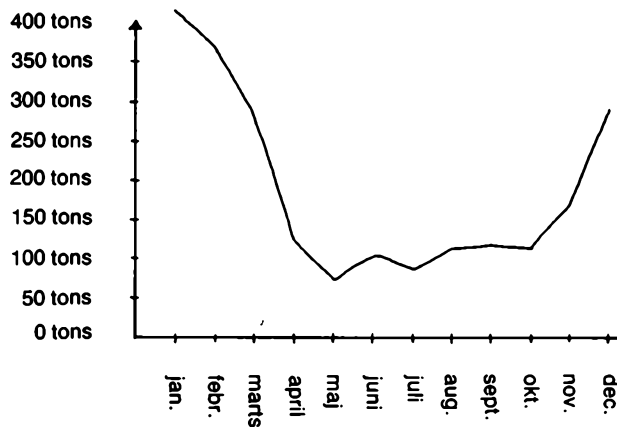
De bedste sæsoner i hjemligt farvand var vinterens fiskeri efter torsk samt forårets og forsommerens rødspættefiskeri. Drivgarnsfiskeriet i Bæltet havde man nu helt opgivet, og sildefiskeri blev kun drevet med sættegarn af nogle få ældre fiskere.

Trawlet er blevet det altdominerende redskab efter 2. verdenskrig, og ligesom Bagenkopperne omkring århundredskiftet var helt afhængige af drivgarnsfiskeri, baserer de idag primært deres eksistens på trawlfiskeri. En nøjere redegørelse for dette fiskeri fremstår derfor - parallelt med første kapitels udgangspunkt i sildefiskeriet - som en rimelig indgang til en bredere diskussion om Bagenkoppernes nutidige erhvervstilpasning.

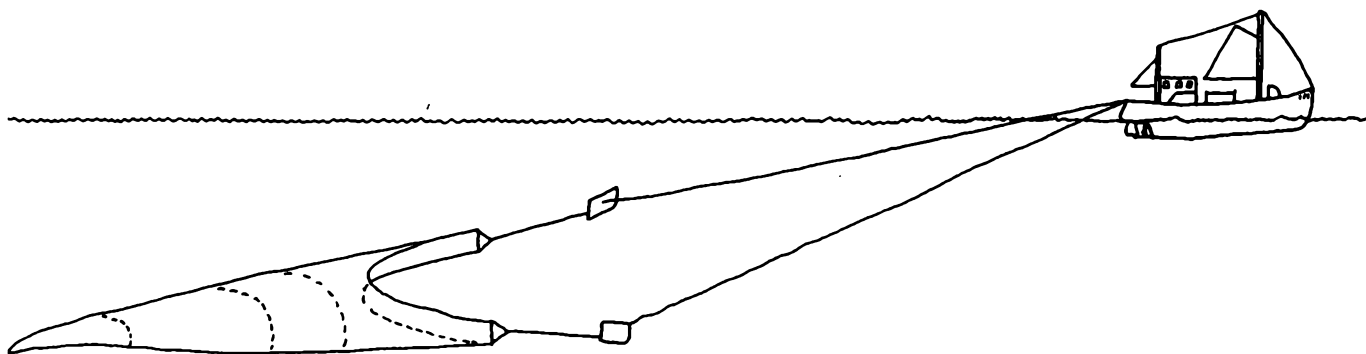
Torskefiskeri med trawl

Økologisk grundlag og statslig lovgivning

Bagenkoppernes trawlfiskeri er først og fremmest torskefiskeri. De fleste driver det hele året, selvom der er ganske store sæsonsvingninger. De gode fangster tages om vinteren og først på foråret når fiskene er samlet på det dybe vand. Den resterende del af året hvor torsken er spredt over større områder og for-

Kg. landet torsk i Bagenkop i gennemsnit pr. måned.¹⁾

skellige dybder, er fiskeriet mindre. Ved siden af disse sæsonudsving kan forskelle i vandets temperatur og iltindhold også medføre betydelige ændringer i torskbestandens størrelse fra år til år. Også dette må man forsøge at tilpasse sig, enten ved at trawle desto flere rødspætter eller ved at søge til andre havne i dårlige torskår. 2)

Udover disse naturgivne skift i bestandstørrelser har mange års intensivt torskefiskeri også påvirket fangstmulighederne idag. Og at man hvad det angår allerede har overskredet en kritisk grænse antydes allerede af de to sidste årtiers fald i antal trawlere hjemmehørende i Bagenkop. Medens der i 1965 var 70, er der idag kun 30 trawlkuttere tilbage på pladsen. 3)

Trawlfiskeriet begrænses imidlertid ikke kun af torskbestandens størrelse, det pålægges også restriktioner gennem fiskerilovgivningens bestemmelser om mindstemål, fredninger mm. Disse statslige forsøg på regulering har siden 1975 været suppleret med mellemstatslige kvotaordninger på torsk, dvs. årlige fastsættelser af hvor store mængder hvert lands fiskere må fange i givne farvandsområder. Bagenkop-

Principtegning af et torsketrawl.

Spileevnen, dvs. afstanden mellem de to stokke er ca. 10 m., og i længden måler trawlet fra stok til posens yderende, »løftet«, godt 15 m. For at forhindre fisken i at svømme ud er der monteret et løsthængende stykke garnvæg på tværs ned fra posens »tag«, det såkaldte »stopgarn«. Stokkene er via ca. 40 m. lange liner forbundet med hver sin »skovl«, der oftest er lavet af jern, og fra hver af de to skovle løber godt 150 m. wirer op til kutteren.

Indtil begyndelsen af 1960-erne var trawlet fremstillet af bomuld, så det skulle jævnlige tørres og imprægneres. I dag er det bundet af nylontråd og købes som regel færdigt som standardvare på et vodbinderi. Alligevel er et trawl genstand for mange eksperimenter, og hver fisker har sin mening om hvordan et trawl kan forbedres. Samspelet mellem spileevne, vægten på underliget og den hastighed hvormed trawlet trækkes hen over bunden, er afgørende for redskabets fiskeevne. Det kræver stor erfaring at kunne justere et trawl og få det til at »gå rigtigt i vandet« så det spiler over netop det område hvor fisken formodes at være.

perne har i den anledning oplevet »torskestop« fordi det pågældende års kvote for Østersøen har været opbrugt, men det har aldrig drejet sig om mere end et par dage, og kvoteringen har således endnu ikke haft nævneværdige følger for det daglige fiskeri fra pladsen.

Trawlet

Den enkelte fisker kan ikke påvirke fiskebestanden til det bedre, eller formå statsmagten til at afskaffe snærende fiskerilovgivning. Det eneste han rigtigt kan gøre for at øge sit udkomme er at fiske når fisken er der. At »gå hårdt til den« medens tid er og fange så meget som muligt inden andre fisker det hele op og der bliver udstedt »torskestop«. Men forudsættningen for at det kan lade sig gøre er at man har gode og effektive fiskeredskaber. Derfor ligger fiskerens bedste mulighed for at forøge sine fangster i en stadig udvikling og forbedring af grejerne. Og derfor er nutidens trawl heller ikke magen til dem der blev introduceret i Bagenkop i slutningen af 1920-erne. De er større og effektivere.

Hvis trawlet gøres større så det spiler over et større stykke af bunden, får man en effektiv forøgelse af det befiskede areal. Trawlets kapacitet er således især et spørgsmål om dets størrelse, og i den frie konkurrence om de størst mulige fangster, er der foregået en udvikling mod stadig større og effektivere trawl. Selvom der ikke findes nogen lovgivning for hvor stort et trawl må være, er der dog visse rent praktiske begrænsninger. Trawlet kan ikke gøres større end at kutterens trækraft hele tiden kan overvinde den modstand vandet yder mod redskabets bevægelse. Bliver trawlet for stort viser det sig ved at hastigheden nedsættes og man får mindre fangster fordi fiskene kan nå at flygte.

Motor og kutter

I samspil med brugen af større og større trawl er der derfor sket en øgning af kutternes motoreffekt, og det har medført at hurtigtgående dieselmotorer af fabrikater som fx Mercedes, Callesen og Volvo efterhånden har udkonkurreret de ældre glødehovedmotorer, der i forhold til deres effekt fyldte og vejede relativt meget mere.

Ikke blot motorerne, men også bådene er blevet større, og medens de lidt ældre kuttere idag er på 12-15 Brt. har de sidst anskaffede en bruttotonage på

18-19. De er forsynet med »trawlgalger«, det er de to, godt 1 meter høje jernstativer på dækket, der som regel er monteret i styrbords side, den forreste ud for stormasten, den agterste ud for styrehuset. De to wirer fra trawlet løber gennem blokke ophængt i galgerne og derfra til hver sin spiltromle på motorspillet på dækket lige foran styrehuset. Siden slutningen af 1970-erne har mange kuttere også fået nettromle hvorpå selve trawlet rulles op.

Der skal være god dæksplads på en trawler så posens indhold kan tømmes ud og sorteres i overskuelige bunker. Dækket er gerne opdelt i en række rum med flytbare skillevægge - »pounds« - således at forskellige fiskearter og -størrelser kan kastes i hver sin pound inden de renses og lægges i kasser. Et stort lastrum er af betydning hvis kutteren skal kunne sættes ind i sæsonvist trawlfiskeri i Nordsøen hvor turene ofte er af en uges varighed, men under hjemligt fiskeri i den vestlige Østersø er lastens størrelse mindre afgørende. Her varer hver enkelt tur sjældent mere end 15 timer, og fisken lægges i kasser der stables på dækket. Lasten bruges kun til opbevaring af ekstra kasser samt af den is der strøes mellem fisken i kasserne.

Ekkolod og decca

Større trawl med tilsvarende kraftigere motorer og større kuttere, er ikke eneste mulighed for effektivere fiskeri. Det kan også opnås ved hjælp af moderne elektronisk udstyr til præcis lokalisering af fiskepladser, fx ekkolod og decca, som er de to mest almindelige elektroniske hjælpemidler på de bagenkopske trawlere.

Allerede i 1953 fik de første i Bagenkop installeret ekkolod, og det viste sig at være en så stor hjælp i fiskeriet at der kun gik et par år inden alle trawlerne havde det. Ekkolodet giver et billede af bundforholdene og angiver dybden, ligesom det også afslører større koncentrationer af fisk i vandet under kutteren. Med ekkolodet kan man navigere tæt på store sten eller lige over de skråninger hvor torsken ynder at stå. Ekkolodet har ikke blot muliggjort en omhyggeligere

befiskning af de kendte pladser, men også åbnet for opdagelsen af helt nye steder med »glat bund« hvor der kan trawles.

Deccanavigatoren, der har været i brug i Bagenkop siden slutningen af 1960-erne, er et apparat, der kan fastslå kutterens position med en usikkerhed på under 100 m. Ved hjælp af decca'en kan trawlpladserne indtegnes på et kort, og er en plads først én gang udforsket og deccatallene skrevet på kortet, kan man til hver en tid trawle det samme sted ved blot at slæbe mellem de positioner kortet angiver.

RU 65 »Platessa« af Bagenkop på vej i havn. Bemærk de to trawlgalger, der bærer hver sin skovl. De står i styrbords side, den ene ud for styrehuset, den anden ud for masten. På dækket foran styrehuset står nettromlen.

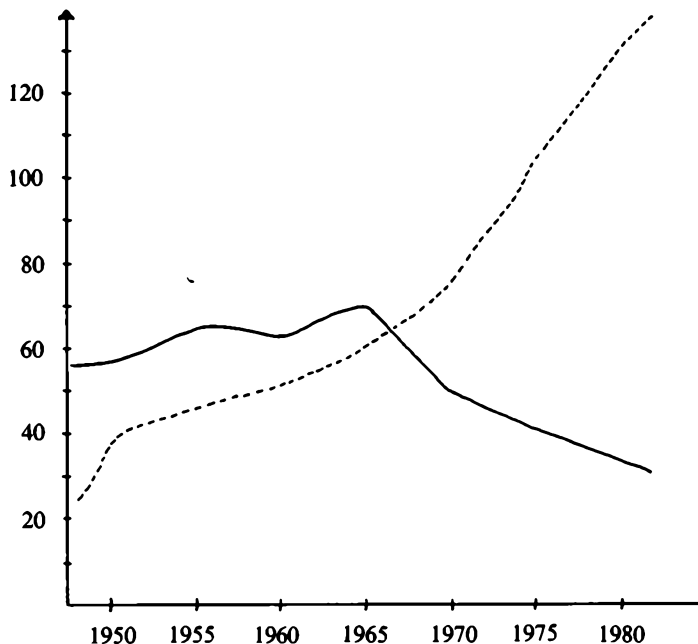
Bagenkops trawlkuttere er af samme type som anvendes overalt i de indre danske farvande. De er da heller ikke lokalt bygget, men købt til pladsen fra værfter og havne overalt i landet, ved Svendborgsund, på Samsø, på Skagen, ved Nordsjællands kattegatskyst osv. I forskibet har disse både et lukaf, som regel med fire køjer, og hvis der ikke er købys i forbindelse med lukafet, er der gerne indrettet en kogeplads i et lille rum agten for motoren. Styrehuset står gerne ovenpå motoren og varierer meget i udseende fra kutter til kutter. De nyeste styrehuse, der er af letmetal, indeholder et forreste rum med instrumenter og et bagvedliggende rum med kortbord.

Overfiskning?

Den tanke er nærliggende at Østersøens begrænsede fiskebestande på et tidspunkt må sætte en stopper for den her skildrede udvikling af stadig effektivere fangstteknologi. Især i betragtning af at denne effektivisering af fiskeriet ikke kun har fundet sted i Bagenkop. At bestandene er endelige synes som nævnt allerede at have vist sig, ikke ved en stagnation i teknologiudviklingen, men ved en reduktion i antal trawlkuttere. Den samlede fiskeriindsats er således ikke steget slet så kraftigt som kurven over den gennemsnitlige motorydelse pr. kutter kunne lade formode.

Medens fiskebestandenes begrænsede størrelse ikke har nogen umiddelbart dæmpende effekt på udviklingen af større og effektivere trawlere, er der alligevel en vis grænse for denne tendens mod stadig større fangstenheder. Adskillige af Østersøens trawlpladser er ikke ret store, og jo større trawlet gøres, desto sværere - og visse steder også umuligt - bliver det at manøvrere i de smalle render. Også selvom de fleste fiskere nu anvender de såkaldte »bobbinstrawl«, der ved hjælp af gummiruller på underliget kan forcere mindre stenpartier på bunden. Konsekvensen af større trawl bliver således at visse pladser må opgives - at et indskrænket aktionsområde må fraregnes fordelten ved en øget fangstkapacitet. Effektiviteten er således ikke ubetinget stigende ved brug af større trawl. Alligevel kan det undre at de bagenkopske trawlere ikke er større end tilfældet er, for om vinteren ligger de og fisker side om side med tyske trawlere på opmod 50 Brt. fra havne som Heiligenhafen og Laboe. Selvom myndighederne stiller skærpede krav til både over 20 Brt. i form af bl. a. hovedeftersyn hvert fjerde år og en tre mands besætning, er det næppe alene derfor Bagenkoppernes både har den størrelse de har. Begrundelsen må også søges i fiskeriets tilknytning til Bagenkops sociale liv - men herom senere!

- - - - antal HK pr. trawler i gennemsnit. — antal trawlere.
Antal trawlere og gennemsnitlig motoreffekt pr. trawler.
Det ses at de to kurver har modsatte forløb, og at den samlede fiskeriindsats således ikke er steget i samme takt som udviklingen i motoreffekt kunne lade formode.⁴⁾

Bådlag

En fuldt udstyret, fiskeklar trawler af den størrelse der anvendes i Bagenkop kan idag købes for ca. 1 ½ mill. kr., og det beløb ligger i overkanten af den bruttoindtjening man kan gøre sig håb om på et års fiskeri med kutteren. Derfor kunne man tænke sig at mange personer gik sammen og deltes om finansieringen i store bådlag, men trawlfiskeriet er faktisk organiseret omkring mange små ejerlag. 10 trawlere har to parthavere, hver af de resterende 20 har kun én ejer.

De fleste fiskersønner i Bagenkop drømmer om en dag at blive skipper og få deres egen kutter ligesom deres fædre, og de færreste nøjes med kun at drømme. Allerede i 15-16 års alderen, efter endt skolegang, tager en dreng fast hyre som 3. mand på en kutter, der som regel tilhører faderen eller en nær slægtning. Her fisker han nogle år, sætter sig ind i alle trawlfiskeriets arbejdsprocesser og lægger lidt penge til side. Som 3. mand får en dreng gerne 18-20%. Men han kan snart tjene mere ved at tage hyre som bedstemand hvor han får en såkaldt »fri fjerdepart«, dvs. ¼ af fangstens værdi uden forpligtelse til at deltage i olieudgifter eller deccaleje. Det største udbytte af sin fjerdepart får han ved at tage hyre hos en anden ung fisker, der er lidt længere henne i karriereforløbet og netop har etableret sig med egen kutter. En sådan ung skipper er nemlig nødt til at drive et meget intensivt fiskeri de første år for at kunne klare afdragene på de lån han har i kutteren. Ældre fiskere hvis kuttere er helt eller delvist betalt, er ikke på samme måde tvunget til at drive et hårdt fiskeri, og er det lidt dårligt vejr en dag, kan de tillade sig at blive i havn, medens kun de unge skippere i de nye både går på havet.

Men den interesse en ung fisker har i at få hyre hos en nybagt skipper er gensidig, for skipperen har netop brug for en sådan motiveret makker for at kunne få sit eget regnskab til at balancere. Han kender naturligvis sin unge makkers lyst og vilje til at fiske hårdt for derved at kunne spare op til egen kutter, men det er en yderligere fordel hvis makkeren lige har etableret sig med kone og børn i eget hus, så hans interesse for fiskeriet, suppleres med en ydre økonomisk nødvendighed og forpligtelse.

Efter 5-6 år er skipperens økonomi ikke længere så presset. Han begynder at kunne tillade sig at slappe lidt af en gang imellem og være hjemme hos konen og børnene om aftenen og lidt længere om morgenen. Men det kan skipperens yngre makker ikke være tjent med for derved forringes jo værdien af hans fjerdepart. Derfor er det øjeblik nu kommet hvor

han helst skulle have sparet så meget op at han endelig kan realisere sit ønske om at investere i egen kutter. På denne måde er det økonomiske grundlag for de fleste af Bagenkops enkeltmandsbådlag bragt til veje.

Partsbådlag har den fordel at investeringsbyrden her er delt ud på to mand, der således relativt lettere og hurtigere kan bringe de nødvendige midler til veje. Dertil kommer at partsbådlag også er en forsikring mod mandskabsmangel. I perioder med dårligt fiskeri er der nemlig tendens til at forhyret mandskab søger bedre lønnet arbejde i land, og det kan da blive et problem for en skipper at hyre en bedstemand. I et partsbådlag er deltagerne derimod bundet af deres fælles investering i kutteren, og de er derfor også ligeledes interesseret i at holde fiskeriet i gang og overvinde krisen uden at skulle sælge båden. På trods af disse fordele anser man alligevel normalt partslagene for kun at være temporære - for at være et par unge fiskeres sidste stadie på vejen mod egne kuttere. Hvorledes et nyt partsbådlag opstår kan illustreres med et konkret eksempel fra Bagenkop da to unge fiskere i 1975 købte en trawlkutter i fællesskab:

»Nordstjernen«

Torben Theodorsen begyndte at fiske som 14-årig da han i 1964 fik sin første hyre. I 1968 blev han makker med Ole Andersen, som få år tidligere i en alder af 30 år havde købt sin egen trawler. Ole Andersen var kendt for at drive et intensivt fiskeri, så Torben Theodorsen var sikret et godt udbytte af sin part. Det første stykke tid fik han 25% mod til gengæld at deltage med 50% af deccalejen. I 1969 giftede Torben sig og i 1973 købte han et nyt parcelhus i udkanten af Bagenkop til sig selv og konen samt deres to små børn.

Nogle år senere begyndte Ole Andersen at slappe mere af. Han havde betalt det meste af kutteren og ville ikke længere »arbejde hårdt for bare at betale mere i skat.« Han havde nu nået den alder hvor han ikke

»Nordstjernen« på vej i havn en blæsende efterårsdag hvor de fleste andre trawlere blev hjemme.

længere behøvede at drive slet så intensivt et fiskeri. Til gengæld havde Torben med sit nye hus stadigvæk brug for en god hyre, så han bad nu Ole om en 30% part. Men det ville Ole ikke.

På det tidspunkt - det var i eftersommeren 1975 - var de på fiskeri i Kattegat, og da de i nogle dage blæste inde i Falkenberg, traf Torben sin jævnaldrende kammerat, Kaj, fra Bagenkop. Han var forhyret på en anden trawler og i samme økonomiske situation som Torben. En aften sad de ene to over et par øl og

kom til at snakke om mulighederne for at blive selvstændige. De var begge indstillet på at fiske hårdt, og de følte begge at de havde lært nok hos andre. Kaj havde tilfældigvis hørt noget om en kutter der skulle være til salg i Gilleleje, og den aften enedes de om at undersøge mulighederne for at købe denne kutter i fællesskab.

»Nordstjernen«, som kutteren i Gilleleje hed, havde en størrelse magen til de fleste andre nyere Bagenkoptrawlere på lige under 20 Brt. Lastrummet var stort nok til at kunne rumme en hel uges fangster (hvilket ville være en fordel hvis de en del af året skulle fiske fra Esbjerg), men kutterens vigtigste fortrin var dens motor, en 135 HK Callesen Diesel. »Det er en meget stabil maskine, idiotsikret og god for to nystartede. Vi ville gerne have noget der kunne køre selv og tåle hårdt fiskeri.«

Hverken Kaj eller Torben havde rede penge til at købe kutteren for, men de havde jo deres huse i Bagenkop. Kaj havde allerede som 18-årig købt den gamle skole for 90.000 kr. med en udbetaling på 50%. Kutteren skulle koste 430.000 kr., og det måtte de nu forsøge at låne sig frem til.

Der stod et gammelt fiskeribanklån på 35.000 kr. i båden, og forhandleren, N. B. Ferdinandsen, formidlede et yderligere lån på 180.000 kr. fra fiskeribanken. I anledning af dette lån kom en fiskeribetjent til Bagenkop, og han spurgte tilfældige folk på havnen ud om Torben og Kaj - om de mente det kunne gå med de to som makker, om de var dygtige folk og lignende. Han udspurgte fiskeeksportøren og Torbens og Kajs forældre og fik bl.a. at vide hvor længe de havde fisket. Torben i 10 år, Kaj i 6 år. I Bagenkop havde alle i forvejen hørt om Kajs og Torbens planer, og man diskuterede ivrigt og positivt deres muligheder på havnen. Det var således let for fiskeribetjenten at få de oplysninger han ønskede.

De penge der endnu manglede blev skaffet ved et lån på 240.000 kr. i den lokale sparekasse. De stillede deres huse som sikkerhed for lånet, og deres fædre og Torbens kones onkel, der er landmand på Sydlange-

Et par makker, i dette tilfælde også onkel og nevø, renser i fællesskab de sidste torsk ombord i »Firkløveret«.

land, stod som kautionister. Torbens handelssko-leuddannede kone påtog sig at føre regnskab for fiskeriet.

Det var i 1975. I 1981 mente Torben at der nu var økonomisk mulighed for at de to kunne fortsætte

hver for sig. Kaj ville ikke overtage hele kutteren, han ville hellere købe halvpart i en anden båd. Derfor købte Torben nu Kajs part, og siden efteråret 1981 har Torben således været eneskipper på »Nordstjernen«.

Fiskelag

Som det fremgår af dette eksempel med finansieringen af »Nordstjernen« dækkes bådlagets kapitalbehov gennem låntagning i bank og sparekasse, og familie og slægt spiller kun en rolle for så vidt som det ofte er nære slægtninge der optræder som kautionister. Lånemulighederne betyder at der ikke stilles krav om at hele kapitalen skal være samlet i bådlaget før investeringen foretages - derimod stilles der krav at bådlaget skal kunne betale renter og afdrag på lånene efter at investeringen er gjort. Derfor må en ny båd nødvendigvis sættes ind i godt fiskeri med en omsætning der er så stor at terminerne kan betales. Men forudsætningen for et sådant fiskeri er ikke blot et bæredygtigt ressourceunderlag, det er i høj grad også et spørgsmål om hvorvidt fiskelagets medlemmer er indstillet på at skulle arbejde hårdt i et intensivt fiskeri uden ret megen tid til familie, hjem og andre interesser. Rekrutteringen af medlemmer til fiskelaget - enten det nu er sammenfaldende med bådlaget eller ej - er derfor kritisk, og den sker primært ud fra venskabsrelationer mellem folk, der er i samme økonomiske situation og har de samme interesser, folk der formoder at de vil kunne indgå et langvarigt, velfungerende samarbejde.

I de tilfælde hvor bådlaget udgøres af én mand - som altså er enejer af kutteren - må der hyres en bedstemand, og disse to danner så et fast fiskelag, gerne flere år i træk. Selvom der i denne type fiskelag er en arbejdsdeling således at ejeren er skipper og passer navigationen, medens bedstemanden ordner udsætning og indhaling af trawl samt sortering og rensning af fisken på dækket, er arbejdsdelingen ikke mere fast end at skipperen godt kan hjælpe til på dækket og bedstemanden gerne i ledige stunder opholder sig i styrehuset, hvor han studerer kort, laver kaffe eller afløser ved roret.

Forholdet mellem skipper og bedstemand er som nævnt ikke en arbejdsgiver - lønmodtagerrelation. Bedstemanden fisker på part og har således, ligesom skipperen, en umiddelbar økonomisk interesse i at fi-

skeriet går bedst muligt. Dette fælles ønske om godt fiskeri afspejler sig også i det sociale samvær ombord. Skipperen behandler ikke sin bedstemand som en underordnet. De er derimod gerne fælles om at træffe beslutninger - skal der fiskes idag eller er vejret for hårdt? Hvor længe skal der fiskes? På hvilke pladser? osv. Det er kendetegnende for den jævnbyrdighed, der præger fiskelaget at betegnelserne »skipper« og »bedstemand«, som anvendes i denne fremstilling, kun sjældent høres i Bagenkop. Hvad enten det er to partskipperer eller én skipper og en bedstemand, der fisker sammen, kalder de hinanden »makkere«. ⁵⁾

Andre arbejdsgrupper

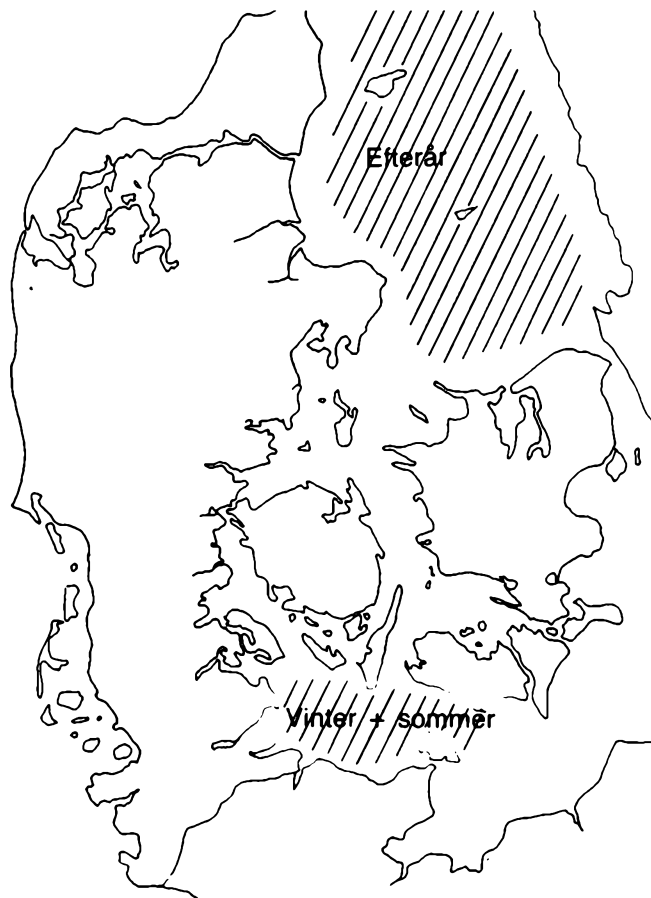
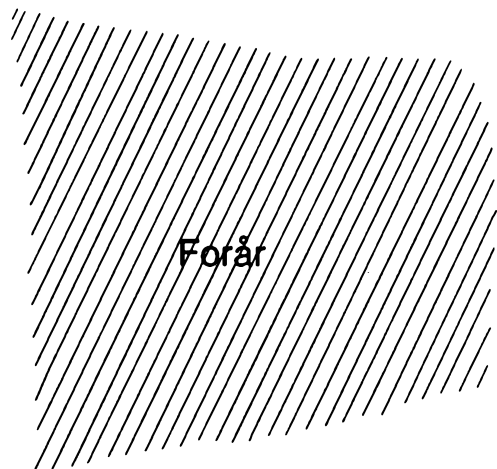
Trawlfiskeri kræver, som tidligere nævnt, kun ringe arbejde i land sammenlignet med fx krog- og garnfiskeri. Hushold og slægt spiller således ikke nogen rolle som arbejdskraft i dagens trawlfiskeri, og for så vidt som en fiskerhustru overhovedet har nogen kontakt med sin mands erhverv, består den ofte kun i at hun sidder hjemme og fører regnskaberne. Til gengæld har trawlfiskeriet betinget opkomsten af en række sekundære, specialiserede erhvervsgrupper som fx motorsmede og -mekanikere, el-installatører, radiomontører og ansatte på salgsforeningen.

Årets gang

Medens de unge fiskere, der netop har etableret sig som skipperer eller partskipperer, er tvunget til at hjembringe store landinger hele året af hensyn til forrentningen af deres produktionsudstyr, kan de ældre fiskere, der ikke længere har tyngende lån at betale af på, tillade sig en adskilligt lavere årsomsætning. Derfor bliver de yngre fiskeres årscyklus en anden end de ældres, og derfor har de to kategorier også forskellige muligheder for at føre et »normalt« familieliv. Som allerede omtalt er der godt med torsk i farvandet omkring Bagenkop om vinteren, så i månederne januar, februar og som regel marts er alle kutterne

»Nordstjernen«s fiskepladser i 1976.

»Nordstjernen«s fiskeri i 1976 er et eksempel på det intensive og meget mobile fiskeri, som unge, nyetablerede skippere nødvendigvis må drive for at klare forrentningen af en ny kutter.

hjemme. Fiskeriet drives med endagsture, og arbejdet begynder gerne ved 6-7-tiden om morgenen så kutterne kan være fremme ved trawlpladserne når det bliver lyst. De fleste fisker på positioner lige syd og sydvest for sydspidsen af Langeland, men enkelte sejler helt over i Fehmarnbælt. I løbet af eftermiddagen kommer kutterne hjem en efter en, men først ved 19-20 tiden kommer de sidste i havn, og det er som regel dem der »går hårdt til den«, de unge fiskere med de nye kuttere.

Hen på foråret sløjer torskefiskeriet af, og fangsterne bliver mindre og mindre. De unge fiskere med de

store investeringer har brug for en effektivere udnyttelse af deres trawlere i et givtigere fiskeri, så medens de ældre fortsætter fiskeriet fra Bagenkop, tager de unge omkring 1. april til Esbjerg. Nogle sejler kutterne til Esbjerg, medens andre kører derover i bil således at de i tilfælde af dårligt vejr kan køre sammen hjem til Bagenkop og holde fri en gang imellem. Det hænder at nogle tager konerne med derover og lejer værelser i byen, eller at hele familien tager med på sejlturen frem og tilbage til Nordsøen som en ferietur.

Forårsfiskeriet fra Esbjerg er rødspættefiskeri, så

- Januar: Fiskeri med torsketrawl på pladser i
 Februar: den vestlige Østersø (»Dybet«, »Syd-
 Marts: vestude«, »Vesterrenden«, »Skove-
 April: ne«, »Vejsnæs«, »Fehmarn Bælt«).
 Arbejdsdag fra solopgang til kl. 19-20.
6. april: Reparation af motoren i Åbenrå.
7. april: Torskefiskeriet slut for denne sæson.
 Fanget 80.000 kg. Herefter installation af autopilot, forberedelse af rødspættegrej, påskeferie.
24. april: Afsejling fra Bagenkop via Kielerkanalen til rødspættefiskeri i Nordsøen uden koner og børn.
25. april: Fiskeri med rødspættetrawl omkring
 Maj: »Vyl« og »Frejas vrage« med ture af
 Juni: flere dages varighed. Fangsterne landes i Esbjerg. Fiskeriet afbrydes af ialt fire ture hjem til Bagenkop med transport over land.
21. juli: Afsejling fra Esbjerg til Bagenkop.
23. juli: Fiskeri med torsketrawl fortrinsvis i bugten ved »Hohe Wacht« men også i »Fehmarn Bælt«. Arbejdsdag kl. ca. 17-8.
- 6.-26. aug.: Kølhaling.
- 28.-29. aug.: Sejltur med konerne til Nakskov med frokost og dans i byen.
30. aug.: Taget hummergej og ny wire ombord.
31. aug.: Taget is, kasser og proviant ombord, fyldt lukaf'et op med bagage, tøj og forskelligt til 2-3 mdr. i Gilleleje.
1. sept.: Afsejling fra Bagenkop til Gilleleje til hummerfiskeri i Kattegat. Koner og børn tager toget til Gilleleje.
5. sept.: Hummerfiskeri i Kattegat ofte med
 Oktober: ture af flere dages varighed. Fiskeriet
 November: afbrudt af to beddingsophold med reparation.
18. nov.: Afsejling fra Gilleleje til Bagenkop.
- 23.-25. nov.: I Åbenrå til motoreftersyn.
26. nov.: Fiskeri med torsketrawl i den vestlige
 December: Østersø (»Skovene«, »Sydvestude«).
- 18.-27. dec.: Juleferie.

Årscyklus for
 »Nordstjernen« i 1976.

Torskefiskeri (V. Østersø)
 Rødspættefiskeri (Nordsøen)
 Kølhaling (Bagenkop)
 Hummerfiskeri (Kattegat)

jan.	febr.	marts	april	maj	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.

Når »Nordstjernen« sejler til Gilleleje er forlukafet gerne fyldt op med alle familien Theodorsens fornødenheder til et par måneders fravær fra Bagenkop. Kone og børn sejler ikke med i kutteren, de tager turen til Nordsjælland i tog.

torsketrawl må udskiftes med et tungere rødspættetrawl. Rejserne i Nordsøen er som regel af en uges varighed, og hvis vejret er godt er fiskerne kun i havn et døgn tid mellem hver tur for at losse, tage is ombord og proviantere.

Omkring St. Hans falder rødspættepriserne i Esbjerg, og da sejler de fleste Bagenkopkuttere hjem, selvom sommerfiskeriet i den vestlige Østersø sjældent er særligt givtigt. Derfor benytter man også gerne sommeren til at kølhale bådene, de bliver skrabet, slebet og malet, og de småskader der er opstået i årets løb, bliver udbedret. Bagenkopperne holder meget af deres kuttere og lægger vægt på at de er i god stand og ser pæne ud. Selve kølhalingen tager mellem to og tre

uger, men så skal bådene gerne ligge stille en uges tid bagefter så malingen kan nå at hærde.

I slutningen af august trækker de unge fiskere atter bort fra Bagenkop, denne gang for at trawle jomfruhummer i Kattegat. Basishavn for dette fiskeri er Gilleleje som i månederne september, oktober og ind i november samler mange kuttere fra fremmede havne. Hummerne fanges i et særligt hummertrawl om natten, og de landes i Gilleleje. Fisketurenes længde kan variere fra en til flere dage, og det sker af og til at kutterne under fiskeriet kommer så langt mod nord at det bedre kan betale sig at lægge ind i Falkenberg og få fangsterne sendt med lastbil til Gilleleje.

I løbet af november måned samles alle kutterne atter i Bagenkop for at begynde på vinterens trawlfiskeri efter torsk i den vestlige Østersø.

Medens de unge fiskere således som ovenfor beskrevet, året igennem opsøger de givtigste fiskerier i Danmark for på den måde at få den største forrentning af deres produktionsudstyr, har de ældre fiskere trawlet i hjemlige farvande - de har haft råd til at lade deres fiskeri følge de lokale fiskebestandes svingninger, og de har til gengæld fået kortere arbejdsdage og et mere regelmæssigt familieliv blandt naboer og venner.

Fiskeri med garn og kroge

Trawlfiskeri er det vigtigste, såvel økonomisk som hvad antal beskæftigede angår, men der drives også andre former for fiskeri fra Bagenkop. Siden fremkomsten af nylongarn i begyndelsen af 1960-erne er garnfiskeriet blomstret vældigt op. Indtil for et par år siden bestod fangsterne hovedsageligt af rødspætter, men med den stærke nedgang i rødspættebestanden går garnfiskerne, ligesom trawlfiskerne, nu næsten udelukkende efter torsk. Erhvervs-mæssigt garnfiskeri drives af knap 30 både, men dertil kommer nok lige så mange mindre både og joller, der tilhører bierhvervs- og fritidsfiskere, det kan være pensionis-

Torben Theodorsens kone arbejder i det lille køkken i havehuset i Gilleleje. Kone og børn følger kun sjældent med til Esbjerg i forårsmånederne fordi fisketurene her varer op til en uge ad gangen. Til gengæld er der hvert efterår et par familier, der flytter med til Gilleleje, fx familien Theodorsen. Den lejer hvert år det samme lille havehus og sender børnene i den lokale skole.

Sildefiskeriet har langt mindre økonomisk betydning for Bagenkop end rødspætte- og torskefiskeri. Alligevel hviler der endnu en ganske særlig stemning over sildetiden. Alle venter spændt på silden og stimler sammen om de første både og joller, der kommer i land om morgenen med fangst.

ter, tidligere erhvervsfiskere, der nu har fået arbejde i land, eller andre, der aldrig har haft nogen tilknytning til fiskeri. Garnfiskerne er således en meget omfattende kategori, der rummer såvel weekend-fiskeren med sine tre garn, som erhvervsfiskeren, der arbejder med flere garmlænker ad gangen. Det store islæt af ikke-erhvervsfiskere hænger sammen med dette fiskeris forholdsvis ringe krav til redskaber, båd og motor. En god motorjolle kan købes for 50.000 kr. og hvert garn koster 3-400 kr. Nogle driver

fiskeriet alene, andre går sammen to og to og deler indtægter og udgifter imellem sig.

Lidt afhængigt af hvor mange sild der er, fortsætter 12-15 af garnbådene i september og oktober med at bruge sildegarn, men kun tre eller fire lag driver det som mere end bierhvervs- eller fritidsfiskeri. Ved sildetidens ophør trækkes mange garnbåde på land, og aktiviteterne og livet på havnen ebber dermed kende- ligt ud sidst på året.

På sildefiskeri i Langelandsbæltet. Foto: A. Hjorth Rasmussen.

Garnfiskeri - begyndelsen og enden

Mange drenge begynder allerede i 10 års alderen, samtidig med at de går i skole, at sætte et par garn fra en robåd lige udenfor havnen, og efterhånden som de bliver ældre vover de sig længere ud og begynder at bruge flere garn. Gennem garnfiskeri socialiseres børnene til et liv som fiskere, det er i dette fiskeri de gør deres første personlige erfaringer med vandet, de lærer at håndtere garn og jolle og at sælge fisk til salgsforeningen og derved få en fornemmelse af priser. Som regel holder drengene op med garnfiskeriet

når de i 15-16 års alderen tager hyre på en trawler. Garnfiskeri er desuden et typisk retræteerhverv. Ældre fiskere der har opgivet trawlfiskeriet og alligevel ikke helt kan finde sig til rette med en passiv tilværelse som pensionister, bevarer kontakten med fiskeriet og livet på havnen ved at sætte nogle rødspættegarn. Det er et mindre krævende arbejde end trawlfiskeri, og da det drives ved siden af folkepension eller efterløn, hviler der ikke nogen økonomisk tvang over det.

Garnfiskeri - alternativ til trawl

Men garnfiskeri er ikke blot hyppigt indledning og afslutning på et livsforløb som fisker. For fiskere med ældre kuttere med ringe motorkraft er det tillige et alternativ til fortsat trawlfiskeri, der ville kræve nyinvestering i større kutter og motor. Dette forhold kan bedst illustreres ved et konkret eksempel:

I 1951 købte de to godt 30 år gamle brødre, Egon og Hans Evald Theodorsen i fællesskab trawlkutteren »Edith«, en gammel båd, idet den var bygget i 1928 på Langø, og med sine 9,85 Brt. og 35 HK glødehovedmotor, var det en trawler under den datidige gennemsnitlige størrelse. Såvel Egon som Hans Evald havde indtil da fisket som bedstemænd på forskellige Bagenkopkuttere, men nu ville de gerne selv kunne bestemme deres eget fiskeri.

»Min broder var blevet ked af at ligge så meget ude i stedet for at blive her hjemme, og så regnede vi med at når vi fik en mindre båd selv, så kunne vi bedre blive her hjemme og drive det. Det var vort mål at kunne blive så meget hjemme som muligt, og det har vi også som helhed overholdt.«⁽⁶⁾

Men selvom de to brødre valgte at købe en lille og derfor relativt billig kutter, var investeringen stor nok til at de alligevel blev tvunget til sæsonvist fiskeri fra fremmede havne de første par år. Indtil 1954 dørkede⁷⁾ de således makrel fra Skagen i tiden midten af juni til begyndelsen af august, men fra 1954 kunne de klare sig ved helårs trawlfiskeri fra Bagenkop. Allerede i 1958 begyndte »Edith« imidlertid at sakke bagud i konkurrencen med de andre trawlere.

»Vi gik over til krogfiskeri fra trawlfiskeri fordi der blev større og større både med større og større maskiner, og vi fulgte ikke med op, og vi kunne ikke blive ved med at ligge sammen med dem dengang det var 60-70 HK, så kom de op på 100 HK, så kom de på 150 og senere på næsten 200, jo, der kan det ikke nytte noget vi kommer med en gammel 30 HK.« »Vi fulgte ikke med i investeringerne fordi vi ikke ville ligge ude en stor del af året ligesom dem der investerede i nye motorer og større kuttere.«⁸⁾

Egon og Hans Evald Theodorsens garnbåd »Edith«, som de solgte i 1980 for at gå på efterløn.

Fra 1958 til 1963 opgav Egon og Hans Evald mere og mere trawlfiskeri til fordel for krogfiskeri efter torsk som de drev fra midten af oktober til ca. 1. juni. Om sommeren trawlede de lidt eller pirkede torsk i Langelandsbæltet. I september og begyndelsen af oktober brugte de sildegarn. Denne årscyklus var kun mu-

På krogfiskeri med »Edith«

lig fordi de nu ikke længere skyldte penge i båden og derfor kunne klare sig med en relativt lavere omsætning end tidligere.

Fra begyndelsen af 1960-erne blev forsommerens fiskeri med pirk stadig dårligere, og i 1963 begyndte de i stedet at bruge rødspættegarn.

»Vi begyndte med bomuldsgarn, men i løbet af de næste to - tre år gik vi gradvist over til nylon. Der var ingen rigtigt der troede på de moderne garn, jo. Nej, det var for besværligt. De var ikke til at bøde. Men det viste sig jo at de fiskede to a tre gange bedre end bomuldsgarn. De holder fiskene bedre når vi haler. Fiskene bliver meget bedre hængende.«⁹⁾

Bundgarnsfiskeri

Medens en mand altså flere gange i løbet af sin karriere kan skifte mellem trawl- og garnfiskeri, udgør bundgarnsfiskerne en anderledes bestandig og velafgrænset gruppe. Bundgarnsfiskeri drives af tre lag på hver to mand. Hovedfangsterne er de blankål, der hvert efterår trækker ud fra Østersøen gennem Bælterne, men også torsk og sild bliver fanget i garnene. Fiskeriet er koncentreret omkring månederne august, september og oktober, men der sættes også nogle bundgarn om foråret. Bundgarnsfiskeri er således et udpræget sæsonfiskeri, og det er ydermere et fiskeri med stærkt vekslende udbytte. Flere dårlige år kan pludselig afløses af sæsoner med den helt store gevinst, som fx i efteråret 1983 da et af lagene fiskede for ca. 100.000 kr. i ét garn.

Bundgarnsfiskeri har i lighed med trawlfiskeriet et ganske kostbart produktionsudstyr, blot er det her redskaberne og ikke bådene, der repræsenterer de store værdier. De største af de bundgarn, der bruges i Bagenkop koster idag godt 100.000 kr., og de tre lag fisker med henholdsvis 5, 10 og 12 garn.

Såvel garn som joller kan være enten lagets fælles ejendom eller tilhøre et af medlemmerne. Således har et af lagene fire fællesgarn, men hver deltager har desuden tre til fire private garn. Den ene mand ejer de tre joller, der bruges i fiskeriet, medens den anden ejer en ældre kutter med ramslag. Fangsten fordeles ligeligt mellem parterne.

Bundgarnsfiskerne udgør en lille eksklusiv erhvervsgruppe. Sønner overtager nemlig ofte fædres studepladser, og derved har der i tidens løb været en tendens til at dette fiskeri har været forbeholdt nogle få familier. Disse familier anses ofte for at være lidt for sig selv, og de er omgivet af en vis respekt. Dels er deres årscyklus med det meget reparations- og bødearbejde i land helt anderledes end arbejdsrytmen i de andre fiskerier, dels går de for at være langt mere velhavende end de selv giver udtryk for. Hvor store fangster bundgarnsfiskerne egentlig gør, er genstand

Bjærgning af bundgarn ved Langelands sydspids. Bundgarnsfiskeri er kapitalkrævende. Men det fordrer også en betydelig indsats af fysisk arbejde. Den jævnlige røgtning kan være hård på den åbne, udsatte sydspids af Langeland, men særlig sætning og bjærgning af garnene før og efter hver sæson, stiller krav til fiskernes fysik. De største bundgarn har nemlig godt 300 m rad (= den garnvæg, der går vinkelret ud fra kysten), og de er knap 15 m dybe i »hovedet« (= det indelukke hvor fisken samles).

for betydelig interesse hos de øvrige beboere i byen, og når bundgarnsfiskerne lossere deres ål over i hyttefade i havnen, er der som regel tilskuere, der tæller hvor mange »kese«¹⁰ ål de har. For at imødegå denne opmærksomhed fra »gloere« lossere bundgarnsfiskerne gerne når det er mørkt, og et år havde et af lagene ligefrem hyret en dreng til at holde en sæk op for nysgerrige blikke. Bundgarnsfiskernes økonomiske situation er i hvert fald karakteristisk derved at deres årsindtjening er endnu usikrere end andre fiskeres. Det medfører at de i dårlige sæsoner skal kunne tære på de gode års indtjening, og det betyder igen at de generelt skal have en større reservekapital stående end andre.

Afsætning

Fiskerne lander deres fangster til de to kooperative foretagender, salgsforeningen »Bagenkop Fisk« og »Bagenkop Filétfabrik«. Hvilken afregning de modtager afhænger ikke kun af fangsternes størrelse, men i lige så høj grad af den pris foreningen eller fabrikken kan opnå for fisken på det frie marked. Denne pris kan variere noget alt efter hvor gode kontakter og afsætningskanaler foreningens og fabrikkens daglige ledelse har. Men de store udsving i prisansættelsen har hverken forening eller fabrik, lige så lidt som den enkelte fisker, nogen som helst mulighed for at kontrollere. Derfor er fiskernes eneste mulighed for at imødegå kriseperioder med svigtende afsætning - nu som tidligere - at fiske endnu mere. Og derved risikere at overfylde markedet yderligere med stadig faldende priser til følge.

Helt magtesløse overfor prisansættelsen er fiskerne måske alligevel ikke. I slutningen af 1940-erne var der så ringe priser på småtorsk at det dårligt kunne betale sig at lande dem, og for at lette på denne ubehagelige situation tog Bagenkop Fiskeriforening initiativ til bygning af en filétfabrik. Og det hjalp, for siden opførelsen af fabrikken i 1949, har småtorsk udgjort en værdifuld del af Bagenkoppernes fangster. Filétfabrikken, der stadig drives som et kooperativt foretagende med en ansat direktør som daglig leder, er fiskernes forsøg på at forøge salgsværdien af deres fangster. Man satser på forarbejdning og kvalitet ud fra den betragtning at Østersøen dårligt kan levere større mængder end den allerede gør. Men denne strategi indebærer kun en tilpasning til et særligt marked, den muliggør ingen kontrol med priserne. I 1967-68 faldt verdensmarkedsprisen på konsumfisk således drastisk i forbindelse med omlægninger på det amerikanske marked - en situation som Bagenkop Filétfabrik absolut ingen indflydelse havde på. Fra at give ca. 1,50 kr. pr. kg. kunne fabrikken nu kun udbetale 60 øre pr. kg. Denne dårlige pris holdt sig det meste af 1968 og fik til følge at fiskernes indtjening faldt drastisk. Flere nyetablerede bådlag måtte sælge deres kuttere, og adskillige unge mænd forlod fiskeriet for at tage arbejde på land. De der kom igennem krisen, klarede det ved at fiske endnu mere end de plejede.

Frem til 1945 var den direkte forbindelse tværs over Østersøen af afgørende betydning for Bagenkop, men idag transporteres fangsterne nordpå ad landevejen i store kølebiler. Tidligere havde fiskerne en vis mulighed for at påvirke værdien af deres fangster for så vidt de kunne opnå en konkurrencefordel ved hurtig levering, men denne mulighed eksisterer ikke længere. Bagenkop forsyner ikke mere et enkelt afgrænset marked med fisk, men derimod mange fjerntliggende markeder, hvis prisniveau influeres af helt ukontrollable, globale faktorer, således som krisen i 1967-68 illustrerede det. Bagenkops geografiske pla-

cering betinger således ikke længere nogen fortrinstillig i henseende til afsætning frem for andre fiskerihavne.

En af de ansatte ved salgsforeningen kvitterer for en landing.

Fiskeri og lokalsamfund

Lokalsamfundet Bagenkop

Bagenkop er nu, som tidligere, et relativt isoleret og lukket samfund, der er helt domineret af fiskeriet. Med sin beliggenhed på Langelands sydspids, omgivet af landbrugsland, ligger byen meget afsides i forhold til arbejdspladser, der kunne frembyde et alternativ til fiskeriet, og i selve Bagenkop er der kun få og små virksomheder, der ikke direkte har noget med fiskeri at gøre: en cementvarefabrik, en entreprenør- og murermestervirksomhed samt en maskinfabrik. Selvom den private færgerute mellem Bagenkop og Kiel, der åbnede i 1965, har givet godt 100 nye arbejdspladser, beskæftiger »færgen« idag næppe mer end en snes Bagenkopper. For fiskere, der af økonomiske eller helbredsmæssige grunde tvinges til at gå i land, er mulighederrne for en lokal beskæftigelse stadigvæk meget ringe. De må derfor søge langt væk efter arbejde, fx til skibsværftet i Svendborg, der beskæftiger 10-15 mand fra Bagenkop. Men der er 45 km til Svendborg, og selvom værftet har organiseret fællestransport i minibus må man alligevel indstille sig på at skulle bruge en time både frem og tilbage. Enkelte arbejder endda endnu længere væk. Men med den lange transport fremstår arbejde i land kun som et lidet tillukkende alternativ til fiskeriet, og det er da også mindre end 10% af Bagenkops erhvervsaktive befolkning på 332 personer, der har arbejde udenfor byen. 11)

Bagenkop er ikke blot i kraft af sin afsides beliggenhed, sin erhvervsmæssige specialisering og sine få kontakter med det øvrige Sydlangeland en objektivt velafgrænset enhed - det er samtidig et lokalsamfund hvis medlemmer i høj grad føler sig som delagtige i et fællesskab. Når der i det foregående ofte er blevet anvendt betegnelsen »Bagenkopper«, kan det muligvis i en udenforståendes øren lyde lidt kunstigt. Men beboerne bruger det ofte om sig selv. »Bagenkopper« er et begreb med associationer i retning af stolt selvbevidsthed og styrke. Det er med sin positive ladning

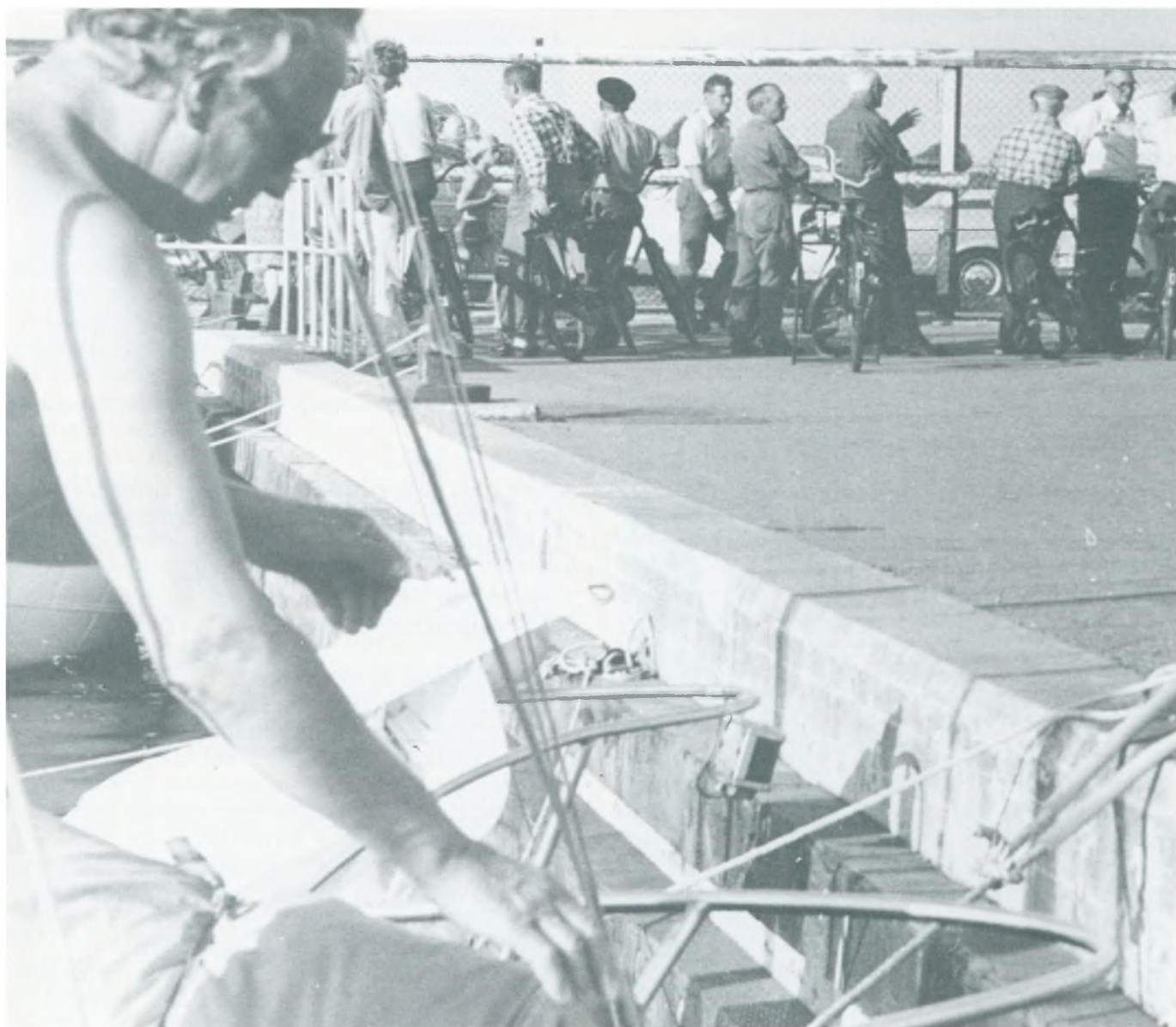
Fællestransport til værftet i Svendborg. Foto: Svend-Erik Pryds.

noget af en hædersbetegnelse, og det anvendes sjældent om tilflyttere på trods af at de måske har boet i byen i en generation eller mere. Brugen af Bagenkopper-begrebet dækker over et stærkt tilhørsforhold til en vi-gruppe, som står i modsætning til de fremmede, »ikke-Bagenkopperne«.

Bagenkopperne og »de andre«

De gnidninger og stridigheder, der uundgåeligt vil være i et lille isoleret samfund som Bagenkop, overskygges ganske af den følelse af enhed og fælles identitet, der opstår når man sammenligner sig med udenforstående. Dette forhold træder tydeligt frem i det righoldige repertoire af fortællestof, der verserer i byen, og som næsten alt sammen handler om konfrontationer mellem Bagenkopperne og fremmede. Her udtrykkes nogle af de egenskaber der synes at være kendetegnende for en Bagenkopper.

Et stort antal af de lidt ældre, men stadig fortalte historier drejer sig om sammenstød med bønderne - drenge fra Bagenkop der samler drivtømmer langs strandene og kommer i klammeri med gårdmænd der har jord ned til vandet, gårdmænd der forsøger at

På den ene side hegnet turister fra Kielerfærgen, på den anden Bagenkoppere, og i forgrunden en af de mange lystsejlere, der hver sommer befolker det nye havnebassin. Bagenkoppernes følelse af enhed og fælles identitet bekræftes netop i forholdet til fremmede.

forhindre unge Bagenkopperere i at plukke bær og nødder i deres hegn om efteråret, eller slagsmål mellem bønderkarle og unge fiskere der støder sammen ved baller på kroen i Bagenkop eller ved arrangementer oppe i landet. Det er karakteristisk for alle disse historier at Bagenkoppererne altid når at smutte fra gårdmændene eller at de ved list formår at drille dem, og hvis det kommer til slagsmål, at de så altid er dem der slår hårdest.

Under anden verdenskrig var et par unge mænd sejlet »ned i bugten mod Ristinge« for at samle drivtømmer og brænde. Så opdagede de at en bonde havde kørt det hele sammen i en bunke. Den lå jo godt nok inde på mandens jord, men der var et stykke op over nogle marker til huset hvor han boede. Så tog de bundpropfen ud af bondens jolle som lå lige ved, og de smed også åretoldderne væk. De begyndte at læsse træ over i deres egen jolle, og der gik ikke lang tid før end de kunne se bonden komme ned over markerne. Men de gav sig god tid. Da de så kunne se at nu gik det altså ikke længere, sprang de op i deres jolle og sejlede ud. Bonden ville så følge efter, men han kom jo ikke så langt. Det var dog nær blevet en alvorlig affære for manden måtte jo have både heste og vogn for at få sin jolle op igen. ¹²⁾

Før i tiden var det almindeligt at gårdmændene oppe fra landet holdt fest på kroen i Bagenkop fordi der var så godt et køkken. Og så skulle der altid laves ballade. Engang fangede Bagenkopperne en masse fugle. De kunne tages oppe under tagskægget på stråtagene, og disse fugle blev så puttet i en kasse. Så smed de kassen ind i krostuen gennem et vindue så alle fuglene kom til at flage rundt derinde. Bagefter gik Bagenkopperne på kattejagt. Der var en mængde vilde katte - og de var virkelig vilde! De kunne fanges i en langskafet kejs. Nu blev kattene lukket ind til de spisende landbofolk, og kattene stedsede rundt derinde mens damerne kravlede op på bordene og skreg. Alt var forvirring derinde, indtil kroværten fik åndsnaerværelse nok til at lukke et vindue op så katte og fugle kunne komme ud. ¹³⁾

I 1930-erne var der en gårdmand uden for byen der var meget forbitret over Bagenkopperne og deres strandhugst. Bagenkopperne strejfede rundt og der forsvandt bær og brænde fra ham. Så

var det at to af hans sønner var sejlet ud og ikke vendt tilbage i jollen. Lige så snart det blev kendt at drengene var savnet, sejlede alle Bagenkopperne ud for at lede, og det varede længe uden at man fandt drengene. Gårdmanden var bange for at Bagenkopperne skulle holde op med at lede, men så fik han at vide at Bagenkopperne sandelig ikke holdt op før de var fundet. Og drengene blev faktisk fundet - som lig. Men efter den tid var gårdmanden altid meget venlig og imødekommende overfor Bagenkopperne. ¹⁴⁾

Engang var en del Bagenkopperere i Bøgeskov for at fiske, og en lørdag aften havde de hørt at der skulle være krobal et stykke inde i land. De vidste ikke lige hvor det var, men samledes og begav sig i flok hen ad landevejen. De nåede også kroen, men udsmidderen ville ikke have dem ind. De var i træsko og overtrækstøj. Bønderne var også i træsko, men de havde skiftesko med. Der var jo ikke noget at gøre, og i stedet tog Bagenkopperne alle bøndernes højre-træsko. De lagde dem i en stor dyngde udenfor kroen og fyrede dem af i et blussende bål. Ingen inde på kroen turde gribe ind overfor disse vilde mennesker. Så vendte de tilbage til bådene. ¹⁵⁾

»Der var forskel på os når vi kom til bal i Magleby forsamlingshus, alle de grundtvigianske bønders børn sad på de fine pladser øverst, længere nede sad husmandsbørnene, og nederst sad vi de ikke regnede for noget. Vi var de laveste, men vi havde en stærk selvbevidsthed - selvstolthed. De sagde at vi lugtede som var vi smurt ind i torsk, vi sagde at det var bedre end at lugte af komøg. Det var noget bondepak deroppe - men vi løb jo efter deres piger.«¹⁶⁾

Det understreges gerne i Bagenkop idag at forholdet til oplandet nu er helt anderledes og slet ikke præget af de gamle stridigheder. Alligevel kommer gamle spændinger dog af og til op til overfladen igen. Da det fx ikke lykkedes for Bagenkop at bevare sin skole i 1965 til fordel for en stor centralskole ved Magleby, opfattede man det som en hån i Bagenkop at børnene skulle sendes i skole inde hos bønderne. Adskillige forældre har siden, med megen misbilligelse, bemærket at deres børn er begyndt at udtale visse ord en

smule anderledes end man gør i Bagenkop - de er begyndt at tale »bondesprog«.

Bagenkopperne markerer sig ikke blot i forhold til bønderne. Også i sammenligning med tilflyttere og offentlige myndigheder fremstår de som noget ganske særligt. Utallige er fortællingerne om hvordan Bagenkopperne tidligere har snydt politiet, der er mødt op for at undersøge rygter om ulovlig jagt, eller om smugleri, der er foregået på havnen, åbenlyst for alle andre end lige netop tolderne.

En morgen jeg kom på havnen fordi vi skulle ud at fiske, så jeg NN stå i telefonkiosken og snakke. Jeg sagde også til min makker at der var noget galt. »Han ringer nok til politiet fordi han er raget uklar med en eller anden.« Og det kom også til at stemme. Der var mange på strandjagt sønden for byen, og det var i fredningstiden, men det har vi aldrig regnet med her. Og det vidste betjenten i Humble, som NN ringede til, godt. Han er blevet gjort til grin så mange gange her, så NN kunne ikke få ham herneret. »Jeg ringer til din overordnede i Svendborg og melder dig og de andre hvis du ikke kommer,« sagde NN, og så var betjenten nødt til at komme.

Han havde flere mand med, og det lykkedes dem at omringe folkene på stranden fra begge sider. Det var ellers vanskeligt for de plejer altid at sætte tågesignalet i gang på havnen når der er noget galt. Men de havde allesammen fået gravet byttet ned i stranden, undtagen én. »Ved du da ikke at du ikke må skyde edderfugle nu?« sagde betjenten til ham. »Jo, men jeg skød den fordi den var helt klæbet ind i olie og var ved at omkomme, men nu har jeg pillet fjerene af den.«

Men betjenten bad dem alle møde oppe på motellet og stille med deres bøsser. Fiskerne var jo bange for at miste deres bøsser, men så organiserede de hurtigt at nogle tog ud til en marskandiser her uden for byen og låne nogle gamle muskedonnerter, der ikke havde kunnet skyde i mange år. De mødte så med de her bøsser på hotellet, og den overordnede skulle så forhøre byttet, og han ville se bøsserne én for én. »Har du været ude at skyde med den her i år?« »Nej, det har jeg ikke« - og bøssen var forresten også fuld af spindelvæv, og sådan var alle bøsserne jo. »Jamen, de har jo ikke været på jagt,« og betjenten fra Humble var igen gjort til

grin. Det så jo ud som om de bare havde haft bøsserne hængende på væggen uden at bruge dem ligesom fine folk har. ¹⁷⁾

Børnene og de unge er vokset op med disse fortællinger om deres fædres bedrifter, og samtidig med at de morer sig, er de også ganske stolte over dem og er ikke kedede af at optræde på samme måde som fædrene når lignende situationer byder sig. Men hvor det tidligere især var forholdet til bønderne der var emne for historierne, er det nu ofte episoder fra fodboldkampe der tages op i fortælleform som eksempler på Bagenkoppernes positivt vurderede egenskaber.

Også til de årlige havnefester knytter der sig mange minder om Bagenkoppernes heldige kampe mod udefrakommende urostiftere. Et år fx, indfandt en stor flok læderjakker sig med deres motorcykler til havnefesten, men de nåede ikke at ødelægge stemningen, førend de var blevet pacificeret af Bagenkopperne, der hev dem af motorcyklerne og kastede dem i havnen. Betydningen af denne sejr forstår man når det samtidig fortælles at de selvsamme læderjakker den foregående weekend havde spoleret havnefesten i Spodsbjerg med deres voldsomme optræden uden at politiet havde turdet gribe ind.

Det interessante i forbindelse med alle disse historier er ikke deres større eller mindre sandhedsindhold, men derimod det forhold at de siger noget om hvorledes man gerne vil opfatte sig selv: Bagenkopperne står sammen, de er dristige, stærke og snu. Men hi-

Situation fra en af de »skibefester«, der afholdes hvert 7. år. Efter procession rundt i byen og den nærmeste omegn, ophænges kirkeskibet atter på sin rette plads. Dagen slutter med en stor fest i hallen.

Opfattelsen af indbyrdes samhörighed og fælles identitet forudsætter sammenligninger med fremmede. Men den opbygges og vedligeholdes også gennem fælles aktiviteter og minder, der ikke deles af udenforstående. I den forbindelse er ikke mindst »skibefesterne« af stor betydning.

Fodbold er de fleste drenges og unge mænds store interesse, og Bagenkop Idrætsforening, der nyder stor bevågenhed i hele Bagenkop, arrangerer jævnligt fodboldkampe med andre klubber i sommerhalvåret. I hver en kamp mod fremmede hold står Bagenkops ære på spil, og Bagenkopholdets store interesse i at vinde fører ikke sjældent til klammeri med de fremmede. At Bagenkopperne da heller ikke kun i deres egen opfattelse står som nogle vældige slagsbrødre, men at også andre deler dette synspunkt, tyder det på når man i Marstal siger, at når man spiller fodbold med Bagenkop, er man sikker på at blive banket - hvis ikke i selve spillet, så i hvert fald i et slagsmål bagefter.

storiene spiller samtidig en aktiv rolle i den stadige opretholdelse af Bagenkoppermyten. For overalt hvor folk er samlet under afslappede former, enten det er på havnen eller hjemme i stuerne udveksles disse minder. Man morer og hygger sig selvom historierne er aldrig så velkendte, og på den måde bekræfter man gensidigt hinandens tilhørsforhold til byen.

En Bagenkopper opgiver ikke godvilligt dette tilhørsforhold og dermed sin identitet som Bagenkopper. Han føler sig stærkt knyttet til sin by og kunne ikke forestille sig at bo andre steder. Der er fx næppe nogen af dem, der arbejder på værftet i Svendborg, der kunne tænke sig at flytte selvom transporten er lang. De har været nødt til at tage arbejde så langt hjemmefra, men de har gjort det netop for at kunne blive

boende i Bagenkop. Det er karakteristisk at Bagenkop fremviser en meget ringe fraflytningsprocent i sammenligning med andre fiskerbyer.

Bagenkopperne og fiskeriet

Dette kulturelt betingede ønske om at forblive Bagenkopper er vigtigt. Ikke blot for byens sociale liv, men for dens økonomiske grundlag: fiskeriet. For det betyder at man tilpasser sig de lokale muligheder - at man så vidt overhovedet muligt baserer sin tilværelse på fiskeri i den vestlige Østersø.

Når unge fiskere etablerer sig som selvstændige, som fx Torben og Kaj, der tidligere er nævnt, er de nødt til at købe en trawler af en vis størrelse og med en motor på helst ikke mindre end 150 HK for at kunne klare sig i konkurrencen med andre fiskere. Hvis de investerede lidt mindre i knapt så stor en kutter ville det simpelthen ikke være muligt for dem at brødføde en familie. Der kræves altså en minimumsinvestering. Mindre end godt ½ mill. kr. til en trawler på lige under 20 Brt. kunne ikke gøre det for 10 år siden. Idag er investeringen snarere tre gange så stor.

Det ville på den anden side ikke være umuligt for én eller to unge Bagenkopperere at rejse mere kapital til en væsentlig større og effektivere trawler. Men når man ikke gør det - når Bagenkopperne altså ikke bruger trawlere på 30, 40 eller måske 50 Brt. således som vesttyskerne gør - skyldes det ikke alene myndighedernes skærpede krav til både over 20 Brt. Det hænger også sammen med at disse både vanskeligt ville kunne forrente sig i den vestlige Østersø. For at klare de renter og afdrag, som så store kuttere ville være behæftet med, måtte Bagenkopperne i lighed med tyskerne, fiske fra fremmede havne størstedelen af året. Og det vil de ikke!

Alligevel kan et par unge partsskipperere, der som Torben og Kaj investerer i en trawler på lige knap 20 Brt. dog ikke undgå periodevist fremmedfiskeri de første år. Men investeringen gøres med det mål for øje at det sidenhen skal blive muligt at kunne nøjes med

hjemligt fiskeri. Man foretager således en afvejning mellem to dispositioner, der trækker i modsat retning, nemlig på den ene side at investere i så stor og effektiv en trawler at den vil kunne klare sig bedst muligt i konkurrencen, og på den anden side ikke at investere så kraftigt at det vil være umuligt at drive fiskeriet helårs fra Bagenkop. Det er en balance mellem to ønsker, ønsket om rimelig indtjening og ønsket om at bo i Bagenkop.

Selvom fiskeriet er eksistensgrundlag er det altså ikke kun baseret på økonomiske forudsætninger.

»Vores fiskeri er også noget helt andet end det store fiskeri i Nordsøen. Jeg synes det skulle være forbudt at sende sådan store trawlere til flere millioner på fiskeri. Der skal fanges alt for meget til at det kan gå rundt. Så var det bedre med de små både her. Det kunne føde mange flere familier. Det er ikke fiskerne der har gavn af de store skibe, men banker og folk i land.«⁽¹⁸⁾

Disse for en Bagenkopper ganske karakteristiske overvejelser og holdninger, modvirker en udvikling i retning af stadig større trawlere og deraf følgende stedse mere fremmedfiskeri. En udvikling der i sin yderste konsekvens ville medføre at unge fiskere i den grad mistede kontakten med Bagenkop at de sandsynligvis ville flytte til havne ved andre farvande.

Afslutning

Bagenkoppernes årscyklus har siden slutningen af 1800-årene udviklet sig fra sæsonvist sildefiskeri suppleret med forskellige husbehovsfiskerier, til nutidens relativt jævne fordelte helårsfiskeri primært efter torsk. Introduktionen af bådmotoren kort efter århundredskiftet var forudsætning for at man kunne begynde fiskeri med aktivt fiskende redskaber, først skovlvod, senere trawl. Skovlvoddet muliggjorde et øget sommerfiskeri efter rødspætter, og som følge af svigtende sildeforekomster og et bedre marked for rødspætter, blev skovlvodsfiskeri i tiden efter 1. verdenskrig efterhånden af lige så stor økonomisk betydning for byen som efterårets drivgarnsfiskeri efter sild. Med trawlet fik man i slutningen af 1920-erne et redskab der åbnede for et intensivere vinterfiskeri efter torsk end de hidtil brugte krogliner. Trawlet fik imidlertid først sin store betydning da torskefiskeri efter 2. verdenskrig blev en helårsbeskæftigelse, dels som følge af stadig vigende silde- og rødspættebestande, dels - og måske især - på grund af et forbedret marked for torsk, der til en vis grad blev fremhjulpet ved etablering af en lokal filéfabrik.

Disse ydre faktorer, introduktion af ny teknologi, skiftende økologiske forudsætninger og varierende efterspørgsel på fisk, er imidlertid ikke de eneste virksomme i udviklingen af dette århundredes fiskeri fra Bagenkop. Fiskeriet er ikke blot formet under indflydelse af sådanne udefrakommende påvirkninger, der er samtidig også foregået en indre udvikling mod stadigt effektivere fiskeri. Med overgangen til motoriseret fiskeri med aktivt fiskende redskaber fik de enkelte lag nemlig mulighed for hele tiden at forøge deres fangster ved at lade både med stedse stærkere motorer trække stadig større og dermed effektivere redskaber. Før 1. verdenskrig trak Bagenkopperne skovlvod efter åbne joller med små 6 HK motorer, omkring 1930 brugte man kuttere med en motor kraft på 20-30 HK, og nutidens trawlere er ofte

forsynet med motorer på op mod 200 HK. Det har ikke været noget frivilligt valg for de enkelte lag at følge med i denne udvikling. Hvis de fortsat skulle drive et rentabelt fiskeri i konkurrence med andre har de hele tiden været tvunget til at effektivisere deres fiskeri (jvf. eksemplet med »Edith« der sakkede bagud i konkurrencen og derfor blev henvist til garnfiskeri, s. 54). Denne udvikling synes først efter 2. verdenskrig at være blevet drevet så vidt at fiskeriet for alvor har overskredet de lokale ressourcers bærekraft. Ikke nok med at der i de seneste årtier er sket en reduktion i det samlede antal kuttere, det har også været tydeligt at brugen af stadig større redskaber ikke har medført nogen tilsvarende forøgelse af de samlede fangstmængder. På trods af et fortsat intensiveret fiskeri har de årlige landingers størrelse i Bagenkop lig-

get nogenlunde konstant på ca. 3.000 t. fisk siden 1950.

Fiskeriets økonomiske og arbejdsmæssige organisation er blevet tilpasset denne udvikling. Medens bådlagenes kapitaltilførsel ved århundredets begyndelse skete dels via en ophobning af driftsmidler indenfor familiebaserede lag, dels gennem indtjening i søfart, har ændret lovgivning været forudsætning for at en væsentlig del af kapitalbehovet nu dækkes gennem låntagning i bank eller sparekasse. Lånemulighederne betyder at et nyetableret bådlag ikke er tvunget til at have samlet den fulde kapital før investeringen foretages - det er derimod nødsaget til at sætte den nye kutter ind i fiskeri med så stor omsætning at det bliver muligt at betale renter og afdrag på lånene. Udover stabile fiskepriser er der to forudsætninger

for at dette kan lade sig gøre. For det første må der være ressourcemæssige muligheder for intensivt fiskeri. Den vestlige Østersø kan som antydning kun delvis opfylde dette krav, så derfor fisker nye kuttere ofte i fremmede farvande en stor del af året. For det andet kræver et sådant fiskeri et velfungerende samarbejde indenfor fiskelaget. Derfor er rekrutteringen af medlemmer til dette lag yderst kritisk. Det er afgørende at de to mand, der arbejder sammen på trawleren er indstillet på at slide i det indtil den største lånebyrde er afdraget. Når et par unge fiskere ofte danner partsbådlag er det ikke blot for at dele investeringen, men også fordi de gennem deres fælles økonomiske forpligtelse opnår større sikkerhed for at deres arbejdsfællesskab vil kunne holde i de følgende kritiske år.

Ændrede finansieringsmuligheder har været en forudsætning for den omtalte investering i stadig effektivere produktionsudstyr. Bådlagenes kapitaltilførsel har været så relativt problemløs at den ikke i sig selv har kunnet forhindre den skitserede udvikling i retning af stedse større og mere kapitalkrævende trawlere med deraf følgende fremmedfiskeri. Men her kommer lokalsamfundet ind som en vigtig faktor. Fiskerne føler sig nemlig som Bagenkopperne. De er knyttet til deres by og nærer stærk uvilje mod længere tids fravær. Derfor investerer de så vidt muligt heller ikke i større kuttere end at de kan forrentes ved hjemligt fiskeri.

Dette at man føler sig som Bagenkopperne er ikke nyt. Denne hævde af egen identitet, og dens forudsætninger i Bagenkops isolerede beliggenhed som en enklave i et omgivende bondeland, kunne allerede spores i tiden omkring år 1900. Det nye er derimod at de økologiske, teknologiske og økonomiske forhold har ændret sig så meget i tiden frem til omkring 1950 at bagenkopper-identiteten har fået en så direkte betydning for erhvervstilpasningen. Denne stabile kulturelle faktor må formodes at være en væsentlig forudsætning for at der endnu idag drives et blomstrende fiskeri fra Bagenkop.

Hvad den fremtidige udvikling angår kan det forekomme tvivlsomt hvilken rolle den her skitserede spænding mellem økonomiske nødvendigheder og kulturelle vurderinger, vil komme til at spille. Ydre forhold som nedgang i fiskebestande, kvotefastsættelser, høj rente og stigende driftsomkostninger som følge af dyrere olie, kunne synes at skulle få større og større betydning. Alligevel vil de lokalkulturelle forhold dog stadig være bestemmende for hvorledes Bagenkopperne formår at tilpasse sig disse ændrede vilkår, og den kulturelle faktor vil dermed fortsat være vigtig for en forståelse af fiskeriets udvikling.

Noter og henvisninger

Indledning

- 1) Generelle, kortfattede oversigter over fiskeriet i de indre farvande findes i Drechsel 1890, Mortensen & Strubberg 1935 og Petersen & Lund 1960.
- 2) Denne bog er en revideret udgave af forfatterens konferensafhandling ved Institut for europæisk Folkelivsforskning under Københavns Universitet. Feltarbejds materialet - interviews, observationsrapporter, båndoptagelser, dagbøger og fotografier - opbevares i Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg. Jvf. også Højrup 1976 om feltarbejdets første fase.

Kapitel I: Fiskeriet omkring år 1900

- 1) Bagenkops ældre historie er behandlet af: Berg 1958, Berg, Jørgensen & Mortensøn 1981 samt Raven u. å.
- 2) Folketællinger for Magleby Sogn, Rigsarkivet.
- 3) Opt. nr. 95983.
- 4) Enkelte bæltsbåde havde dam, så de også kunne benyttes til rødspættefiskeri. En dam er et indbygget hyttefad, hvor rødspætte, i modsætning til den mere sarte sild, kan holde sig levende. I sildetiden fjernede man damtragten og boltede en lem på for derved at få bedre lasteplads.
- 5) Betegnelserne »bådlag« og »fiskelag« høres kun sjældent i Bagenkop. De benyttes i denne fremstilling i overensstemmelse med etnologisk fagtradition, som benævnelse på henholdsvis den eller de personer, der ejer båden, og de der aktivt medvirker under fiskeriet. Jvf. fx Hasslöf 1961 og Moustgaard/Damgaard 1974.
- 6) Familie og slægt som basis for fiskeriets økonomiske og sociale organisation er indgående diskuteret i Andersen & Wadel 1972:147 f., Löfgren 1972:91 f. og Faris 1972:97.
- 7) Kun i tilfælde hvor en enke havde overtaget en bådpart efter sin afdøde mand, var et medlem af bådlaget ikke også deltager i fiskelaget. En sådan enke tildeltes fangsten fra et nærmere aftalt antal garn.
- 8) Opt. nr. 20774. I årene 1900-1914 regnedes 1 mark = 87 øre i Bagenkop. Hage 1906 og 1910 angiver den officielle danske kurs til 88 8/9.
- 9) Nationalmuseets Etnologisk Undersøgelser (= NEU) optegnelse nr. 32302 s. 59.

- 10) Opt. nr. 11075.
- 11) Fiskeri kan i modsætning til agerbrug karakteriseres som jagt. Ikke blot mangler fiskeren mulighed for at »så og gøde« og derved kontrollere udbyttets størrelse. Han skal samtidig konkurrere med andre om den samme ressource. Medens bonden ejer, eller i det mindste har brugsret til, sin private jord, må fiskeren dele havet med andre fiskere. Fiskeren må således hele tiden regne med at den fisk han ikke selv fanger risikerer at gå tabt for ham i andre fiskeres garn - så derfor gælder det om at fange så meget som muligt her og nu. Dette forhold - »the law of catch« - fremhæves i bl.a. Andersen & Wadel 1972:153 f. og diskuteres yderligere i Højrup 1983:260 f.
- 12) NEU-opt. nr. 32302 s. 38.
- 13) NEU-opt. nr. 32302 s. 37.
Indenfor funktionalistisk inspireret antropologi har man været tilbøjelig til at tolke »overtro« som menneskers umiddelbare psykiske reaktioner på økonomiske aktiviteter, der er præget af stor usikkerhed og spænding. Jvf. fx Malinowski 1922/1954:30-31 og Homans 1941.
Löfgren argumenterer for at den rituelle og magiske adfærd også må forstås på baggrund af den økonomiske og sociale virkelighed, som fiskerne lever i. Bagenkoppernes »overtro« må således tolkes ikke blot ud fra den fare, der var forbundet med fiskeriet og den afgørende betydning silden havde for byen. Også de uligt fordelte fangster og især dette at de enkelte fiskelag i deres indbyrdes konkurrence om det størst mulige udbytte, direkte kunne iagttage hinandens held og uheld, må tillægges betydning. Det er i denne forbindelse karakteristisk at det kun var sildefiskeriet, der var omgærdet med sådanne magiske og rituelle forestillinger. Löfgren 1975 og 1981. Jvf. også Lummis 1983.
- 14) NEU-opt. nr. 32302 s. 64.

Kapitel II:

Fra drivgarn til trawl - fiskeriets udvikling 1900-1945

- 1) Folketællinger for Magleby Sogn, Rigsarkivet, og Statistiske Undersøgelser nr. 10.
- 2) Achton Friis 1943 s. 44.
- 3) Trap: Danmark (3. udg.) og Fiskeriberetningen.
- 4) Andersen 1964.
- 5) Strubberg 1935.
- 6) Dornonville de la Cour 1930.

- 7) Strubberg 1935.
- 8) Strubberg 1935.
- 9) Opt. nr. 31276.
- 10) Opt. nr. 91276.
- 11) Opt. nr. 91276.
- 12) Andersen 1964.

Kapitel III: Fiskeriet efter 2. verdenskrig

- 1) Kurven er tegnet på basis af månedlige gennemsnitstal for årene 1977-1983. Tallene er venligst oplyst af ledelsen for »Bagenkop Filétfabrik« og »Bagenkop Fisk«.
- 2) I de sidste par år er rødspættebestandene dog gået så meget tilbage at rødspættefiskeri ikke længere udgør noget alternativ til torskefiskeriet.
- 3) Fra biologisk hold næres der stor bekymring over torskefiskeriets udvikling i Østersøen. Man forventer at konsekvensen af mange års overfiskning meget snart vil vise sig i form af faldende fangstmængder, jvf. fx Bagge 1981 og Christensen 1984.
- 4) Kurvene er tegnet med fiskeriårbøgerne som kilde korrigeret med egne optegnelser.
- 5) Denne understregning af jævnbyrdighed indenfor fiskelaget er karakteristisk for dansk og nordisk fiskeri, der altovervejende er organiseret omkring kollegiale lag. Jvf. fx Hasslöf 1949 og Moustgaard/Damgaard 1974.
- 6) Opt. nr. 91276.
- 7) Ved dörgning slæbes en eller flere kroge, hvorpå der er fastgjort et skinnende materiale, i lange liner efter båden.
- 8) Opt. nr. 91276.
- 9) Opt. nr. 91276.
- 10) En »kes« eller »kejs« er en stang med påmonteret net, hvormed fisk tages op af et hyttefad eller en dam.
- 11) Statistisk Tabelværk.
- 12) Opt. nr. 15875.
- 13) Opt. nr. 15875.
- 14) Opt. nr. 221176.
- 15) Opt. nr. 111276.
- 16) Opt. nr. 25975.
- 17) Opt. nr. 21985.
- 18) Opt. nr. 201176.

Litteratur

- Andersen, Ib V., 1964: Langelandsbanen, København.
- Andersen, Raoul & Wadel, Cato (red.), 1972: North Atlantic Fishermen, Anthropological Essays on Modern Fishing, Toronto.
- Bagge, Ole, 1981: Torsken i Østersøen, i Fisk og Hav 79/80, Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser 1981.
- Berg, Hakon, 1958: Ågab, en glemt fiskerby fra Christian den fjerdes tid, i »SKALK« I.
- Berg, H. Jørgensen, B. og Mortensøn, O., 1981: Sandhagen, Rudkøbing.
- Blegvad, H., 1946-48: Fiskeriet i Danmark, København.
- Christensen, J. Møller, 1984: De danske Fiskebestande, i Fisk og Hav 81/83, Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser 1984.
- Dansk Fiskeritidende, diverse årgange.
- Dornonville de la Cour, L. 1930: Spærringen af de danske gennemsejlingsfarvande i august 1914. Tidsskrift for Søværnen.
- Drechsel, C. F., 1890: Oversigt over vore Saltvandsfiskerier, København.
- Elnegaard, Karl, 1912: Magleby Nor, i Aarb. f. Svendborg Amt.
- Faris, James C., 1972: Cat Harbour, a New Foundland Fishing Settlement, Toronto.
- Fiskeriberetning, diverse årgange (Fiskeriministeriet, København).
- Fiskeriårbogen, diverse årgange.
- Friis, Achton, 1943: De Danskes Land I, København.
- Hage, C., 1906 og 1910: Håndbog i Handelsvidenskab, København.
- Hanssen, Börje, 1975: Metodiska Synspunkter vid Studiet av Lokalsamfund, i Det Danske Historikermøde 1973, København.
- Hasslöff, Olof, 1949: Svenska Väst kustfiskarna, Studier i en yrkesgrupps näringsliv och sociala kultur, Göteborg.
- Hasslöf, Olof, 1961: Fischerei, i Berg, Gösta (red.): Schwedische Volkskunde, s. 244-272, Stockholm.
- Homans, George, 1941: Anxiety and Ritual. The Theories of Malinowski and Radcliffe-Brown, i American Anthropologist 1943.
- Højrup, Thomas, 1976: Teknik og erfaring fra maritimt feltarbejde i Bagenkop. Meddelelser fra Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg III.
- Højrup, Thomas & Wohlfahrt, Eske, 1977: Bagenkop på Langeland, i »SJÆKLEN« nr. 10, Esbjerg.
- Højrup, Thomas, 1983: Det glemte Folk, Livsformer og Centraldirigering, København.
- Löfgren, Orvar, 1972: Resource Management and Family Firms, i Andersen & Wadel 1972:82-103.
- Löfgren, Orvar, 1975: Fetströmming och lusmörtar, Folketro och kognitiva system i två kustbygder, i Sista lasset In, Festskrift til Albert Eskeröd, Stockholm, s. 321-342.
- Löfgren, Orvar, 1977: Fångstmän i Industrisamhället, en hallandsk kustbygds omvandling 1800-1970, Lund.
- Löfgren, Orvar, 1981: De vidskepliga fångstmännen - magi, ekologi och ekonomi i svenska fiskarmiljöer, i »Tradition och Miljö«, Lund.

- Lummis, Trevor, 1983: Luck: Longshoremen, Smacksmen and Driftermen, i Paul Thompson (ed.): Living the Fishing, London.
- Malinowski, Bronislaw, 1954: Magic, Science and Religion, New York.
- Mortensen, F.V. & Strubberg, A. C., 1935: Dansk Saltvandsfiskeri, København.
- Moustgaard, Poul H. & Damgaard, Ellen, 1974: Garnfiskere. Organisation og teknologi i et vestjysk konsumfiskeri, Esbjerg.
- Nielsen, Christian, 1973: Danske Bådtyper, København.
- Petersen, F. Holm & Lund, Kaj, 1960: Høst fra Havet. København.
- Raven, Frits, u.å.: Træk af Bagenkops historie fra 1500-tallet til op mod vor tid, upubliceret manuskript i Langelands Museum.
- Statistisk Tabelværk.
- Strubberg, A. C. 1935: Dansk Fiskeristat, København.
- Trap, J. P.: Danmark, diverse udgaver.
- Tidsskrift for Fiskeri, diverse årgange.

